

Полтавський юридичний Інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРАВОВИЙ ВИМІР

II щорічна студентська
наукова конференція

м. Полтава

19 травня 2023 року

**ПОЛТАВСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**«ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ:
ПРАВОВИЙ ВИМІР»**

Матеріали II щорічної студентської наукової конференції

м. Полтава, 19 травня 2023 рік

УДК: 342.7
П-68
ББК 67.9(4 УКР) 3

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
протокол № 9 від 30.06.2023 року*

Укладачі:

В.М. Божко, доктор юридичних наук, доцент;
Г.А. Прохазка, кандидат юридичних наук, асистент;
Д.Л. Аббасова, асистент.
П.П. Нога, асистент.

Захист прав людини: правовий вимір: збірник матеріалів II щорічної студентської наукової конференції (м. Полтава, 19 травня 2023 року). Полтава: ПЮІ НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2023. 213 с.

У збірник включено матеріали, що спираючись на теорію сучасної юридичної науки та практику демократичних країн світу допомагають провести дослідження актуальних питань про права людини з метою формування у студентів концептуальних знань у галузі національного і міжнародного права щодо удосконалення механізмів захисту прав людини.

Для наукових і практичних працівників у галузі права, студентів, аспірантів і викладачів закладів вищої освіти, а також широкого кола читачів.

*Відповідальність за достовірність даних несуть автори публікацій.
Точка зору редколегії може не збігатися з позицією авторів.*

*Видання в електронному вигляді розміщується у відкритому доступі на сайті
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.
Для опису видання чи посилання на нього слід використовувати пряме посилання на
збірник.*

УДК: 342.7
П-68
ББК 67.9(4 УКР) 3

© Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
© автори тез доповіді
2023

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Криницький І.Є. д.ю.н., професор, старший науковий співробітник, директор Полтавського юридичного інституту;

Божко В.М. д.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права Полтавського юридичного інституту;

Козаченко А.І. д.ю.н., доцент, завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту;

Гаркуша А.О. к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту;

Тітко І.А. д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту;

Нога П.П. асистент кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО.....	11
--------------------	----

Секція 1.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ СВІТУ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Алексєєнко Юлія

ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ПОКАЗНИК ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА.....	15
---	----

Бондаренко Дарія

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА.....	18
---	----

Буцьківський Микола

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ФЕМІНІЗМУ.....	21
-------------------------------	----

Варенко Олександра

ДЕРЖАВНА ВЛАСНІСТЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УСРР 1922 РОКУ.....	24
---	----

Гарічева Анастасія

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ НАЙМУ ЗА «ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ.....	26
---	----

Гармаш Євгенія

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛУБЕНСЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	29
--	----

Герасимова Ванда

СУДОВИЙ ПРОЦЕС У ПІДКОМОРСЬКОМУ СУДІ ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1566 РОКУ.....	32
---	----

Захарченко Вікторія

ДОГОВІР ОСОБИСТОГО НАЙМУ ЗА ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ 1807 РОКУ.....	34
---	----

Іванько Ельвіра

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ: АКЦЕНТУАЦІЙНА НОРМА.....	37
--	----

<i>Кандиба Карина</i>	
КОМПЕТЕНЦІЯ ГРОДСЬКИХ СУДІВ ПЕРІОДУ ГЕТЬМАНЩИНИ: НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОГО ГРОДСЬКОГО СУДУ ХVІІІ СТ.....	40
<i>Козаченко Анатолій</i>	
ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ У ПРАВОВИХ ЗБІРНИКАХ УКРАЇНИ ХVІІІ - ПОЧАТКУ ХІХ СТ.....	42
<i>Лобатенко Ірина</i>	
ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА В ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УСРР 1922 РОКУ.....	46
<i>Олійник Інна</i>	
ТИМЧАСОВИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ ЗАКОН УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1918 РОКУ.....	48
<i>Плескач Антон</i>	
ВИСЕЛЕННЯ ЗА МЕЖІ ТЕРИТОРІЇ КРАЇНИ ЯК ВИД ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УСРР 1922 РОКУ.....	51
<i>Полонський Костянтин</i>	
ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СВІТУ.....	53
<i>Редько Дар'я</i>	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УСРР 1922 РОКУ.....	56
<i>Сенчук Олег</i>	
ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРАВОВИЙ ПРИНЦИП: ПІДХОДИ ДО ЙОГО ТЛУМАЧЕННЯ.....	59
<i>Топтун Діана</i>	
ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК БАР'ЄР У РЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНКАМИ СВОЇХ ПРАВ.....	62
<i>Хайло Тетяна</i>	
ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УСРР 1922 РОКУ...	65
<i>Чижма Вікторія</i>	
СИСТЕМА ДОКАЗІВ ЗА ПЕРШИМ ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1529 РОКУ.....	67
<i>Шевченко Анжела</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ ЗА «ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ.....	70

Шевченко Карина

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ЗА
КРИМІНАЛЬНИМИ КОДЕКСАМИ УСРР 1922 ТА 1927 РОКІВ..... 73

Шеслер Валерія

ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ:
ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ..... 75

СЕКЦІЯ 2.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ГАЛУЗЕВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Батигіна Олена, Троцька Марина

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПЕРЕДАЧІ
ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК У ВЛАСНІСТЬ ГРОМАДЯН ІЗ ЗЕМЕЛЬ
КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕЖАХ НОРМ БЕЗОПЛАТНОЇ
ПРИВАТИЗАЦІЇ..... 80

Беленок Марія

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ КОМПЛАЄНСУ В
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ, ОРГАНІЗАЦІЙ..... 84

Берданов Олександр

НЕЙРОМЕРЕЖІ У ВІДНОСИНАХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ..... 88

Божко Володимир

ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 90

Бондаренко Владислав

ОСКАРЖЕННЯ ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАТРИМАННЯМ ОСОБИ,
ЯК ОДИН ІЗ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРАВА НА ЗАХИСТ..... 93

Бубирьов Михайло

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОГО І
ЦИВІЛЬНОГО ДОГОВОРІВ..... 96

Веклич Марія

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА
ПРАВOPOPУШЕННЯ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО МОНИТОРИНГУ..... 99

Величко Олександра

СПЕЦИФІКА ЗМІСТУ РІШЕННЯ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ
МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ..... 102

<i>Вишневський В'ячеслав</i>	
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ФОТОПОРТРЕТА В СЛІДЧИХ ДІЯХ.....	105
<i>Войтенко Карина</i>	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ СПОРУ ПРИ ВИКОНАННІ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ В УКРАЇНІ.....	107
<i>Галушко Анна</i>	
ВИКРИТТЯ НЕПРАВДИ В ПОКАЗАННЯХ: СКЛАДНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ.....	112
<i>Гнедик Євген</i>	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	116
<i>Гриценко Галина, Беленок Марія</i>	
ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА НА ЧАСТКУ У СПІЛЬНОМУ МАЙНІ ЗА ВИМОГОЮ ІНШИХ СПІВВЛАСНИКІВ.....	121
<i>Губанова Ольга</i>	
ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ МЕДІАТОРА З ОСОБОЮ З ПТСР.....	124
<i>Дорохова Поліна</i>	
СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ ДЛЯ ПОДРУЖЖЯ В ФАКТИЧНОМУ ШЛЮБІ.....	127
<i>Кибкало Руслан</i>	
КОЛІЗІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАТЕЙ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ» ЩОДО ПОВЕРНЕННЯ ТОВАРІВ НЕНАЛЕЖНОЇ ЯКОСТІ.....	131
<i>Колісник Ксенія</i>	
ПРИЧИНИ СЛІДЧИХ ПОМИЛОК ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ ПРИ ПРИТЯГНЕННІ ВИННОЇ ОСОБИ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	133
<i>Костюк Діана</i>	
ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ МАЙНУ ФІЗИЧНІЙ ОСОБИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ.....	135
<i>Кривошей Олександра</i>	
УПРАВЛІННЯ ЯК МОЖЛИВА ПРАВОМОЧНІСТЬ ВЛАСНОСТІ.....	139
<i>Криницький Ігор</i>	
ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ МІСЦЕВОЇ ПОДАТКОВОЇ ПІДСИСТЕМИ: ПЕРСПЕКТИВИ ЧЕРЕЗ РЕТРОСПЕКТИВУ.....	143

<i>Кушпільова Катерина</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ.....	146
<i>Куц Олексій</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО ВИДИ ПОСТАНОВ ПО СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	150
<i>Липко Інна</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	154
<i>Лисенко Оксана</i>	
ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	157
<i>Логвінова Ольга</i>	
СПЛАТА ПОДАТКУ В СТРУКТУРІ ПОДАТКОВОГО ОBOB'ЯЗКУ.....	160
<i>Мелконян Арміне, Нога Петро</i>	
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВІДБРАННЯ РЕПРОДУКТИВНОГО МАТЕРІАЛУ В ОСІБ, ЩО НАПРАВЛЯЮТЬСЯ В ЗОНУ БОЙОВИХ ДІЙ.....	164
<i>Нога Петро</i>	
ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ЯКОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ.....	167
<i>Олаз Вікторія</i>	
ПОЛІГРАФ (ДЕТЕКТОР БРЕХНІ) ЯК ДОКАЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМАТИКИ.....	171
<i>Пашков Віталій</i>	
ЗАХИСТ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ В ЗАКОНОДАВСТВІ ФРН.....	174
<i>Петренко Дмитро</i>	
ДОЦІЛЬНІСТЬ ВВЕДЕННЯ ОBOB'ЯЗКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ.....	176
<i>Полховська Інна</i>	
ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ.....	181
<i>Понятенко Микола</i>	
ПРАВОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	184

<i>Проказка Ганна</i>	
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	186
<i>Савченко Єлизавета</i>	
ВІДМЕЖУВАННЯ МАЙНОВОГО ПОРУЧИТЕЛЯ ВІД ПОРУЧИТЕЛЯ.....	190
<i>Свірідова Яна</i>	
СУБРОГАЦІЯ І РЕГРЕС, ЩО ОБРАТИ В СТРАХОВИХ ВІДНОСИНАХ.....	192
<i>Семенова Аміна</i>	
ПОВЕРНЕННЯ ДІТЕЙ, ПЕРЕМІЩЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЗА НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА.....	196
<i>Семенова Крістіна</i>	
ПРОЦЕДУРА УСИНОВЛЕННЯ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ЗМІНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	200
<i>Сидоренко Анна</i>	
COVID-19 ТА ЯК НАСЛІДОК – ПОПУЛЯРНІСТЬ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	203
<i>Юренко Валерія</i>	
ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	206
<i>Юхименко Катерина</i>	
ДО ПИТАННЯ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	209

ВСТУПНЕ СЛОВО

СТУДЕНТСЬКА ПРАВНИЧА НАУКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПЕРШІ ПІДСУМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ В ПОЛТАВСЬКОМУ ЮРИДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ

450 днів наша країна перебуває в умовах воєнного стану. Проблеми, що зумовлені повномасштабним військовим вторгненням, збройною агресією московії проти нашої держави, торкаються всіх сфер суспільного життя. Зрозуміло, що вони не можуть не ускладнювати освітянську і наукову діяльність в Полтавському юридичному інституті. Здолати виклики, що сьогодні постають перед молодими дослідниками, дозволяє консолідація творчих зусиль і напружена праця викладацького колективу і студентського співтовариства, підтримка керівництва Університету, допомога знаних вчених – членів Національної академії правових наук України. Така потужна мобілізація наявного потенціалу дозволяє нашому Інституту підтримувати реноме одного з флагманів юридичної науки та освіти України, знаного осередку креативної та вмотивованої молоді, особистостей, що займають активну громадянську позицію.

Святкування Дня науки, що традиційно відбувається наприкінці навчального року, – зручний і логічний привід підбити перші підсумки розвитку інститутської студентської науки за період воєнного стану, обговорити плани пріоритетних дій на майбутнє.

Можна сміливо констатувати, що зараз студентська правнича наука в Полтавському юридичному інституті знаходиться на підйомі. Повернення до аудиторного формату навчання дозволяє студентам більш активно долучатися до наукових розвідок. Вони активно беруть участь в роботі наукових гуртків, плідно здійснюють дослідження в межах виконання магістерських робіт. При цьому слід зазначити, що в поточному році значно підвищилася якісна успішність

магістрантів (якщо в 2022 році частка студентів, що захистили магістерські роботи на «відмінно», становила 27 %, то в 2023 році вона становить 42,6 %. Це найвищий показник за всі роки підготовки магістрів у нашому закладі вищої освіти).

В інституті продовжена практика залучення студентів до проведення щорічного конкурсу «Кращий молодий вчений року». Вони також мають можливість використовувати всі переваги глобального світу, набувати знань і дослідницького досвіду в провідних вишах Європейського Союзу. Так, Єлизавета Антонова (гр.ІІ–21) за програмою академічної мобільності успішно навчається на факультеті права Університету Малаги (Іспанія), Олександра Орлова (гр.ІІІ–41з) паралельно здобуває вищу освіту на юридичному факультеті Вестфальського університету імені Вільгельма (Німеччина).

Наші талановиті випускники продовжують навчання на третьому (освітньо-науковому) рівні. Зокрема, шість цьогорічних випускників-магістрів навесні 2023 року зараховані до аспірантури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого і розпочали науковий пошук за різними галузями юридичної науки: Вадим Боштенко (кафедра теорії права), Валерія Бродська (кафедра права Європейського Союзу), Олександра Величко (кафедра податкового права), Едуард Климась (кафедра кримінального права), Дмитро Паламарчук (кафедра податкового права), Максим Солоха (кафедра конституційного права України). Загалом уже шістнадцять випускників Полтавського юридичного інституту успішно закінчили аспірантуру та здобули науковий ступінь кандидата юридичних наук (доктора філософії). Майже половина з них стали провідними викладачами нашого Інституту.

Науково-педагогічні працівники ПЮІ надають допомогу студентам у підготовці виступів, доповідей, інформацій, статей і тез. Така підтримка дозволяє молодим дослідникам публікуватися у нашому електронному науковому журналі «Полтавський правовий часопис» (єдиному науковому виданні Полтавщини з правової проблематики), в інших виданнях, а також брати активну участь у роботі форумів, конференцій та круглих столів, проходити інтенсивні

модулі та тренінги, перемагати на всеукраїнських і міжнародних конкурсах. З останніх здобутків наших студентів:

1) перемога команди Інституту (Карина Войтенко, Вікторія Олаг, Дмитро Петренко і Катерина Юхименко) на Всеукраїнському антикорупційному муткорті, який проводили НАБУ та НАЗК за сприяння ПРООН в Україні;

2) перше місце Єлизавети Александрової на Всеукраїнському конкурсі «Краща наукова праця з проблематики муніципального права».

Важливу роль у науковому житті здобувачів освіти відіграє започаткована в минулому році в Полтавському юридичному інституті наукова студентська конференція, присвячена проблематиці захисту прав людини. Вона також була присвячена Дню науки і набула широкого розголосу в науковому співтоваристві.

У 2022 році в її роботі взяли участь 61 студент ПЮІ (першого – п'ятого курсів) і 18 викладачів нашого Інституту (представники усіх кафедр). Учасники зазначеного наукового заходу набули корисного досвіду аналітичного опрацювання обраної тематики, участі в публічному обговоренні досягнутих результатів, ведення академічного діалогу.

Спільними зусиллями адміністрації та викладачів інституту, студентського самоврядування науковій конференції зазначеного спрямування надано статус щорічної, у цьому році її тематика зазнала незначних редакційних змін («Захист прав людини: правовий вимір»). Інтерес до нашого наукового заходу зростає: вперше до роботи конференції долучаються аспіранти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Вважаємо, що до перспективних векторів вдосконалення науково-дослідної роботи студентів Інституту в умовах сучасних викликів і загроз можна віднести такі:

а) залучення студентів до всіх наукових і науково-практичних заходів ПЮІ;

б) заохочення студентів до участі в наукових заходах різноманітного формату в інших закладах вищої освіти та в науково-дослідних установах;

в) модернізація системи стимулювання студентів, що займаються правничою наукою;

г) встановлення контактів з міжнародними партнерами, пошук грантової підтримки молодих дослідників Інституту. Досягненню конструктивних зрушень допоможе дотримання важливого принципу – розвиваємо, що є, шукаємо нові напрямки прикладення зусиль.

Час мине швидко. Впевнений, що через рік ми будемо святкувати День науки під мирним небом України, нашої чудової Батьківщини.

Криницький Ігор,

директор Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник,

член-кореспондент НАПрН України,

заслужений діяч науки і техніки України

СЕКЦІЯ 1.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ СВІТУ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

*Алексєнко Юлія,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.філол.н, доц. Лебеденко Світлана*

ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ПОКАЗНИК ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА

Концепція розвитку юридичної освіти в Україні, що реалізується останніми роками, передусім передбачає підготовку таких фахівців, котрі здатні до активної, творчої участі в державно-правовому житті, котрі володіють політичною, правовою і, що надзвичайно важливо, належною мовленнєвою культурою [4, с.176]. Безперечно, одним із найголовніших показників фаховості є мовно-термінологічна компетентність, під якою розуміється «синтез фахової і лінгвістичної ерудиції», що ґрунтується на «глибокому осмисленні природи і специфіки фахової мови і термінології» [1].

Процеси інтеграції й гармонізації правового регулювання неможливі без удосконалення понятійного апарату різних галузей права. Правнича термінологія не тільки дає змогу точно сформулювати текст юридичного документа, але й забезпечує його адекватне сприйняття й усвідомлення. У зв'язку з цим знання термінології відіграє значну роль у теоретичній і практичній підготовці майбутнього юриста. Проблеми термінологічної грамотності студентів розроблялися у наукових працях таких учених як Н. Артикуца, І. Кочан, Г. Мацюк, Т. Панько, Ю. Прадід, С. Семчинський та ін.

Метою нашого дослідження є аналіз термінологічної компетентності студентів-першокурсників. Під час дослідження студентам пропонувалося пояснити значення, на нашу думку, активно вживаних сьогодні правничих термінів іншомовного походження.

Правнича термінологія української мови за походженням поділяється на дві групи: терміни власне українські (утворені на основі питомої лексики: *позивач, бездіяльність, усиновлення*) і терміни запозичені (ті, що запозичені з інших мов: *алібі* (з латинської мови), *дактилоскопія* (з грецької мови), *імпічмент* (з англійської мови). Запозичення слів є однією з тенденцій розвитку сучасної української літературної мови і одним із продуктивних способів поповнення лексичного складу будь-якої мови в сучасному світі. Деякі із запозичених слів давно засвоєні, вони називають загальновідомі явища і предмети й увійшли до активної лексики (наприклад, *адвокат, документ, папір* та ін.). Від основ таких слів в українській мові творяться нові слова за допомогою різних словотворчих засобів (*адвокатура, адвокатський; документообіг, документально-публіцистичний; папірець, папірник*). Інші запозичені слова, що означають назви понять і явищ, які не є загальновідомими і нечасто вживаються у мові, мають виразні ознаки іншомовних, наприклад: *архів, журі, кон'юнктура, ландшафт* та ін. [2, с.367]

Знання значення запозичених з інших мов правничих термінів дозволяє правильно вживати їх у мовленні, точно висловлювати думку, адекватно сприймати зміст висловлювань. Для дослідження студентам було запропоновано пояснити значення правничих термінів *гіпотетичний, девальвація, дезертир, екстрадиція, анексія, референт, рецидив, імплементація, маклер, саботаж*. Відповіді щодо пояснення термінів групувалися за такими ознаками: правильно (правильне пояснення терміна), неправильно (неправильне пояснення терміна) і не подане пояснення (що означає незнання цього терміна).

Як приклад наведемо результати пояснень деяких із них.

Анексія – (лат. *annexio* – приєднання) – протиправне насильницьке приєднання (захоплення) однією державою території іншої держави [3, с.5];

правильно –75 %, не знають слово –13 %, неправильно – 12% (“скасування чогось”, “переглядання рішень”); *девальвація* – (франц. devaluation – знецінення) – офіційне зниження курсу національної або міжнародної (регіональної) грошової одиниці щодо валют інших країн [3, с.11]; правильно – 33%, не знають слово – 38%, неправильно – 29% (“зловживання”, “кража”); *дезертир* – (франц. deserteur, від лат. desertor – втікач, зрадник) – військовий злочин, що належить до категорії тяжких. Вчинюється з метою ухилення від військової служби [3, с.11]; правильно – 58%, не знають слово – 17%, неправильно – 25% (“злочинець”, “вигнанець”, “особа, яка шкодить групі”); *екстрадиція* – (франц. extradition, від лат. ex – з, поза і traditio – видача, передача) – видача іноземній державі особи, яка порушила закони цієї держави [3, с.16]; правильно – 4%, не знають слово – 79%, неправильно – 17% (“вигнання людини з держави”, “традиції застарілі”); *рецидив* – (лат. recidivus – той, що відновлюється) – вчинення нового умисного злочину особою, яка вже має судимість за умисний злочин [3, с.37]; правильно – 42%, не знають слово – 29%, неправильно – 29% (“відновлення хвороби після довготривалого лікування”, “порушення”, “військовий термін або злочин”).

Отже, знання правничих термінів є запорукою фахової компетентності майбутнього юриста. Неправильне вживання правничого терміна не дозволить юристові якісно виконувати свої професійні обов’язки, критично осмислювати правничу інформацію, тому вивчення правничої термінології, розширення знань про неї є важливим та актуальним.

Література

1. Артикуца Н.В. Мовно-термінологічна компетентність у професіограмі правника. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6f62b80f-ba17-4d3c-b7ea-4cb513f50360/content>. (дата звернення: 01.05.2023).

2. Заремба І. Д., Сивак Л.М. Українізація іншомовних термінів. *Молодий вчений*. 2016. №4. С. 366-370.

3. Ситько О. М., Шаповаленко Н.М. Словник юридичних термінів іншомовного походження. Одеса, 2013. 44 с.

4. Харченко І. І. Термінологічна компетентність як обов'язковий складник мовно-професійної культури майбутніх юристів. *Термінологічний вісник*. 2013. № 2. С. 176-180.

*Бондаренко Дарія,
студентка 1 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко Маріанна*

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Правова культура та правові цінності – важливі складові елементи будь-якого суспільства. Вони визначають ступінь дотримання громадянами загальнообов'язкових правил поведінки, рівень довіри до органів державної влади, усвідомлення цінності права й механізму правового регулювання суспільних відносин, рівень захищеності прав людини тощо. Правові цінності є основою формування правової культури суспільства, що забезпечує ефективність дії законів та державних інституцій. У зв'язку з цим, дослідження правових цінностей та їхнього впливу на формування правової культури є актуальним для вчених, правників, політиків та громадськості.

Часто у науковій літературі можна зустріти тлумачення правових цінностей як духовних та матеріальних об'єктів, які позитивно впливають на діяльність людини, об'єднаних спільнот і суспільства загалом та сприяють посиленню соціальної активності учасників цих відносин. Важливо розуміти що цінності – це не глава у підручнику, їх неможливо вивчити і розповісти напам'ять. Цінності – це наші глибинні переконання, наші уявлення про те, що є правильним, а що – ні, наші уявлення про те, як має бути [1].

Важливими правовими цінностями сучасних правових, демократичних держав є свобода, рівність, справедливість і гуманізм. Проаналізувавши конституційні засади державного і суспільного ладу, слід зазначити, що в цій

сфері фундаментальною цінністю є людина, її життя, здоров'я, честь, гідність та інші права, які надаються їй з моменту народження. Безпека, правопорядок, свобода думки, віросповідання, свобода слова – це також важливі правові цінності.

Правові цінності в кожній країні по-різному втілюються в її правових нормах, інститутах і наукових доктринах. Це пов'язано з наданням різного ступеня значущості окремим цінностям у тому чи іншому суспільстві. При цьому сучасне суспільство, як єдине ціле, змушене шукати оптимальне поєднання всіх існуючих цінностей, які в силу відмінності різних культур набули своєї самостійності й унікальності. Це відбувається у зв'язку з ускладненням структури людського соціуму, процесів глобалізації, що зумовлює необхідність пошуку й розроблення міжнародно-правових стандартів. Це допомагає створювати різноманітні механізми захисту загальнолюдських цінностей від посягань.

Як уже було зазначено, правові цінності лежать в основі правової культури. Під правовою культурою розуміють якісний стан правового життя суспільства, що характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правосвідомості, юридичної науки, системи законодавства юриспруденції, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини [4, с. 550].

Правова культура суспільства є позитивною якістю розвитку правового життя суспільства, що забезпечує його стабільність, прогресивний розвиток. Позитивна якість розвитку правового життя суспільства, зокрема, має зв'язок з такими його атрибутами, як правова ідеологія, правотворчість, законодавство, законність, правопорядок, інститут прав людини, правозастосовна діяльність [2, с. 318-320].

На сучасному етапі правова культура виступає як особлива форма, що сприяє відтворенню національних правових інститутів, таких як державність, правова система, правопорядок тощо, а також забезпечує їх збагачення шляхом запозичення правових цінностей з інших націй. Головними завданнями правової

культури є збереження духовних цінностей у сфері права, їх передачі майбутнім поколінням та постійному підвищенні рівня правової свідомості серед населення. Правова культура визначає принципи правової поведінки особи та систему правових цінностей, ідеалів та норм, які сприяють єдності та взаємодії правових інститутів та організацій у суспільстві [5, с.63].

У 21 столітті спостерігається неабиякий розвиток системи цінностей та правової культури в державах, які визнають людину найвищою соціальною цінністю, впроваджують принцип верховенства права та демократію. Зараз молодь робить свій вклад для побудови прогресивного майбутнього на оновлених правових цінностях, які, в свою чергу, корегують і структуру правової системи.

Дослідивши зв'язок між правовими цінностями та правовою культурою варто зазначити, що важливими факторами прогресу правової культури є створення нових, модернізація та охорона усталених правових цінностей, які знижують ризики виникнення конфліктів в суспільстві та забезпечують законну діяльність суб'єктів суспільних відносин, яка буде базуватися як на вроджених цінностях, так і набутих в процесі існування. Правові цінності стали однією із основ для формування сучасного суспільства з високим рівнем правової культури.

Література

1. Бриндза В. Чи ми приречені? Що потрібно знати про цінності українців та їх зміну. Інтернет-видав. *Українська правда*. 2017. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/10/23/227073/>. (дата звернення: 01.05.2023).

2. Бандурка О. М., Головка О. М. та ін. Теорія держави і права: підручник. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018. 416 с.

3. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України: наукове дослідження. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2014. №782. С. 123-128.

4. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Харків: Право, 2009. 550 с.

5. Сидоренко О. О., Кухарчук А. В. Правова культура: поняття, склад та її стан в Україні. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2021. № 4. С. 60-69.

Буцьківський Микола,
студент 1 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко Маріанна

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ФЕМІНІЗМУ

Головною ідеєю фемінізму є переосмислення ролі жінки в суспільстві. Довгий час жінка сприймалась спільнотою виключно як сексуальний об'єкт або як дружина та мати. Цей процес називається об'єктивацією. Фемінізм спрямований на подолання об'єктивації жінок і повернення їм суб'єктності. Фемінізм є відповіддю жінки на довгу історію пригнічування. Дослідженням фемінізму займалися такі науковці, як Т. Марценюк, М. Богачевська-Хом'як, О. Кісь, Д. Едмін та інші.

Перша хвиля фемінізму. У липні 1848 року в США відбувся дводенний конгрес феміністок. Ініціаторками конгресу були *Лукреція Мотт* та *Елізабет Стентон*. Тоді і почалася перша хвиля фемінізму. Перш за все, феміністки того часу боролися за трудові права. Жінки хотіли мати рівний з чоловіками доступ до роботи та освіти. Основною проблемою були так звані «Захисні закони». Вони мали захищати здоров'я жінок, але на практиці ці закони просто обмежували доступ жінок до багатьох високооплачуваних професій. На цьому етапі феміністки створили каси взаємодопомоги та професійні курси, де жінки змогли б оволодіти новими професіями. Першим кроком до «звільнення» жінок був стабільний дохід, котрий дозволяв самим себе забезпечувати. Наступною метою феміністок першої хвилі були політичні права. Боротьбу за виборчі права вели

так звані *суфражистки*. Їхній рух став найвідомішим в історії фемінізму. Врешті-решт вони домоглися виборчого права для жінок і це була величезна перемога [1].

Друга хвиля фемінізму. Друга хвиля починається з філософії *Сімони де Бовуар*. У 1950-х вона пише книгу «Друга стаття», де з точки зору філософії пояснює причини нерівності жінок і чоловіків. Головна ідея Сімони де Бовуар: «Жінкою не народжуються, жінкою стають». Це означає, що жінкою не можна бути по факту народження, адже суспільство висуває до жінок величезну кількість вимог. При цьому стандарти змінюються дуже швидко, а багато з них протиставляються один одному. Виходить, що статус «справжньої жінки» потрібно заслужити, а це не так і просто. У 60-х роках виникають нові закони і норми, які впливають на репродуктивні права жінок. Держава починає втручатися у питання сім'ї щодо народження дітей. У країнах третього світу починаються активні кампанії з обмеження народжуваності. Всі ці норми викликали відповідну реакцію у феміністській спільноті. Активістка *Керолл Ханіш* пише статтю, що увійде в історію під назвою: «Особисте - це політичне». Феміністки починають відкрито говорити про проблему насилля, репродуктивного тиску, від якого потерпають жінки. З'являються жіночі спільноти, в яких можна подискутувати на найважчі теми. Жінки починають об'єднуватися та розуміти: вони один одному сестри, а не вороги [2, с.349].

Третя та четверта хвилі фемінізму. Якщо перша та друга хвилі боролися радше про проблеми «білої», цисгендерної жінки, то головним поняттям третьої хвилі стала *інтерсекціональність*. Суть її ось в чому: на людину можуть діяти відразу кілька дискримінуючих систем. Так, темношкірій жінці з інвалідністю доводиться потерпати від сексизму, расизму та ейблізму (дискримінацією людей за станом здоров'я). Все це важливо для інтерсекціонального фемінізму. Сучасні феміністки нової, четвертої хвилі, продовжують боротися з реальною нерівністю. Світ неоднорідний, і десь досі залишаються актуальними проблеми обмеження жіночих прав та насилля, а десь питання репрезентації різних жіночих образів у кіно та рекламі [3, с. 70].

Фемінізму доводиться боротися з цілою низкою політичних моделей, тому він не може бути єдиним рухом. Існують різноманітні підходи та напрямки фемінізму, наприклад: *ліберальний, радикальний, сепаратистський, анархо-фемінізм* та інші. Хоча і деякі чоловіки заявляють, що фемінізм давно переміг, а у жінок прав навіть більше, ніж у чоловіків, статистика показує зовсім інше. Наприклад, за даними ООН та FinExpertiza, станом на 2021 рік у світі від домашнього насильства потерпає 736 млн жінок, а ще жінки отримали на 43% меншу заробітну плату, порівняно з чоловіками.

Можливо, найщасливіший день у житті кожної феміністки настане тоді, коли вони стануть дійсно непотрібними, тому що у жінок нарешті будуть всі необхідні права.

Отже, фемінізм виник як відповідь на патріархальний устрій суспільства та домагається справедливого розподілу прав між жінками та чоловіками.

Література

1. Богачевська-Хом'як М. Д., Кісь О. Р. Жіночий рух. Енциклопедія Сучасної України. <https://esu.com.ua/article-18147>. (дата звернення: 01.05.2023).

2. Смоляр Л.О. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX - поч. XX ст.: Монографія. Одеса: Астропринт, 1998. 408 с.

3. Емдін Д. Французький фемінізм у XX столітті. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Chasopys_Ji/N17_Genderni_studii/. (дата звернення: 01.05.2023).

*Варенко Олександра,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

ДЕРЖАВНА ВЛАСНІСТЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УСРР 1922 РОКУ

Державна власність є невід'ємною частиною власності у суспільному устрої, вона дозволяє державі здійснювати свої повноваження, зокрема виконувати обов'язок покращення рівня життя громадян, що проживають у її межах.

Радянський період характеризувався тим, що державна власність виступала одним із основних засобів будівництва соціальної економіки, а усі основні види виробничих засобів були у державній власності.

Задля забезпечення правового регулювання Нової економічної політики (НЕПу) вище державно-партійне керівництво ухвалило рішення про необхідність проведення кодифікації цивільного права. З цією метою ВУЦВК УСРР санкціонував розробку Цивільного кодексу Української Соціалістичної Радянської Республіки 1922 року (далі – ЦК УСРР 1922 року).

Відповідно до ЦК УСРР 1922 року було визначено форми власності, зокрема державну форму власності, яка у свою чергу поділялася на націоналізовану та муніципалізовану [1, с. 216].

Ст. 21 ЦК УСРР 1922 року закріплювала норму за якою, земля є надбанням держави і не може бути предметом цивільного приватного обігу, а володіння землею допускається тільки на правах тимчасового користування [1, с. 215]. Доповнення до цього пункту можемо віднайти у ст. 53 ЦК УСРР 1922 років, де закріплювалося що земля, ліси, води, залізниці загального користування, їх рухомий склад та літальні апарати можуть бути виключно державною власністю [1, с. 216]. Такі обмеження аж ніяк не стосувалися майна кооперативної та приватної власності. Дозвіл разом із закріпленням різних форм власності призвів

до виникнення постанов про укладання свободи договору, яка у висновку обмежувалась насамперед інтересами держави [2, с. 307].

Враховуючи, що земля знаходилася у власності держави, то й у перелік державної власності входили також устаткування промислових підприємств, засоби народного зв'язку (телеграфного, телефонного, різноманітні радіоустановки), комунальні установи, будівлі, гідротехнічні пристрої та пристрої, що призначені для обслуговування товарообміну споруд [2, с. 476]. До 59 ст. ЦК УСРР 1922 року була внесена Примітка 1, яка зазначала, що колишні власники, майно яких було експропрійоване на підставі революційного права або взагалі перейшло у володіння трудящих до 24 серпня 1922 року, не мають права вимагати повернення цього майна [3, с. 150].

Нормою, яка грубо порушувала права людини на власність слід вважати ст. 417 ЦК УСРР 1922 року, адже вона передбачала можливість держави включити у свою власність спадщину громадян, а саме, якщо загальна вартість спадщини перевищувала 10 000 золотих рублів, то частина, яка перевищувала зазначену норму розподілялася державою і її органами і вилучалася на користь зацікавлених державних частин [1, с. 217].

У ст. 23 ЦК УСРР 1922 року також зазначалося, що з цивільного обороту були вилучені зброя, вибухові речовини, анульовані цінні папери та сильнодіючі отрути [4, с. 476]. Також ЦК УСРР 1922 року передбачав розширення повноважень держави у втручанні та розірванні приватних договорів, а замість цивільних правовідносин застосовувати «революційну правосвідомість» [5].

Отже, згідно ЦК УСРР 1922 року, державне майно повністю виключалося з цивільного обороту, а спектр державної влади був значно ширшим за будь-який інший, що означає повну монополію держави, адже решта форм власності не відігравали особливої ролі. Така ситуація повністю виключала можливість існування незалежного від держави суспільства, до того ж грубо порушувала базові права людини на власність. Монополізація з боку радянської влади є однією з негативних рис СРСР і підтверджує байдужість тогочасного уряду до народу та українського суспільства. Таким чином Цивільний кодекс УСРР 1922

року став фактом обмеження народу у правах на приватну власність і спрямований був на збагачення соціалістичної держави, а не захист майнових прав громадян.

Література

1. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т. Т. 2: Лютий 1917р.-1996р. Київ, 1997. 800 с.
2. Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (ІХ-ХХ ст.). Київ: Атіка, 2013. 348 с.
3. Кузнецова Н. С. Правова система України: історія стан та перспективи: У 5 т. Т.3. Харків: Право, 2008. 640 с.
4. Домашенко М. В., Рубаник В. Є. Власність і право власності: Нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. Харків: Факт, 2002. 550 с.
5. Старцев О. В., Харитонов Є. О. Цивільне право України: Підручник. Київ: Істина, 2007. 816 с.

*Гарічева Анастасія,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ НАЙМУ

ЗА «ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ

«Зібрання малоросійських прав» 1807 року (далі – Зібрання 1807 року) – це важливий правовий збірник України, який окрім інших цивільно-правових відносин, врегульовував відносини договору найму [1, с. 9-10].

Зібрання 1807 року не містило офіційного визначення договору найму, однак він розглядався як підстава виникнення майнових правових відносин. У Зібранні 1807 року передбачався договір найму між господарем та залежною від нього особою, що міститься у главі XXXIII частини III. Серед сторін даного

договору слід виділити господаря або вільного найманця. В якості предмету договору залежно від виду найму могла бути як безпосередньо особа (згідно договору особистого найму), праця такої особи або ж певного роду послуги та роботи (згідно договору найму праці, роботи, послуг) [1, с. 294-296].

Однак при цьому, визначення поняття послуг та робіт у зазначеному документі не міститься.

Виходячи зі змісту Зібрання 1807 року, у розділі XXXIII вирізняли декілька різновидів договору найму. Основною відмінністю між ними були правові наслідки укладення цих договорів. У випадку укладення особою договору найму власної праці чи роботи, така людина залишалася юридично вільною та мала змогу замість себе залучати іншу особи для виконання договору, всього лиш віддавши останній договірний платіж. У випадку укладення договору особистого найму, вона втрачала власну волю і, відповідно, набувала статусу неволі [2, с. 49-50].

Надаючи юридичну характеристику передбаченого Зібранням 1807 року договору найму, слід вказати на його двосторонній характер, адже за змістом договору правами та обов'язками наділялися як господар, так і залежна від нього особа чи вільний найманець, крім цього, договір був оплатним, адже на господаря, або ж у разі його смерті – на спадкоємців, покладався обов'язок щодо сплати винагороди за договором – договірного платежу та строкового договору.

Доволі цікавий підхід прослідковується в частині наслідків порушення строку договору найму між господарем та вільним найманцем, згідно якого якщо господар за власною ініціативою раніше ніж передбачено договором припиняє його, то він повинен сплатити вільному найманцю повну суму згідно договору. У протилежному випадку, якщо найманець достроково розірве договір, не маючи на це поважних причин, то має сплатити господарю стільки, скільки передбачено договором, при цьому повернувши йому у подвійному розмірі одержану в якості авансу суму (§548) [1, с. 297].

При цьому, §550 Зібрання 1807 року визначає, що саме є такими поважними причинами: це одруження. так, аналізуючи зміст відповідного

положення, можна зробити висновок, що до такої події відносилися з честю і що ніхто не мав права створювати перешкоди для даного тайнства; другою поважною причиною було встановлення опіки над сиротами, що розглядалося більш корисною справою аніж служба господарю [1, с. 297].

Проводячи порівняльний аналіз між положеннями Зібрання 1807 року та положеннями сучасного цивільного законодавства слід вказати наступне. Якщо наразі, предметом договору найму виступають виключно майно та майнові права, то раніше ним поставала безпосередньо особа, її робота та послуги. У договорі найму, що передбачений Зібранням 1807 року простежується правова природа, яка характерна для сучасного трудового договору, яким також передбачаються умови праці, та взаємні права і обов'язки між працівником та роботодавцем, але на відміну із договором найму, останній гарантує обом сторонам більшу захищеність у різних сферах. Однак загалом, можна стверджувати, що положення Зібрання 1807 року, у тому числі й ті, які стосувалися договору найму, повною мірою відповідали потребам населення, враховуючи рівень правової культури та свідомості останніх. Упродовж історії людства незмінною залишається мета укладання договору найму, проте змінювалася сфера його застосування [3, с. 55].

Отже, беззаперечним є внесок положень договору найму, що міститься у збірнику українського права для подальшого розвитку, вдосконалення, доповнення новими елементами такого виду договірних відносин. Особлива природа досліджуваної пам'ятки права виражається через відображення у ній своєрідного характеру, властивого суспільним відносинам наведеного історичного періоду, а також через правове становище різних категорій населення, зокрема, феодално залежних, що можна простежити у положеннях, присвячених договорам найму.

Література

1. Вислобоков К.А., Шимшученко Ю.С. Собрание малороссийских прав 1807 г. Київ: Наук. думка, 1992. 368 с.

2. Телестакова А. А. Еволюція розуміння послуг та основні етапи розвитку інституту надання послуг. *Наше право*. 2010. № 2, Ч. 2. С. 45-54.

3. Калаур І. Історія становлення та розвитку договору найму. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4. С. 51-56.

*Гармаш Євгенія,
студентка 1 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛУБЕНСЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Питання розвитку освіти є досить актуальним, оскільки дослідження даної теми дозволить краще зрозуміти історію розвитку освіти в Україні, а також визначити внесок повіту в освітню галузь. Дослідженням земської діяльності займалася велика кількість науковців, зокрема: Гавриш Р.Л., Гончаренко В.Д., Козаченко А.І. та ін.

Восени 1865 року на перших сесіях, земські гласні наказали членам управ зібрати відомості про стан і потреби сільських шкіл, а також підготувати пропозиції стосовно відкриття нових початкових училищ та підготовки вчительських кадрів. Земці вивчали питання щодо матеріального забезпечення шкіл, наявності підручників та навчальних посібників, цікавилися успіхами в навчанні дітей. Аналізуючи стан народної освіти, представники земства визначили необхідність в першу чергу вирішення таких основних завдань: підготовки вчительських кадрів, закупівлі книг для народного читання та запровадження нових методів навчання. З цією метою у 1867 році земські збори Лубенського повіту Полтавської губернії призначили субсидії на платню вчителям, аренду будинків під школи, закупівлю меблів, письмового приладдя та книг для читання. Водночас повітові земства почали відкривати власні школи і дбати про їх добробут і матеріальне забезпечення [1].

В 70-х роках XIX ст. земства надавали лише часткову допомогу сільським громадам для утримання школи, видавали підручники та посібники, доплачували певну грошову суму до заробітної плати вчителя. У 90-х роках XIX ст. фінансова підтримка земств на школу значно зросла. В 1895 році ця сума по губернії становила 251528 крб. (18-23 % усього кошторису) [2, с. 7]. Початкові навчальні заклади надавали знання елементарної грамоти. Їхні вчителі були більш прогресивні, навчання велося за такими підручниками, як «Рідне слово» Ушинського К., «Азбука» Толстого Л., «Наш друг» Корфа М.. Навчання в більшості шкіл було безкоштовним. До середніх закладів відносилися гімназії та училища. Окрім навчальних закладів гімназичного типу, з 1882 року з'являються фахові школи: сільськогосподарські (рільничі, садівничі, зоотехнічні), ремісничі (механічні, столярські, керамічні), залізничні, промислово-художні та інші.

Важливим напрямком діяльності земств було забезпечення освітніх закладів кваліфікованими учительськими кадрами. Під час перших сесій Полтавські губернські й повітові земські збори винесли перед Міністерством народної освіти питання про необхідність відкриття спеціальних навчальних закладів по підготовці вчителів. Але, не чекаючи рішення Міністерства, повітові збори розглянули питання про заснування в Полтаві спеціальної земської школи з підготовки народних учителів і педагогічного училища в Констянтинограді. У 1866 року губернські земські збори обговорили проект про відкриття вчительської семінарії, який підготували члени вчительської ради Долгоруков М.О. і Заборинський О.І. [4, с. 1058]. Полтавське земство розробило проекти організації вчительських семінарій у Полтаві, Лубнах і Ромнах. Але Міністерство народної освіти їх відхилило [4, с. 1062]. Згодом, у період з 1908 по 1917 роки, на території Полтавської губернії було відкрито Лубенську державну учительську семінарію.

Навчання в однокласних училищах тривало три роки. Учні поділялися на три групи, в яких викладав один учитель. Школярі вивчали закон Божий, церковнослов'янську грамоту, читання, письмо, граматику, математику і церковні співи.

Земства здійснювали санітарний нагляд за навчальними закладами й організовували проведення лікувально-профілактичних заходів, залучаючи до цієї справи земських лікарів. У 1895 році учням земських шкіл було проведено щеплення проти віспи. Школи були закріплені за лікарняними дільницями й на вимогу земств лікарі мали періодично перевіряти стан здоров'я учнів [3, с. 96].

Отже, земства відіграли визначальну роль у освітній діяльності Лубенського повіту. Вони модернізували умови здобуття освіти, забезпечили навчальні заклади всім необхідним та значно підвищили писемність населення.

Література

1. Бабенко Л.Л., Шульга С.В., Зелюк В.В. Економічна діяльність Полтавського губернського земства у другій половині XIX – на початку XX століть: навчальний посібник. Полтава : ПОШПО; ПНПУ, 2012. 80 с.

2. Велецкий С.Н. Двадцать пять лет деятельности земства в Полтавской губернии с 1866 по 1892 год: Краткий очерк. Полтава: Типо-литогр. Л. Фришберга, 1894. 144 с.

3. Сборник постановлений по народному образованию уездных земских собраний Полтавской губернии за 1908 год. Полтава: Типо-литогр. Л. Фришберга, 1909. 333 с.

4. Систематический свод постановлений и распоряжений Полтавского губернского земства за первые шесть трехлетий (с 1865 по 1882 г.). Полтава: Типография Н. Пигуренко, 1886. Вып. II. 1686 с.

*Герасимова Ванда,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

СУДОВИЙ ПРОЦЕС У ПІДКОМОРСЬКОМУ СУДІ ЗА ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1566 РОКУ

Актуальність дослідження судового процесу у підкоморському суді полягає у розкритті процедури захисту прав окремої верстви населення у земельних і межових питаннях, що дає можливість простежити процес формування національної правової традиції судочинства. Діяльність підкоморських судів досліджували такі науковці як В. Німчук, С. Сохонь, М. Крикун, Н. Яковенко та ін.

Створення підкоморських судів було ініційоване українською, польською і литовською шляхтою, які звернулися до короля польського і великого князівства литовського Сигізмунда II Августа під час проведення Віленського сейму у 1565 році. В результаті чого Литовським Статутом 1566 року (розділ 4 артикул 31) було запроваджено інститут підкоморських судів в межах кожного повіту [1, с. 34]. Суди – це уповноважені органи, що здійснюють правосуддя в рамках чинного законодавства. Але система судочинства неодноразово змінювалася під час проведення реформ. Як, наприклад, судово-адміністративна реформа 1566 року, яка була закріплена другим Литовським Статутом. Реформа передбачала створення нового судового органу – підкоморського суду. До юрисдикції підкоморських судів, відповідно до розділу 4 артикулу 20 Литовського статуту 1566 року, входило вирішення земельних і межових спорів, їх відносять до станових шляхетських судів західноукраїнських земель, які на той час перебували під владою Польщі і Великого Князівства Литовського [2, с. 127-132].

У розділі четвертому артикулі 70 Литовського Статуту 1566 року встановлюється посада підкоморія, котрий здійснював судочинство разом з

коморником і писарем – довічними членами судової колегії. Процедура номінації нового підкоморія відбувалася наступним чином: першим етапом обрання став відбір чотирьох кандидатів шляхтою, а другим затвердження одного з них Королем Сигізмундом II Августом. Затвердження на посаді закінчувалося складанням присяги підкоморієм. Таким чином при виборі кандидатури на посаду підкоморія враховувалися інтереси шляхти і короля, що в результаті призводило до компромісу між ними. Новий підкоморій повинен був розпочати виконання обов'язків протягом шести тижнів, строк відраховувався з дня смерті попереднього підкоморія [3, с. 225].

Найчастіше посада підкоморія діставалася представнику впливового знатного роду. Це зумовлено положенням в ієрархії земських урядів, він вважався третім по впливовості, після каштеляна і маршалка. Підкоморій (розділ 4 артикул 41 Литовського Статуту 1566 року) особисто призначав собі коморника, мірника, писаря і копачів, чия думка враховувалася ним в судовій діяльності [4, с. 15-25]. Склад суду не був сталим відповідно до розділу 4 артикулу 17 Литовського Статуту 1566 року. Він залежав від того, інтересів якого стану справа стосувалася. Прикладом можна виділити випадки, коли в судовому процесі мали місце межі королівщини, в такій справі до засідань приєднувався королівський комісар. Щодо вільних станів населення, то суддівський склад включав магістрів, капітулів, або інших членів відповідних інституцій [2, с. 165].

Розмір оплати праці підкоморія було визначено у Литовському Статуті 1566 року (4 розділ 3 артикул). Кожен підкоморій мав свою книгу, яка документувала всю діяльність суду. Оскільки в установи не було єдиного приміщення, підкоморій зберігав її особисто. Тому для кожного представника цієї посади передбачалося заведення нової книги. Проте, як стверджують науковці, майже всі вони не дійшли до сьогодення [3, с. 226].

Отже, Литовський Статут 1566 року запровадив інститут підкоморських судів, визначив їх юрисдикцію, компетенцію, структуру. Діяльність підкоморських судів стала дуже важливою через вагоме значення питань землі і

вирішення земельних тяжб не тільки для сторін процесу, а й для держави. На відміну від інших судів, підкоморський не мав постійного приміщення, тому спори вирішували на нейтральній території, попередньо узгодженій сторонами спору. Як на той час, таку систему можна назвати ефективною і прогресивною. З негативних аспектів можна виділити бюрократичні ознаки в самому процесі обрання підкоморія.

Література

1. Резнік О. І. Склад та компетенція підкоморських судів за Статутом Великого князівства Литовського 1566 року. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. № 49. С. 127-132.

2. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 р. Пер. на бел. мову А. Шагун. Мінськ, 2002. 207 с.

3. Книга Київського підкоморського суду (1584–1644 р). Упорядники: Г. В. Боряк, Т. Ю. Гирич, Л. З. Гісцова, В. М. Кравченко, В. В. Німчук, Г. С. Сергійчук, В. В. Страшко, Н. М. Яковенко. Київ.: «Історія», 1991. 344 с.

4. Смолій В. А., Боряк Г. В., Реєнт О. П., Рубльов О. С., Толочко О. П та ін. Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2. Інститут історії України. К.: "Наукова думка", 2019. 842 с.

Захарченко Вікторія,

студентка I курсу

Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій

ДОГОВІР ОСОБИСТОГО НАЙМУ ЗА ЗІБРАННЯМ

МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ 1807 РОКУ

Актуальність зазначеної теми дослідження важко перебільшити, адже знання особливостей створення Зібрання малоросійських прав 1807 року та його найважливіших положень, зокрема договору найму, є важливим для розуміння історичного розвитку цивільного права України.

Договір особистого найму регулювався §§ 532-549 глави XXXIII частини II Зібрання малоросійських прав 1807 року [1, с. 20]. Слід зазначити, що загалом договір найму поділявся на два підвиди. Відповідно, така класифікація впливала на предмет, сторони, істотні умови даних договорів тощо, впливало також на це і правове його регулювання.

Загалом особливістю «Зібрання малоросійських прав 1807 року» було те, що договору особистого найму виділялась окрема глава, що свідчить про важливість зазначеного інституту [2, с. 2].

Предмет договору особистого найму класифікувався за типом найму. Так, предметом могли бути сама особа (з урахування специфіки особистого найму), так і праця особи або певні роботи та послуги (за договором найму працівника для виконання роботи, послуг) [1, с. 21].

Договір особистого найму це двосторонній договір, оскільки права й обов'язки виникали як у господаря, так і у слуги (вільного найманця), що регулювалось § 533-538 [3, с. 294-295]. Характерною ознакою такого договору була оплачуваність виконаних робіт. Це ґрунтувалось на тому, що господар, а у випадку смерті господаря – його спадкоємці, зобов'язані були сплатити винагороду за договором – договірний платіж та строковий договір [1, с. 21]. Досить важливим є строк дії договору, адже через призму строку можна прослідкувати умови припинення дії договору (§ 549-551) [3, с. 297-298].

Поважними причинами за договором особистого найму для його розірвання визначалися загалом важливі життєві обставини за яких таких договір не міг виконуватися на належних тому умовах. Такими обставинами могли бути одруження найманої особи, призначення її опікуном сиріт тощо. Тобто людина мала виконувати нову соціальну важливу роль (§ 549) [3, с. 297].

При дослідженні договору особистого найму важливими є різні правові наслідки укладення такого договору. Юридично особиста свобода не втрачалась особою, коли вона укладала договір найму. Можливість замість себе залучити іншу особу на виконання договору, віддавши їй договірний платіж не

заборонялась. Протилежна ситуація відбувалася коли особа укладала договір особистого найму. За таких обставин вона втрачала свободу.

Договірне право в ті часи не знало поняття вільних договірних відносин. Однак, норми та приписи Зібрання малоросійських прав 1807 р. відповідали тогочасній правовій свідомості, правовій культурі та внутрішнім переконанням українського народу [4, с. 15].

Отже, Зібрання малоросійських прав 1807 року врегульовувало договір особистого найму – домовленості між двома сторонами у яких наймодавець передає наймачеві майно у користування за встановлену плату на певний строк. Договір найму за Зібранням малоросійських прав 1807 року у подальшому відіграв важливу роль для формування української національної правової традиції цивільного права.

Література

1. Телестакова А.А. Правове регулювання відносин з надання послуг. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 160 с.

2. Калаур І.Р. Поняття договору найму у Стародавньому Римі та актах кодифікації цивільного законодавства на українських землях. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 20. С. 1-7.

3. Віслобоков К.А., Ткач А.П., Усенко І.Б., Чеховіч В.А. Зібрання малоросійських прав 1807 р. Київ: Вид-во «Наукова думка», 1993, 368 с.

4. Петречко С.А. Питання правового регулювання права власності за законодавством, яке діяло на українських землях на початку ХІХ ст., які входили до складу Російської імперії. *Актуальні проблеми сучасної юриспруденції*. 2021. № 1. С. 13-17.

*Іванько Ельвіра,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.філол.н, доц. Лебеденко Світлана*

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ:

АКЦЕНТУАЦІЙНА НОРМА

Професія юриста входить в систему професій «людина – людина» і є такою, що передбачає постійне спілкування (усне або писемне). Культура мовлення, яка передбачає вправне й доцільне використання всіх мовних засобів й дотримання літературних норм сучасної української мови, демонструє найвищий рівень володіння мовою. Уміння правильно, точно й переконливо говорити є надзвичайно важливим для юриста, впливає на професійну діяльність загалом і на кар'єру зокрема. Культура мовлення нерозривно пов'язана і з культурою мислення, з розумовою діяльністю, тому юрист повинен постійно збагачувати й поглиблювати знання мови та вдосконалювати власне мовлення.

Питанням культури мовлення приділяється значна увага у працях Л. Барановської, І. Кочан, І. Саражинської, А. Токарської, Л. Чернікової та ін.

Головною категорією культури мовлення є мовна норма – правила використання мовних одиниць (правила вимови звуків, наголошування слів, утворення словоформ, побудови речень тощо). Неправильна вимова й інші помилки у мовленні викликають недовіру до мовця, що призводить до втрати набутого іміджу та репутації. Крім того, вимоги до правильності мовлення є частиною професійних вимог, яких повинні дотримуватись юристи.

Акцентуаційна норма передбачає систему правил, які регулюють наголошування слів. Ці норми відтворені як у спеціальних орфоепічних словниках та словниках наголошування слів, так і в інших сучасних лексикографічних джерелах, наприклад, в орфографічних та тлумачних словниках. Питання акцентуаційної норми розглядалися у працях таких

дослідників як О. Винницький, С. Головащук, І. Заліпська, Н. Левун, М. Пещак, Н. Стратулат, Л. Хохрякова та ін.

Володіння акцентуаційною нормою демонструє рівень освіченості мовця, а порушення цієї норми призводить до непорозуміння між співрозмовниками. Словесний наголос (виділення голосом одного зі складів за допомогою сили й тривалості звучання) в сучасній українській літературній мові є «достатньо стабільним» [1, с.128], проте й вільним – наголошеним може бути будь-який склад у слові: перший – *зло'чин*, другий – *злочи'нний*, третій – *адвока'т*, четвертий – *адвокату'ра* і т. д., рухомим – наголос може переміщуватися з одного складу на інший в одному слові під час відмінювання (*фахіве'ць* – *фахівеця'*) і навіть подвійним (*за'вжди* – *завжди'*, *по'милка* – *поми'лка*) [1; 3].

Метою нашого дослідження є аналіз засвоєння акцентуаційної норми сучасної української літературної мови студентами-першокурсниками. Для дослідження студентам пропонувалося позначити, як вони вимовляють слово, тобто поставити наголос у словах, які, на нашу думку, активно вживаються як у повсякденному житті, так і під час навчання. Це такі слова: *асиметрія*, *безпринципний*, *бородавка*, *буриштиновий*, *вимога*, *випадок*, *вітчим*, *гальмо*, *горошина*, *гуртожиток*, *жевріти*, *заняття*, *колесо*, *лате*, *мережа*, *новий*, *показник*, *багато помилок*, *поняття*, *разом*, *росяний*, *рукопис*, *судовий*, *фаховий*, *немає часу*, *яловичина* (наголос перевірено за [2]).

Відповіді студентів можна об'єднати у три групи.

Першу групу складають слова, у яких найменше зроблено помилок, це 100-80% правильних відповідей: *руко'пис* (92%), *заня'ття* (88%), *поя'ття* (88%), *ла'те* (84%), *я'ловичина* (80%).

Другу групу складають слова, у яких більша частина студентів не помилилися з наголосом, це 79-50% правильно наголошених слів: *вимо'га* (76%), *ко'лесо* (76%), *нови'й* (76%), *немає ча'су* (74%), *гальмо'* (72%), *же'вріти* (68%), *безпринци'пний* (62%), *гурто'житок* (60%), *ви'падок* (58%), *ра'зом* (52%), *боро'давка* (52%).

Третю групу складають слова, у яких зроблено найбільше помилок, це тільки 49-10% правильних відповідей: мере'жа (48%), ро'сяний (44%), вітчи'м (42%), бурштино'вий (38%), асиметрі'я (32%), судови'й (32%), гороши'на (28%), багато помило'к (26%), фахови'й (26%), пока'зник (24%). На жаль, до цієї групи увійшли слова *показник, мережа, судовий, фаховий* і *помилка* у формі множини, які наразі досить активно вживаються у мовленні студентів.

Причинами помилок є вплив близькоспоріднених мов і діалектів, вживання суржику, необізнаність з правилами наголошування слів. Зважаючи на це, слід постійно удосконалювати усне мовлення.

Порушення акцентуаційної норми є негативним явищем й активно досліджується науковцями, тому що це є проблемою суспільною, «оскільки мова – це надбання всіх поколінь українців, ексклюзивний інструмент їх національної ідентифікації, свідоцтво про право на свою культуру та унікальність» [1, с.132].

Отже, дотримання норм словесного наголосу є одним із важливих показників культури усного мовлення, а аналіз помилок акцентуаційної норми дає можливість покращити рівень володіння сучасною українською мовою.

Література

1. Колеснікова І. А. Акцентуаційна помилка як феномен сучасного спілкування в інформаційному просторі. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Філологічні науки». 2022. № 1. С. 127-132.

2. Піщак М. Орфоепічний словник української мови: у 2 т. К.: Довіра, 2001. 466 с.

3. Стратулат Н. В. Випадки порушення акцентуаційної норми у фаховому мовленні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. № 31. С. 57-60.

*Кандиба Карина,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

КОМПЕТЕНЦІЯ ГРОДСЬКИХ СУДІВ ПЕРІОДУ ГЕТЬМАНЩИНИ: НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОГО ГРОДСЬКОГО СУДУ ХVІІІ СТ.

60-ті роки ХVІ ст. ознаменувалися введенням нової судової системи на українських землях, що на той час були об'єднані у Київському, Волинському та Брацлавському воєводствах. Саме в межах першого з них діяв Полтавський гродський суд, на прикладі якого можна дослідити особливості функціонування такого виду судів.

Так, гродський суд був одним із трьох шляхетських судів, що формувалися в кожному з наведених воєводств, до підсудності якого, в результаті проведеної судової реформи 1763 року належав розгляд усіх справ, які стосувалися розгляду кримінальних злочинів [1, с. 448].

Нормативним підґрунтям, за допомогою якого суд здійснював свою діяльність слід в першу чергу віднести Литовський статут 1588 року, розділ ІV якого був присвячений суддям та судам, крім того артикул 1 зазначеного розділу визначав певні вимоги до членів суду [2]. Крім Литовського статуту, що мав ключове значення у правовому регулюванні гродського суду, слід виділити також окремі юридичні норми магдебурзького права, «Книги Порядку» та «височайші укази» імператорської величності, які застосовувалися у випадках пом'якшення вироку.

Важливим видом документу в суді на той час був позов. У період Гетьманщини будь-які вимоги загального характеру стосовно його написання не передбачалися, однак при цьому, судом здійснювався контроль над тим, аби позов подавався сторонами за відсутності будь-яких виправлень і був скріплений печаткою, на якій мало місце чітке зображення. У протилежному випадку, такий позов міг бути проігнорований обвинуваченою особою [1, с. 454]. Так, артикул

34 IV розділу Литовського статуту 1588 року передбачав відповідне посвідчення позовів воєводами, а у повітах, де вони були відсутні – судовими старостами [2].

Артикулом 53 Литовського статуту 1588 року встановлювалося обмеження щодо кількості присутніх в суді від кожної зі сторін кількістю у вісім осіб, до якого включався безпосередньо учасник справи, прокуратор, а також допускалося шість свідків – шляхтичів [2].

Розглядаючи судову практику діяльності Полтавського гродського суду, зокрема питання категорії злочинів, які перебували на розгляді цього суду, варто звернути увагу, що майнові злочини (насамперед крадіжки свійських тварин) переважали над злочинами проти життя та здоров'я особи. Волошин Ю. В. пропонує розуміти це як свідчення процесів модернізації, яких зазнала злочинність, у порівнянні з минулими історичними періодами [3, с. 290].

Здебільшого на розгляді суду були справи, пов'язані із так званим «безпашпорством», – злочин проти влади, що зумовлювалося намаганнями царського уряду здійснювати постійний контроль за населенням, у контексті сплати податків або були підданими, прикріпленими до поміщиків.

Нехарактерною для нинішньої кримінальної і судової сфери на той час була система злочинів, що вчинялися проти моралі, з-поміж яких варто виділити перелюб (осквернення подружнього союзу зрадою), двоєженство та ворожбитство [3, с. 305], що було законодавчо закріплено у статтях 29-31 Литовського статуту 1588 року [2]. Крім цього, на розгляді Полтавського гродського суду перебували справи про зберігання та купівлю краденого майна, розбоїв, втечі з-під караулу тощо. Це свідчить про досить широкий перелік кримінально караних діянь, за які особи потрапляли на лаву підсудних в межах досліджуваного суду. Слід звернути увагу, що з матеріалів Полтавського гродського суду вбачається і той факт, що в контексті соціального стану жертв, насамперед, при вчиненні такого найбільш поширеного виду злочину як крадіжка, переважали козаки та міщани [3, с. 296].

Отже, слід відзначити, що в організаційних та правових особливостях функціонування Полтавського гродського суду періоду Гетьманщини,

відобразився своєрідний уклад суспільного життя, що мав місце на той час. Аналіз матеріалів Полтавського гродського суду дає змогу помітити жорсткий підхід до вирішення справ, адже за результатами їх розгляду, у більшості з них суд визнавав особу винною, а в розрізі категорій справ, що перебували на розгляді зазначеного суду переважають злочини проти власності, проти моралі, і лише незначна частина – це злочини проти особи.

Література

1. Пателя О. Ділова документація гродських судів України в другій половині XVI- на початку XVII ст. *Україна в Центрально - Східній Європі*. Вип. 4. 2004. С. 448-458.

2. Статут Великого княжества Литовского 1588 года. URL:http://www.grodno.by/grodno/history/statut_vkl_1588/razdel_4.htm. (дата звернення: 01.05.2023).

3. Волошин Ю.В. Кримінальна злочинність у Гетьманщині другої половини XVIII ст. (За матеріалами Полтавського гродського суду). 2012. URL:https://chtyvo.org.ua/authors/Voloshyn_Yurii/Kryminalna_zlochynnist_v_Hetmanschyni_druhoi_polovyny_XVIII_st/. (дата звернення: 01.05.2023).

*Козаченко Анатолій,
д.ю.н., доцент, завідувач кафедри
теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,*

ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ У ПРАВОВИХ ЗБІРНИКАХ УКРАЇНИ XVIII - ПОЧАТКУ XIX СТ.

У наш час не втратила своєї актуальності проблема удосконалення інституту медіації, чим зумовлюється науковий інтерес до вивчення і використання вітчизняного досвіду його формування. Дослідження виникнення та розвитку медіації в Україні проводили Бойко І.Й., Гайворонська І.М.,

Красіловська З. В., Падох Я.М., Пашук А.Й., Сиза Н.П., Слабченко М.Є., Турман Н.О., Яковлів А.І. та ін.

Метою роботи є виявлення ознак застосування національної правової традиції у правових збірниках України XVIII – початку XIX ст. з метою удосконалення інституту медіації. Автор вважає за необхідне акцентувати увагу на дослідженні інституту медіації у «Зібранні малоросійських прав» 1807 р., що до цього часу науковці здійснювали лише фрагментарно.

В українській правовій традиції інститут медіації (примирення сторін) відомий з часів Київської Русі. За литовсько-польської доби правові норми про вирішення судових справ шляхом примирення сторін передбачали Литовські статuti XVI ст., котрі допускали вирішення цивільних та кримінальних справ шляхом «єднання» – примирення. Приклад примирення сторін містить норма арт. 12 розділу IX Литовського статуту 1566 р. згідно якої гвалтівник звільнявся від смертної кари, якщо згвалтована жінка погоджувалася вийти заміж за гвалтівника [1, с. 33]. «Єднання» укладалося за посередництва так званого «полюбовного суду», суддів якого за взаємної згоди обирали сторони конфлікту, що має ознаки третейського суду. Такий суд міг не тільки виносити власну ухвалу, а і залучати до напрацювання рішення позивача і відповідача, що наближало функцію «полюбовного суду» до посередника-медіатора у врегулюванні конфлікту. За результатами розгляду справи такий суд ухвалював компромісне рішення – мирову угоду [2, с. 202].

Інститут медіації передбачало козацьке звичаєве Запорозької Січі. При розгляді судових позовів козацькі суди щонайперше намагалися вирішити справу шляхом примирення сторін, що завершувалося укладенням мирової угоди між позивачем та відповідачем. При розгляді судових справ роль медіаторів виконували козацькі старшини, які здійснювали військово-адміністративні та судові функції.

В Українській козацькій державі зберегли чинність норми про примирення сторін передбачені козацьким звичаєвим правом, Литовськими статутами 1566 і 1588 рр. та магдебургським правом. Гетьманські універсали надавали право

козацьким та міським магістратським судам розглядати позови, у тому числі й за посередництва «полюбовного суду». Так, у актовій книзі Стародубського магістратського суду за 1693 р. є згадка про примирення сторін на підставі магдебургського права за участі медіаторів. У цьому документі використовується термін «медіатор», що свідчить про його використання у XVII ст. [1, с. 33].

На початку XVIII ст. в Україні назріла необхідність проведення судової реформи та кодифікації українського права. У 1743 р. генеральний уряд завершив роботу над підготовкою збірника «Права, за якими судиться малоросійський народ», котрий, окрім іншого, містив значну кількість норм процесуального права. Зважаючи на небажання царського уряду визнавати автономний статус України, цей правовий збірник не був санкціонований, але норми, які ним передбачалися, свідчать про високий рівень розвитку процесуального права України. Так, зокрема, артикул 25 глави VII «Про полюбовний суд або примирення сторін» передбачав можливість вирішення судових справ шляхом примирення сторін. Правовий збірник встановив два види примирення: за посередництва мирителів, обраних сторонами (полюбовний суд), та без посередництва мирителів. Згідно пункту 3 артикулу 25 глави VII ухвала полюбовного суду не могла виходити за межі прохань сторін, не повинна була суперечити справедливості та совісті, мала містити гарантії виконання зобов'язань у формі поруки або штрафу. Сторони не мали права подавати апеляцію на ухвалу полюбовного суду [3, с. 110].

«Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. не допускали вирішення судових справ шляхом примирення сторін щодо тяжких умисних злочинів, санкція за які встановлювала смертну кару або тюремне ув'язнення (п. 9 арт. 25 глава VII) [3, с. 111]. Згідно п. 11 арт. 25 глави VII суд визнавав недійсним примирення сторін укладене під тиском або шляхом обману, за умови, якщо одна із сторін визнавалася недієздатною (угода укладена неповнолітньою особою, психічно хворою особою, у стані сп'яніння) [3, с.112].

«Зібрання малоросійських прав» 1807 р. не передбачало спеціального розділу присвяченого процесуальному праву. Але пункти 21-25 глави XI «Про договори» врегульовували вирішення спорів шляхом укладення договору з метою примирення сторін [4, с. 106-107]. Так, п. 21 глави XI повторював зміст норми арт. 12 розділу IX Литовського статуту 1566 р. про те що, мирова угода укладалося у письмовій формі, засвідчувалося підписами та печатками свідків. Якщо одна із сторін справи, що вирішувалася шляхом примирення, зверталася до суду, позивач підлягав грошовому стягненню семи кіп грошей відповідачу, двох кіп – судді та однієї копи – підсудку. При цьому мирова угода зберігала свою чинність [4, с. 106]. Мирова угода укладена шляхом обману визнавалася недійсною. За умови, коли полюбовний суд не зможе вирішити справу шляхом досягнення компромісу між позивачем і відповідачем, вони мають право звертатися до вищої судової інстанції – земського суду (п. 25 глави XI) [4, с. 107].

Отже, правові збірники України XVIII – початку XIX ст. в частині врегулювання спорів шляхом примирення сторін спиралися на вітчизняну правову традицію. «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. та «Зібрання малоросійських прав» 1807 р. передбачали удосконалення механізму вирішення спорів шляхом примирення сторін. Інститут медіації забезпечував справедливе вирішення спорів, дозволяв уникати тривалих судових процесів, які відбувалися за рахунок сторін та були джерелом збагачення чиновників місцевої адміністрації і суду.

Література

1. Карпенко Р. Історичні передумови впровадження медіації в Україні та інших державах. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 28-36.
2. Турман Н.О. Генеза угоди про примирення у кримінальному процесі України. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 200-205.
3. Вислобоков К.А., Шимшученко Ю.С. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. Київ: б.в., 1997. 547 с.
4. Вислобоков К.А., Шимшученко Ю.С. Собрание малороссийских прав 1807 г. Киев: Наукова думка, 1992. 368 с.

*Лобатенко Ірина,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА В ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УСРР 1922 РОКУ

Цивільний кодекс УСРР 1922 року (далі – ЦК УСРР 1922 року) був інструментом досягнення цілей Нової економічної політики (НЕПу). Кодифікація цивільного права відбулася після проголошення курсу на НЕП. Нова економічна політика була необхідна для підвищення рівня життя населення, економічного розвитку держави. Крім того, слугувала методом утримання влади у будь-який спосіб. Питання втілення НЕПу у реальний вимір подій потребував неабиякої підготовки і, в першу чергу, на законодавчому рівні.

Досить важливим інститутом були договірні відносини, зокрема договір найму (оренди) житла. Це було обумовлено тим, що саме ця галузь була направлена на підвищення економічного рівня держави.

Існують особливості щодо найму та оренди житла в ЦК УСРР 1922 року. Слід звернути увагу на те, що найм та оренда житла відноситься до Розділу III, який має назву «наймання майна». Тобто, на той час нерухомість (житло) ототожнювалося з майном загалом [1].

Іншою особливістю є те, що в ЦК УСРР 1922 року не було закріплено розмежування у дефініціях визначення «найм» та «оренда». Однак, такі категорії вживалися та у більшості випадків ототожнювалися. Так, в ст. 171 ЦК УСРР 1922 року вказується, що договір оренди не може бути односторонньо припинено. Потім вказано, що припинення можливе виключно через суд, однак тут вже йдеться про договір найму [1]. Тобто не варто ці два поняття вирізняти.

Існує і інша думка з цього приводу. Науковці зазначають, що у ЦК УСРР 1922 року також зустрічаються терміни «оренда будинків і підприємств» та «найм житлових приміщень». Однак, різна термінологія застосовувалася лише в

окремих нормах, що визначали особливості найму вказаних видів майна [2, с. 54]. Тобто, в загальноприйнятих випадках ці дві норми перетинаються за своїми змістовними характеристиками.

Васильєв Є.О. вважає, що договір найму (оренди) житла, як і договір найму майна, найбільш врегульований був ЦК УСРР 1922 року у порівнянні з іншими договірними відносинами. Особливістю цього договору є те, що існувала гранична межа плати за найм житлових приміщень. Регулювалось це особливими постановами органів влади [3, с.15].

Особливості договірних відносин можливо простежити, звернувшись безпосередньо до норм ЦК УСРР 1922 року. Так, відповідно до ст. 152 одна сторона (наймодавець) зобов'язується надати іншій (наймачеві) майно за певну винагороду для тимчасового користування. Більшість з договорів повинні були укладатися у письмовій формі з метою уникнення подальших непорозумінь [1]. Ст. 156-1 був встановлений особливий режим найму жилих приміщень у будинках місцевих рад та інших державних, кооперативних і громадських установ, підприємств і організацій. Таким чином, забезпечувався пріоритет державної власності. Також у ст. ЦК УСРР 1922 року був передбачений обов'язок наймодавця зробити капітальний ремонт, а наймач має робити поточний ремонт жилого приміщення. Досить специфічним були форми оплати найму [1]. За ст. ЦК УСРР 1922 року плата за наймання житла могла виражатися: а) у вчиненні визначених строкових виплат — грошми або натурою; б) у відрахуванні обумовленої частки продуктів, виробів, корисної площі приміщень або грошового прибутку; в) у виконанні певних послуг; г) у поєднанні зазначених форм оплати [1].

Таким чином, ЦК УСРР 1922 року детально врегульовував договір найму (оренди) житла за умов НЕПу. Суттєвої різниці між поняттями найму та оренди житлового приміщення не існувало. Слід зазначити, що закріплення таких договірних відносин слугували значним підґрунтям та позитивним досвідом для подальшого розвитку цивільного законодавства у цій сфері. Однак, регулювання договору найму (оренди) житла мав не лише позитивний характер. Негативний

аспект полягав в тому, що договірні відносини не були вільними. Значну роль в укладенні такого договору відігравала держава. Передбачався особливий режим найму жилих приміщень у будинках місцевих рад та інших державних, кооперативних і громадських установ.

Література

1. Цивільний кодекс УРСР від 16 грудня 1922 року. URL: https://yurist-online.org/laws/codes/ex/civilnyi_kodeks_usrr_1922.pdf (дата звернення: 01.04.2023).

2. Калаур І. Історія становлення та розвитку договору найму. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 4 (8). С. 51-56.

3. Васильєв Є.О. Правове регулювання зобов'язальних відносин у цивільному законодавстві УСРР періоду НЕП. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 12-17.

*Олійник Інна,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

ТИМЧАСОВИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ ЗАКОН УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1918 РОКУ

Земельне питання у всі часи існування людства було і залишається актуальним. Право на землю – це важлива складова прав людини. Якщо існує обмеження щодо розпорядження чи володіння землею, то це пряме зневажання прав людини, адже земля давно стала основним предметом правового регулювання деяких галузей права, включаючи земельне право, яке є основою цього регулювання.

Проблемою урегулювання земельної власності на початку ХХ ст. займалося багато науковців. Серед тих, хто досліджував дане питання можемо відмітити Бойка О.Д., Домашенка М. В., Рубаника В. Є. та ін.

Зважаючи на те, що основним питанням української революції можна вважати питання щодо землі та земельної власності, в першу чергу Центральна Рада (далі – УЦР) ставила перед собою мету: провести підготовку до проведення аграрної реформи [1, с. 441]. З моменту утворення УЦР її керівники намагалися отримати підтримку українського селянства та сформувати власну земельну політику [2, с. 645]. Першими кроками в реалізації цього завдання стали ухвали І з'їзду Української партії соціалістів-революціонерів (далі – УПСР), який відбувся у квітні 1917 року, щодо скликання Всеукраїнського селянського з'їзду, створення Всеукраїнської селянської спілки, розв'язання земельного питання в Україні та вимога національно-територіальної автономії. Делегати з'їзду УПСР визнали своїм завданням боротьбу за повну соціалізацію землі [2, с. 646].

7 листопада 1917 року УЦР ухвалює III Універсал, у якому проголошувалося утворення Української Народної республіки (УНР) у межах дев'яти українських губерній [3, с. 331]. Важливе місце в Універсалі відводилося саме земельному питанню. Зокрема, в ньому наголошувалося на скасуванні приватної власності на поміщицькі, удільні, монастирські, кабінетні, церковні та інші землі нетрудових господарств і повідомлялося про передачу їх «земельним комітетам, обраним народом», при цьому вся земля мала бути передана трудовому народу без викупу і до початку весняно-польових робіт [1, с. 443]. 9 (22) січня 1918 року УЦР ухвалила IV Універсал, який проголошував: «Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу» [3, с.331]. IV Універсал закріплював основні демократичні права і свободи, оприлюднені у III Універсалі.

16 січня 1918 року було проголошено «Звернення секретаріату земельних справ до українського селянства, селянських спілок, земельних комітетів, кооперативних і просвітніх товариств». В ньому йшлося про спеціальну парламентська комісію, в складі українських есерів Шумського О. та Христюка П., російських есерів Пухтинського М. і Дешевого М., яка готувала проєкт нового земельного закону, за основу якого були взяті рішення українського селянського з'їзду.

18 січня 1918 р. ІХ сесія УЦР за пропозицією Грушевського М. одноголосно ухвалила «Тимчасовий земельний закон», що складався з трьох розділів та 33 статей. Він проголошував скасування права власності на всі землі з їх водами, наземними й підземними багатствами в межах УНР і мав діяти до Всеукраїнських Установчих зборів. В ІІ розділі «Основні засади користування поверхнею землі» були визначені умови, при яких дозволялося користування землею в УНР. Так, згідно ст. 6 право наділяти селян землею мали лише земельні комітети. Серед важливих положень, які були прописані в цьому розділі: ніякої оплати за користування землею не повинно бути (ст. 12); передача права на користування наділом землі можлива тільки з дозволу громад і земельних комітетів (ст. 14); для охорони й розвитку багатств землі закладається Державний меліоративний фонд (ст. 18); для розвитку сільського господарства державою створюється сільськогосподарський кредит (ст. 19) [4, с. 128-129]. Згідно ст. 20 Розділу ІІІ відчуження всіх земель в УНР у колишніх власників мало проходити без викупу.

Отже, Тимчасовий земельний закон УНР 1918 року мав значний вплив на створення основних напрямів підготовки до земельної реформи, формування власної аграрної політики УЦР. За його основу були покладені рішення Першого всеукраїнського селянського з'їзду, в тому числі щодо повної соціалізації землі, а також основні положення Універсалів УЦР, серед яких значне місце відводилося правові власності на землю. Всі ці фактори стали основою у формуванні теперішнього національного земельного законодавства.

Література

1. Домашенко М. В., Рубаник В. Є. Власність і право власності. Нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. Харків: Факт, 2002. 550 с.

2. Верстюк В. Земельне питання у стінах Центральної Ради. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. *Ювілейний зб. наукових праць на пошану Ярослава Ісаєвича Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*. 2006–2007. №15. С. 645-663.

3. Бойко О.Д. Історія України. Посібник. Видання 2-ге, доповнене. Київ: Академія, 2002. 656 с.

4. Верстюк В., Смолій В. Українська Центральна Рада: документи і матеріали: у 2 т. / Т. 2: 10 грудня 1917р. – 29 квітня 1918 р. Київ: Наукова думка, 1997. 422 с.

*Плескач Антон,
студент I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

ВИСЕЛЕННЯ ЗА МЕЖІ ТЕРИТОРІЇ КРАЇНИ ЯК ВИД ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УСРР 1922 РОКУ

Тема виселення за межі території країни як вид покарання є актуальною і в наш час. Низка науковців та юристів, таких як Адамовський В.І., Винниченко І.І., Довбня О.А та інші, досліджують період диктатури та репресій, які були здійснені проти українського народу. Це вказує, що тема є важливою з точки зору вивчення історії репресивної політики комуністичної влади в Україні. Тому, дослідження питання про виселення за межі території країни як вид покарання є значущим для розуміння кримінальної політики та правосуддя в сучасному світі.

За Кримінальним кодексом 1922 року (далі – КК УСРР 1922 року) радянська держава мала право виселяти правопорушників за межі території УСРР за деякі кримінальні злочини. Це було спробою урегулювати криміногенну ситуацію в країні та зберегти громадський порядок. Згідно зі ст. 74 КК УСРР 1922 року, виселення могло бути застосоване у випадку вчинення злочинів, що створювали загрозу громадському порядку, а саме: злочинів проти миру і безпеки людства, державного порядку, проти народної влади, підготовки або здійснення протиправних дій проти соціалістичного ладу [1, с. 200]. Однак, рішення про виселення повинне бути ухвалене спеціальним органом, який займався розглядом таких злочинів.

Переважна частина тих людей, які підлягали виселенню за межі УСРР були пов'язані з опозиційною діяльністю проти комуністичного режиму. Згідно зі ст. 57 КК УСРР 1922 року, виселення з території УСРР могло бути застосоване проти осіб, які здійснювали «контрреволюційну діяльність» або «сприяли білогвардійській або націоналістичній агітації» [1, с. 197]. Це означало, що особа могла бути виселена за межі УСРР за будь-які дії або публічні висловлювання, які були сприйняті як загрозу радянській владі.

Проте, виселення за КК УСРР 1922 року не завжди були виправданими та відповідали закону. По-перше, вони здійснювалися без належного розгляду в суді та порушували права підсудного. По-друге, відбувалися випадки, коли виселення проводилися з політичних мотивів, а не за скоєння конкретного злочину, що не відповідало закону [2, с. 818].

Багато випадків виселення були політично мотивованими та супроводжувалися порушенням прав людини. Виселення за межі території УСРР було одним з інструментів політичних репресій, який використовувався комуністичною владою проти осіб, які вважалися «ворогами народу» або «класово шкідливими елементами». Таким чином, КК УСРР 1922 року пріоритетним вважав захист державних інтересів, а не інтересів і прав громадян республіки [3, с. 428].

Сьогодні виселення за межі території УСРР за КК УСРР 1922 року вважається одним з найбільш жорстоких і несправедливих рішень радянської влади. Це було частиною загального контексту політичних репресій та насильницьких дій над народом, що відбувалося в період радянської влади.

Отже, виселення за межі території УСРР за КК УСРР 1922 року було одним зі способів комуністичної влади для підтримки свого режиму та підтримання громадського порядку. Однак варто пам'ятати, що виселення були більш гуманними та менш жорстокими порівняно зі смертною карою, яка також могла бути застосована як вид покарання за ті ж самі види злочинів. Наприклад, виселення може бути застосоване у випадках, коли особа була засуджена за тяжкі злочини проти державної та національної безпеки, порушення мирного

співіснування народів та інші антидержавні дії. Проте, більшість покарань були політично мотивованими та супроводжувалися порушенням прав людини.

Література

1. Хрестоматія з історії держави і права України. Т.2. лютий 1917 р. – 1996 р.: Навч. посіб. Для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2т. В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький; За ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В.Д. Гончаренка. Київ.: Ін Юре. 1997. 800 с.

2. Бойко І.Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ–ХХ) : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.

3. Гончаренко В.Д. Велика Українська Юридична Енциклопедія. Том 1, за заг. ред. В.М. Євтушенка. Київ : Юридична думка, 2004. 840 с.

*Полонський Костянтин,
студент 1 курсу*

*Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко Маріанна

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СВІТУ

Наш світ невинно змінюється, а разом з ним і право. Важливою характеристикою сучасного права є те, що воно розвивається в епоху цифровізації. Ми все більше занурюємося в цифровий світ, «віддаємо» йому різноманітну інформацію, навіть особисту. І ця територія подібна цілині, адже практично неосвоєна з точки зору правового регулювання. Саме тому обрана тематика є вкрай актуальною для дослідження.

Право на свободу та особисту недоторканність – одні з найважливіших прав, які поступово розвивалися протягом всієї історії людства. Важливість права на свободу та права на особисту недоторканність підтверджується також і тим, що знаходять своє відображення в нормативних документах міжнародного

рівня, зокрема в Загальній декларації прав людини 1948 року, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р [1, с.243].

Свобода – це можливість самостійно робити вибір у своїх інтересах, бажаннях, цілях, в той же час вона обмежується свободою іншої людини і законом. Сучасні цифрові технології, соціальні мережі мають значний вплив на суспільство, при чому такий вплив може бути і руйнівним. Яскравим прикладом може бути стрімке поширення різноманітної пропаганди в соціальних мережах, яка впливає на людей, змушує їх коритися, ігноруючи голос власного розуму.

Якщо говорити про цифровий світ, не можна не згадати про інтелектуальну власність. У галузі авторського права і суміжних прав відповідні закони є в переважній більшості європейських країн. Безперечним лідером, який задає тон у розвитку національного авторського права, є Німеччина, хоча батьківщиною законодавства про авторські права вважається Великобританія. У Німеччині авторське право забезпечене декількома законодавчими актами - Законом про авторське право і суміжні права, Законом про авторські товариства, Законом про видавничі права, усі вони діють від 1965 року [2, с.120].

В ігровій індустрії має місце таке явище, як жорсткий вплив фанатів певної цифрової гри на її творців або компаній, яким належать авторські права. Бажання поширення в ній певної політики, пошук людьми в іграх негативних підтекстів або дискримінація певної групи населення, можуть призвести до негативних наслідків, що змушує того, хто створив гру або володіє нею йти всупереч своїй волі. Хоча ігри подібні до витворів мистецтва й такі дії можна вважати посяганням на свободу самовираження та інтелектуальну власність.

Наприкінці 2015 року 28-річний гравець звинуватив компанію Bethesda в тому, що її гра Fallout 4 викликає звикання, якого неможливо позбутися. Молодий чоловік провів за грою три тижні, втративши за цей час дружину, друзів та роботу. Щоб компенсувати втрати, він попросив у Bethesda \$7000, які, звичайно, він не отримав. Подібні судові позови не рідкість в ігровій

промисловості, в якій розробники регулярно сваряться один з одним і не тільки на предмет авторських прав [3].

Крім того, нерідкими в цифровому світі є випадки поширення конфіденційної інформації, піратство, булінг і багато іншого. Окремим аспектом цього є руйнівний вплив на дітей, психіка яких ще не сформована до кінця, а тому існує висока ймовірність стати жертвою маніпуляцій чи провокацій з боку інших людей.

Гробов В. П. зазначав у своїй праці: «Забезпечення особистої недоторканності набуває особливої значущості за умов побудови правової соціальної держави і підвищення в ній ролі громадянського суспільства. Сьогодні особиста недоторканність є загально визнаною соціально-правовою цінністю, що знайшло своє закріплення у міжнародних і національних правових актах» [4, с. 97]. Все викладене вище свідчить про те, що для забезпечення свободи й особистої недоторканності сфера цифрових технологій, інтернет-простір потребує чіткого правового регулювання, встановлення розумних меж свободи дій кожного учасника. Крім того, важливо створити конкретні межі впливу держави у даній сфері людського життя.

Література

1. Майкут Х. В. Право на свободу та право на особисту недоторканість у контексті нормативного забезпечення та прецедентної практики Європейського Суду з прав людини. Юридичний науковий електронний журнал 243-247 ст. URL:http://www.lsej.org.ua/4_2021/60.pdf (дата звернення: 16. 04. 2023).

2. Бочарова Н.В. Законодавче забезпечення права інтелектуальної власності в країнах Європи (порівняльно правовий аналіз). *Український міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження»*. 2009. № 2. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18391/22Bocharova.pdf?sequence=1>. (дата звернення: 16.04.2023).

3. Судові розгляди в ігровій промисловості. URL: <https://www.overclockers.ua/games/video-games-lawsuits> (дата звернення: 16.04.2023).

4. Грובה В. П. Щодо визначення змісту категорії «особиста недоторканність». *Форум права*. 2009. № 2. С. 97–101.

*Редько Дар'я,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УСРР 1922 РОКУ

У період існування Української Соціалістичної Радянської Республіки (далі – УСРР) було прийнято перший Цивільний кодекс УСРР 1922 року (далі – ЦК УСРР 1922 року), норми якого були спрямовані на регулювання приватноправових відносин, у тому числі й спадкових. Питанням спадкування присвячені ст. 416 – 435 ч. 4 «Спадкове право». Особливий інтерес в зазначеному контексті викликають обмеження, які стосувалися прав спадкування та мали місце на протязі всього історичного розвитку спадкових відносин радянської доби і тільки з часом були вирішені [1, с. 319, 324].

Першим обмеженням у спадкових правовідносинах, з якого варто розпочати, є положення ст. 416 ЦК УСРР 1922 року, норми якої допускали спадкування двох видів: згідно закону та на підставі заповіту. Загальна вартість спадкового майна обмежувалася розміром, який не мав перевищувати 10 000 золотих карбованців, з якого вираховувалася вся сума боргів спадкодавця. В той же час, наведені обмеження не застосовувалися по відношенню до прав, що виникають в результаті договорів, укладених між приватними особами та державними органами (так звані концесійні, забудовні, орендні тощо) та підлягали переходу згідно порядку спадкування обох видів, у межах передбачених такими договорами строків [2].

Можна простежити високий ступінь втручання та участі держави у процесах спадкування, звернувшись до ст. 417 ЦК УСРР 1922 року, відповідно

до якої, у випадку перевищення установленого розміру спадкової вартості, у розподілі спадщини приймали участь: держава через органи Уповнаркомфіну та приватні особи, які відповідно, були закликані до такого спадкування. Зокрема, обсяг, який перевищував установлену ЦК УСРР 1922 року граничну спадкову вартість мав бути поділений або ліквідованим на користь заінтересованих державних органів. У випадку ж невідповідності у господарському плані або незручності застосування наведеного порядку, між відповідними суб'єктами встановлювався режим сумісного володіння чи передбачалося право викупу такої частини на державну користь чи в інтересах приватної особи, якщо це відповідає інтересам держави [2].

Обмеження проявилися також і в переліку осіб, що закликалися до спадкування як на підставі закону, так і на підставі заповіту, оскільки останнє, згідно ст. 418 ЦК УСРР 1922 року, здійснювалося по прямій низхідній лінії, до якої належали діти, онуки, правнуки, а також серед спадкоємців була переживша померлого дружина, у тому числі непрацездатні та неіміущі особи, котрі по факту перебували на повному утриманні померлого. Крім того, ЦК УСРР 1922 р. передбачав і обов'язковий мінімальний термін такого утримання – не менше ніж один рік до смерті останнього. Спадкоємцями могли бути тільки особи, що були живими на момент смерті такої особи, у тому числі діти, які зачаті в період життя спадкодавця та народженні після його смерті.

У ст. 422 ЦК УСРР 1922 року можна простежити законодавчий підхід, збережений і до сьогодення, яким обмежується право спадкодавця в частині позбавлення спадщини всіх чи кого-небудь із переліку осіб, наведених у вищезгаданій ст. 418, оскільки останньому заборонялося позбавляти спадщини власних дітей неповнолітнього віку, а також інших спадкоємців, які є непрацездатними часткою у розмірі, що відповідає розміру частки, належної їм у разі спадкування на підставі закону [2].

Обмеження спадкових правовідносин можна помітити й у ст. 427 ЦК УСРР 1922 року, що передбачала встановлення спадкування граничного розміру суми вкладу у державних трудових ощадних касах, що не передбачався у змісті

особистого розпорядження спадкодавця та становив 300 карбованців. Так, спадкоємець вкладу міг отримати наведену суму без подання при цьому свідоцтва, яким підтверджується право на спадщину, в такому випадку, спадкоємцями мало надатися касі зобов'язання про виплату належної частини одержаної суми спадкоємцям, що можуть з'явитися згодом у спадковому процесі [2].

Надалі, Постановою Центрального виконавчого комітету і Ради народних комісарів СРСР «Про скасування максимуму спадкування та дарування» від 29 січня 1926 року з 1 травня 1926 року підлягали скасуванню обмеження у граничній вартості майна, яке могло переходити в спадщину. Як відмічає Васильченко В. В., наведені трансформаційні процеси були спричинені необхідністю продовження існування промислових підприємств після смерті їх власників [3, с. 55].

Отже, підводячи підсумки та паралель із сучасним підходом держави до регулювання сфери спадкових відносин, слід констатувати про високий ступінь втручання та обмежень, які застосовувалися до питань спадкування за ЦК УСРР 1922 року, що є не зовсім логічним та доречним з огляду на особливість природи спадкування, яка полягає у чітко вираженому приватному характері та особистому волевиявленню щодо розпорядження власним майном та майновими правами.

Література

1. Половинкіна Р. Ю. Перша кодифікація положень спадкового права за Цивільним кодексом УРСР 1922 року: історико-правовий аспект. *Актуальні проблеми держави і права : збірник наук. праць*. 2012. №65. С. 318-325.

2. Гражданский кодекс УРСР 1922 года с изменениями. URL: <https://delegalata.com.ua/obrazets/ck-codecs-ussr-1922>. (дата звернення: 01.05.2023).

3. Васильченко В. В. Формування спадкового права в період становлення радянської державності в Україні (1922-1937). *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ*. 2003. № 11. С. 50-57.

*Сенчук Олег,
студент 1 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко Маріанна*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРАВОВИЙ ПРИНЦИП: ПІДХОДИ ДО ЙОГО ТЛУМАЧЕННЯ

Одним із основоположних правових принципів є принцип верховенства права, в оригіналі - «rule of law». Цей принцип є невід'ємною складовою правової системи будь-якої сучасної правової демократичної держави. Він забезпечує стабільність та розвиток права й держави в складних умовах сучасного світу. Ступінь втілення принципу верховенства права в життя належить до важливих показників рівня розвитку держави.

Серед учених і практиків немає єдності ні щодо змісту принципу верховенства права, ні щодо самої назви, тобто українського перекладу. Вітчизняні дослідники звертають увагу на некоректність перекладу самого терміна «верховенство права» з англійського «rule of law». Так, С. Головатий пропонує замінити термін «верховенство права» на «правовладдя» [1, с. 40]. Однак, знаходження відповідника не вирішить проблему з розбіжностями в тлумаченні. Тим не менш, невизначеність верховенства права створює велику проблему, адже може перетворитися на порожню фразу, що навіть злочинні уряди будуть здатні прикриватися нею [1, с. 41].

Р. Дворкін вважає, що в основу верховенства права закладено парадокс, тобто цей ідеал вимагає визначеності і засуджує неоднозначність у праві [3, с. 15].

А. Дайсі пропонував три підходи для визначення концепції «rule of law»: по-перше, цей принцип означає абсолютне верховенство звичаєвого права як протилежність впливові свавільної влади; по-друге, це рівність перед законом; по-третє, конституція заснована на верховенстві закону [1, с. 38]. Б. Таманга зазначає, що верховенство права займає чільне місце, яке є виключним і політичним ідеалом сучасного світу, проте узгодженості щодо його точного

значення немає [1, с. 36]. Дослідник говорить, що верховенство права характеризується крізь призму трьох аспектів: 1) уряд, обмежений законом, 2) формальна законність, 3) верховенство права, а не особи [1, с. 42].

Т. С. Аллан зазначав, що верховенство права складається з принципів та цінностей, завдяки яким воно є стабільним та узгодженим правопорядком. [1, с. 43]. Ф. Фукуяма писав, що верховенство права є дотриманням права власності та вимог договірного права, а також воно пов'язане з волею правителя та панівного класу й стосується дотримання обмежень, установлених законом [1, с. 43]. Т. Бінгем вважає, що верховенство права передбачає підкореність закону та вирішення суперечностей в рамках судового процесу, а також воно не є фіксованим на усі часи [1, с. 44]. П. Гаудер пише, що верховенство права – нормативний принцип державного управління, який поділяється на слабку версію (примусова влада діє в межах правил, що обмежують владу та дають можливість притягнути до відповідальності носіїв влади на розумних підставах) та сильну версію (згадані правила мають бути виправданими для всіх на розумних підставах, що сумісні з рівністю всіх) [1, с. 45-46].

Практика Суду справедливості Європейського Союзу встановила загальний принцип верховенства права: ієрархічна вищість приписів права, інституційні противаги, судовий нагляд, засадничі процесуальні права та принципи рівності та співмірності (пропорційності) [1, с. 51].

Верховенство права як принцип є універсальним для сучасних демократичних держав. У Загальній декларації прав людини 1948 року також йдеться про верховенство права. Верховенство права є досить поширеним принципом в теорії міжнародного права. Венеціанська комісія в 2011 році схвалила доповідь «Верховенство права», в якій було аналізовано це поняття [1, с. 49]. Верховенство права можливо лише тоді, коли в суспільстві здійснюються такі вимоги: 1. Невід'ємні, невідчужувані, природні права і свободи людини є основою держави, вони створюють систему «стримувань і противаг»; 2. Принцип розподілу влади; 3. Дискреційні повноваження повинні бути обмежені; 4. Верховенство Конституції; 5. Принцип визначеності; 6. Принцип

пропорційності; 7. Принцип правової безпеки і захисту довіри; 8. Незалежність суду і суддів [2, с. 4-7].

Таким чином, верховенство права як фундаментальний правовий принцип, є широким та багатоаспектним, що зумовлює наявність різноманітних підходів до його тлумачення. Досвід тих держав, які успішно впроваджують цей принцип в життя свідчить про те, що це основа для сталого розвитку суспільства, для ефективної реалізації й захисту прав людини, для покращення всіх елементів правової системи загалом.

Література

1. Матат А. Верховенство права (правовладдя) та його конституційний зміст. Конституційні принципи: правнича теорія і практика: монографія. Київ, 2022. С. 36–52.

2. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки НаУКМА: Юридичні науки*. 2007. Т. 64. С. 3–9. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ee0fef65-20f7-4d0e-8830-e19403bf067d/content>. (дата звернення: 16.04.2023).

3. Верховенство права: проблеми теорії та практики. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 1. С. 15–23.

4. Погребняк С. П. Основні вимоги, що впливають з принципу верховенства права. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. Т. 51, № 4. С. 41–53. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua//jspui/handle/123456789/5553> (дата звернення: 16.04.2023).

*Топтун Діана,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко Маріанна*

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК БАР'ЄР У РЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНКАМИ СВОЇХ ПРАВ

На сьогоднішній день незважаючи на досягнення у справах гендерної рівності та захисту жіночих прав в багатьох країнах світу, жінки все ще стикаються з дискримінацією та обмеженнями у використанні своїх прав. Проблема гендерних стереотипів та їх впливу на реалізацію прав жінок є актуальною та вивчається в багатьох галузях наук, включаючи гендерні дослідження, соціологію, психологію, політичну науку, правознавство та інші.

Метою дослідження є аналіз гендерних стереотипів, які існують у суспільстві та їх вплив на жінок у реалізації їхніх прав. Дослідження буде спрямоване на виявлення типових стереотипів, їхніх причин та наслідків, які вони мають для жінок в різних сферах життя, таких як робота, освіта, політика та інше. Дослідження також буде орієнтоване на пошук способів подолання гендерних стереотипів та підвищення свідомості суспільства про їх шкідливий вплив на рівність прав і можливостей для жінок.

Стереотипи можуть стати бар'єром для жінок у реалізації їхніх прав, таких як право на працю, на рівність з чоловіками в оплаті праці, на політичну участь та інше. Гендерні стереотипи, які визначають соціальні ролі та очікування стосовно поведінки жінок та чоловіків, стали бар'єром для реалізації жінками їхніх прав. Наприклад, стереотипні уявлення про те, що жінки мають займатися домашніми справами та доглядати за дітьми, а чоловіки - працювати та забезпечувати сім'ю, часто перешкоджають жінкам у здобутті освіти та розвитку кар'єри, а також у використанні різних соціальних послуг та рівних можливостей [1, с. 131]. Гендерні стереотипи – це поширені в суспільстві уявлення про особливості та поведінку представників різних статей, переважно чоловіків і

жінок. Гендерні стереотипи тісно пов'язані з гендерними ролями в цьому суспільстві і служать їх підтримці та відтворенню. Гендерні стереотипи сприяють збереженню гендерної нерівності. Гендерні стереотипи – це загальне уявлення про роль чоловіків і жінок у суспільстві, яке накладає відбиток на індивідуальну поведінку, впливає на політичну соціалізацію та політичну поведінку в суспільстві [4].

Дослідження показують, що гендерні стереотипи мають значний вплив на кар'єрні можливості жінок, їхній дохід та відносини в сім'ї. Наприклад, жінки частіше стикаються зі стереотипами, які обмежують їхні можливості у виборі професії або рівні доходу порівняно з чоловіками, а також зі стереотипами щодо ролі матері та домогосподарки. Гендерні стереотипи також можуть мати вплив на освіту та навчання, де дівчатам можуть бути призначені ролі, пов'язані з традиційними стереотипами, такими як роль медсестри чи виховательки, тоді як хлопців можуть бути спрямовані на більш технічні професії. Гендерні стереотипи також можуть мати вплив на здоров'я жінок. Наприклад, у багатьох культурах відчуття стиду або ганьби може призвести до того, що жінки не будуть звертатися до лікаря з проблемами здоров'я, що може призвести до серйозних наслідків для їхнього здоров'я та благополуччя [2].

Таким чином, гендерні стереотипи являють собою серйозну проблему для жінок, яка може ускладнювати їхню реалізацію прав та призводити до соціальної нерівності. Для подолання гендерних стереотипів можна використовувати різноманітні підходи, наприклад, залучення жінок до різних професій та політичної участі, проведення інформаційних кампаній та освітніх заходів для широкого загалу, зокрема, для дітей та молоді, щоб вони змогли свідомо розуміти та усвідомлювати шкідливий вплив гендерних стереотипів.

Також важливо забезпечувати рівні можливості для жінок та чоловіків у різних сферах життя, зокрема, у сфері праці та освіти, та дотримуватися принципів гендерної рівності в усіх сферах суспільного життя.

Розробка та реалізація програм та політик, спрямованих на подолання гендерних стереотипів, можуть забезпечити реалізацію прав жінок та рівність можливостей для них у суспільстві [3, с. 52].

Щороку Всесвітній економічний форум оцінює прогрес у досягненні гендерної рівності серед близько 150-и країн світу. Згідно звіту за 2022 рік, глобальний гендерний розрив (відмінності у становищі жінок і чоловіків) досяг 68,1%. Це означає, що за збереження таких тенденцій, світ досягне повної рівності лише через 132 роки [5]. Отже, гендерні стереотипи можуть перешкоджати жінкам у реалізації їхніх прав, але за допомогою зусиль на багатьох рівнях суспільства, ми можемо поступово долати ці бар'єри і забезпечувати рівні можливості для жінок та чоловіків. Важливо зрозуміти, що розбиття гендерних стереотипів - це процес, який потребує часу, наполегливості та спільних зусиль всього суспільства.

Література

1. Уваров О. О. Гендерні стереотипи як бар'єр у реалізації жінками своїх прав. Права жінок та гендерна рівність: навч. посіб. Київ, 2018. С. 129–133.
2. Гендерні стереотипи як бар'єр у реалізації жінками своїх прав. Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції. 2022. URL: https://just.odessa.gov.ua/?view=viewnews&page_id=3137 (дата звернення: 24.04.2023).
3. Поновлення на роботі. Гендерна рівність крізь призму заборони дискримінації у світлі практики Європейського суду з прав людини: зб. навч. матеріалів курсу (у формі тренінгу). Київ, 2018. С. 51–56.
4. Гендерні ролі і стереотипи. *Соціологічна група «Рейтинг»*. 2021. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/gendernye_rol_i_stereotipy.html (дата звернення: 09.04.2023).
5. Проведено глобальну оцінку гендерної (не)рівності 2022. *Всеукраїнська Асоціація об'єднаних територіальних громад*. URL: <https://hromady.org/provedeno-globalnu-ocinku-gendernoї-nerivnosti-2022/> (дата звернення: 02.05.2023).

*Хайло Тетяна,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УСРР 1922 РОКУ

Дослідження системи покарань за Кримінальним кодексом УСРР 1922 року (КК УСРР 1922 року) є актуальним, адже це дає можливість уникнути повторення тоталітарних режимів у майбутньому. Свідченням актуальності цієї теми є те, що у пострадянський період науковці досліджували КК УСРР 1922 року, це зокрема Берзін П.С., Бобріченко В.В., Усенко І.Б., Шемшученко Ю.С. та ін.

Більшовики, прийшовши до влади в Україні прагнули реалізувати свою політику щодо покарання за злочини. Це і було реалізовано спочатку в перших законодавчих актах, потім у КК УСРР 1922 року. Не сприймаючи буржуазно-правових форм, більшовики висунули ідею наповнення старих форм новим змістом. Суть цієї політики полягала в забезпеченні пріоритету загальнодержавних інтересів та втручання в будь-які урегульовані законом відносини, незважаючи на «традиційні права і свободи» [1].

Згідно ст. 6 КК УСРР 1922 року, злочинами визнавалися суспільно небезпечні дії чи бездіяльність, що загрожувала засадам радянського ладу та правопорядку, встановленому робітничо-селянською владою на перехідний до комуністичного ладу період часу [2, с. 276]. Тобто права людини не були пріоритетом.

Пом'якшувальною обставиною визнавалася ситуація при якій суб'єкт вчиняв злочин вперше або з необережності чи неосвіченості. Хоча ця обставина і не звільняла від покарання. Якщо злочин вчинявся в інтересах встановлення влади буржуазії чи проти держави то покарання було більш жорсткішим.

Згідно підрозділу IV КК УСРР 1922 року були передбачені види покараннями, а саме: вигнання за межі республіки на будь-який період; суворі

ізоляція; примусові роботи; умовне засудження; будь-який вид конфіскації майна; штраф; позбавлення прав; позбавлення місця роботи; громадська догана; відшкодування шкоди [2, с. 277]. Особливо тяжкими злочинами вважалися злочини спрямовані проти основ нового порядку.

Ст. 33 КК УСРР 1922 року передбачала смертну кару у вигляді розстрілу. Таке покарання застосовували до справ, що перебували у провадженні революційних трибуналів. Ця міра покарання була найвищою, але існували умови при яких це покарання не могло бути здійснене. Розстріл не міг бути застосований до суб'єктів, які не досягли 18 років, на момент скоєння злочину, до вагітних жінок та якщо з моменту злочину минуло 5 і більше років [2, с. 278].

За ст. 10 КК УСРР 1922 року передбачена можливість застосування Кодексу за аналогією: «Якщо в Кримінальному кодексі немає прямих вказівок щодо окремих видів злочинів, покарання або інші заходи соціального захисту застосовуються відповідно до положень Кримінального кодексу та злочинів, які найбільше вчиняються, подібні за видом, з урахуванням правил загальної частини цього Кодексу» [2, с. 277].

Велика увага приділялася злочинам проти держави, тобто будь-яка дія, спрямована на повалення більшовицького уряду, а також дії у напрямках допомоги тієї частини міжнародної буржуазії, яка не визнає рівноправності, що приходить на зміну капіталізму комуністичної системи власності і прагне, до її повалення шляхом інтервенції або блокади, шпигунства, фінансування агресії [3, с.299]. Згідно зі ст. 49 КК УСРР 1922 року соціально небезпечні особи позбавлялися права перебувати в певних місцевостях УСРР строком на 3 роки [4]. Максимальний строк позбавлення волі був установлений у 10 років, а мінімальний – у 6 місяців.

Отже, КК УСРР 1922 року характеризувався тим, що покарання носило в першу чергу ідеологічний, класовий характер, а також його покликанням було захищати інтереси соціалістичної держави і більшовицької партії. КК УСРР 1922 року було прийнято в період НЕПу і передбачав відносно гуманну систему

покарань. КК УСРР 1922 року багато приділяв уваги злочинам проти держави і недостатньо захисту прав людини.

Література

1. Усенко, І. Б. Кодифікаційні роботи в УСРР, перша кодифікація українського радянського законодавства. К.: В-во "Наукова думка", 2007. 528 с.
2. Берзін П. С. Кримінальний кодекс УСРР 1922 року. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1(8). С. 276-277.
3. Бобріченко В. В. Правонаступництво поняття злочину в Кримінальному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 298-306.
4. Шемшученко Ю. С. Кримінальний кодекс УСРР 1922 року. Українська енциклопедія імені М.П.Бажана. Київ:Енциклопедичне видавництво, 2001. 792с.

*Чижма Вікторія,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

СИСТЕМА ДОКАЗІВ ЗА ПЕРШИМ ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1529 РОКУ

Близько однієї четвертої частини норм Литовського статуту 1529 року стосувалося процесуального права та питань судочинства: кримінального та цивільного. На позивача покладался обов'язок щодо збирання та надання до суду доказів, які характеризувалися особливим змістом [1, с. 213].

Таку особливість можна пояснити тим, що переважна кількість доказів мала не предметне вираження, а усний характер. Зокрема, артикулом 9 Розділу 13, артикулом 17 Розділу 7, артикулом 4 Розділу 8 Литовського статуту 1529 року передбачалися наступні докази у кримінальному судочинстві: особисте зізнання, для отримання якого допускалася навіть можливість застосовувати тортур; свідчення «добрих людей», що у науковій доктрині пропонується розглядати в якості аналогу «видокам» та «послухам» згідно Руської Правди; речові докази,

що мали найбільш важливу роль в межах кримінальних справ; письмові докази та присяга, які відігравали допоміжну роль при відсутності у справі інших доказів [1, с. 214].

Варто звернути увагу на властивий тогочасному судовому процесу жереб, що згадується в статті 22 Розділу 7 («Про сварки»), та який поставав невід'ємною складовою у доказуванні, але при цьому природи самостійного доказу не мав, адже суд звертався до нього тільки у випадку виникнення сумнів при розгляді справи (наприклад – відсутність свідків).

Суттєвою особливістю судового процесу, що здійснювався на підставі статті 4 Розділу 8 Литовського статуту 1529 року в системі доказів показання свідків посідали останнє місце, натомість з'явився інститут письмових доказів [2, с. 315-316].

Однак при цьому, згідно статті 17 Розділу 7 центральне місце було відведено безпосередньо особистому зізнанню, для отримання якого при необхідності застосовувалися тортури, якщо за результатами останніх не вдалося здобути зізнання від підданого, в такому випадку на звинувачувача покладался обов'язок щодо сплати штрафу, так звану «навязку на мукі», або ж якщо результатом була смерть підданого – застосовувалася головщина (штраф родичам) (стаття 28 Розділу 7). Значна увага з боку суду також приділялася і характеристикам, що надавалися в рамках свідчень «добрих людей» в Литовському статуті 1529 року по відношенню до звинуваченого, якщо ж така мала негативний зміст, то можливим було винесення смертного вироку, що передбачено статтею 9 Розділу 13 [1, с. 214].

Як міститься у статті 8 статті 6 Литовського статуту 1529 року свідками могли виступати особи, що належали до одного із позивачем стану: «Якби якийсь землянин мав судову справу з паном у копному суді тоді проста людина не повинна бути його свідком, а тільки шляхтичі заслуговують на довіру [3].

Детально у п. 2 статті 1 Розділу 7 досліджуваного документу визначався порядок отримання доказів при вбивстві: «Якби хто-небудь напав на чий-небудь

будинок і кого-небудь поранив або вбив, то потерпілі з цього будинку відразу ж після нападу повинні інформувати про це своїх найближчих сусідів і здатися їм, від нашої влади взяти вижа, який буде поблизу, і показати йому сліди насильства, рани або убитого» [3].

Крім того, вже тоді, артикулом 5 Литовського статуту 1529 року передбачалося поняття «підроблення» судових доказів, зокрема чітко зазначалися його ознаки і відповідне покарання за такі дії, а найпоширенішим способом було підроблення печатки на документі чи запису [4, с. 202].

Крім кримінального судочинства, достатньо уваги було приділено і цивільному, насамперед, земельним спорам, в яких докази також мали градацію. Наприклад, артикулом 4 Розділу 8 Литовського статуту 1529 року передбачалося, що «якби якого суддю або межового було послано судом для з'ясування обставин справи на місці, такий суддя або межовий повинен буде допустити до доказу зі справи ту сторону, яка пред'явить кращі та більш значущі привілеї, листи, знаки або копці, або кордони. А якби з обох сторін не було б знаків, то до доказів зі справи і до присяги має бути допущено ту сторону, чії свідки будуть більш достойні» [3]. В даному випадку слід констатувати існування переваги матеріальних доказів над усними свідченнями в таких категоріях справ.

Отже, підсумовуючи зазначене, слід відмітити існування системи доказів, які відзначалися градацією, зокрема, особисте зізнання мало найбільшу вагу серед всіх інших доказів, однак у земельних справах перевага все ж таки надавалася матеріальним доказам. Досить антигуманним був і спосіб отримання такого доказу як особисте зізнання, а суд міг призначити підсудному смертну кару, спираючись лише на свідчення «добрих людей».

Література

1. Литовські статuti 1529, 1566, 1588 років. Конституційний розвиток. URL:http://www.irbisbin/irbis_nbuvcgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pubp0lpr_2016_3_9.pdf. (дата звернення: 01.05.2023).

2. Луцович В. П. Еволюція інституту письмових доказів на українських землях у польсько-литовський період. *Форум права*. 2013. № 2. С. 314-318.

3. Статут Великого князства Литовского 1529 года. URL: <https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Litva/XVI/15201540/Statut15ml?id=2272> (дата звернення: 01.05.2023).

4. Нікітенко В.М. Історія становлення кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2016. № 1/2 (29/30). С. 200-206.

*Шевченко Анжела,
студентка 1 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ

ЗА «ЗІБРАННЯМ МАЛОРОСІЙСЬКИХ ПРАВ» 1807 РОКУ

Зібрання малоросійських прав 1807 року (далі – Зібрання 1807 року) стало видатним результатом діяльності Комісії для складання законів, у якій взяв участь вітчизняний правознавець Ф. Давидович, закріпивши положення, що регулювали найбільш важливі сфери суспільного та політичного життя, однією з таких, яка заслуговує на увагу є сімейна сфера, зокрема, особливості тогочасного підходу щодо правового статусу дитини. Зібрання 1807 р. вперше у національній правовій традиції у статті 1 у розділі 6 запровадило термін «неповноліття» [1, с. 21]. Однак при цьому простежується диференційований підхід законодавця щодо визначення віку неповноліття по відношенню до дівчат та хлопців, для перших він становив період до 13 років, для других – до 18 років (як це має місце наразі для всіх осіб незалежно від статі). Із досягненням особами повноліття вони наділялися правом успадкування майна, в свою чергу, дівчата набували права виходити заміж [2, с. 29-30]. Зібрання 1807 року виступає специфічним вираженням суспільного ставлення до дитини, відповідних виховних процесів. Зокрема, аналіз норм зазначеного кодифікаційного акту дає

право стверджувати щодо не обмеженого характеру в частині можливості продажу, застосування покарання, яким наділялася батьківська влада по відношенню до дитини [1]. Так, Книга 1 Глава VI йменується «Про дітей» та містить необмежені можливості батьківської влади, батьківської відповідальності за власних дітей тощо. Наприклад, §4 наведеної глави визначає батьківську владу як сьомоподібну, зокрема: батько наділяється правом закласти чи продати власного сина; дитина позбавляється права скаржитися до суду на батька; все, що набувається у власність сина автоматично стає власністю батька, за виключенням набутого в результаті військової служби, отриманого від іншої особи із застереженням щодо заборони набуття батьком власності на таке тощо [1, с. 52]. §7 Зібрання 1807 р. передбачає право батька та матері відректися від власної дитини у випадку зміни ім'я без їх волі та відома, посягання на життя батьків, застосування до них з боку дитини фізичної сили. За такий злочин передбачалося застосування смертної кари [1, с. 53]. Досліджуючи питання правового статусу дитини не слід оминати увагою розділ 1, що стосується походження дитини. Досить жорстокий підхід передбачений щодо поводження із хворою дитиною: «Рожденное дитя не имеющее человеческого вида, а похожее на какую-нибудь скотину, надлежит тот час удавить или иным образом истребить» [3, с. 136-137]. Глава 1 § 1 «Про народження» містила положення щодо умов законності народження дитини, так, статус законнародженої дитини надавався батьком та мав бути підтвердженим у заповіті (тестаменті), прирівнювалася до законнародженої і дитина, народжена у проміжку між одруженням її батьків та десяти місяців і двох днів після смерті її батька [1, с. 19]. У §69 Зібрання 1807 р. передбачалася можливість усиновлення дитини: «Усыновление есть выбор правный или судебный для утешения тех, которые детей не имеют, усыновляют же может старейший младшаго, младший же старейшаго не может. Усыновляют может имеющий и не имеющий детей, но чтобы усыновляющий был вольный» [1, с. 52-53].

З-поміж зазначеного, Главою VIII передбачалися положення опіки, згідно яких щодо неповнолітніх осіб у випадку смерті їх батьків мала бути встановлена

опіка з метою аби батьківське майно як рухоме, так і нерухоме не було втрачене чи приведене у стан занепаду (§1). А §15 Зібрання 1807 року передбачав вимоги щодо опікунів, якими не могли стати іноземці, при цьому такі особи мали бути «добрими, не марнотратними» [1, с. 68-69]. Можна стверджувати, що турбота щодо майнової забезпеченості дитини дає підстави стверджувати, що національна правова традиція передбачала захист майнових прав дитини, яка втратила піклувальника. Спадкові права дитини регламентувалися Книгою III Главою XXII. Так, згідно §193 після смерті батька та матері, їх діти, сини та доньки не можуть бути позбавлені майнових прав на «маєтки батьківські та материнські, вони, чи їх спадкоємці мають отримати всі ті маєтки у власне володіння та корисне для себе розпорядження на вічні часи» [1, с. 221].

Отже, положення Зібрання 1807 року відображають своєрідний підхід до регулювання сімейної сфери життя, адже суворо каралися дії, які полягали у застосуванні фізичної сили до батьків, в результаті чого могла бути застосована смертна кара, дитина була об'єктом продажу і застави.

Література

1. Вислобоков К.А., Шимшученко Ю.С. Собрание малороссийских прав 1807 р. Київ: Наук думка.1992. 368 с.
2. Кудрявцева О.М. Генезис і перспективи утвердження та захисту конституційних прав і свобод дитини в Україні. *Конституційне право та державне будівництво*. № 2. 2015. С.28-34.
3. Юзікова Н.С. Правове становище дитини та становлення суспільства до несприйнятих, у тому числі злочинних проявів у поведінці неповнолітніх у вітчизняних пам'ятках історії. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2013. С.133-148.
4. Іщенко А. Шлюбно-сімейне право за «Зібранням малоросійських прав» 1807 року. URL: <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/08/Збірник-мат.студ.конференції-25.05.2022-до-20тої-річниці.pdf>. (дата звернення: 01.05.2023).

*Шевченко Карина,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Козаченко Анатолій*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ КОДЕКСАМИ УСРР 1922 ТА 1927 РОКІВ

Після утворення влади більшовиків на українських землях, відбулася руйнація системи вітчизняного кримінального права з його концептуальними основами на базі класичної школи права, що супроводжувалося деюридизацією основних інститутів кримінального права, насамперед, злочину (відмова від ознаки протиправності). Це і відкривало шлях до необґрунтованих репресій.

Кримінальний кодекс УСРР 1922 року (далі – КК УСРР 1922 року) – перший в історії кримінального права України кодифікований нормативно-правовий акт, що закріплював систему кримінальних правових норм [1, с. 426]. Кримінальний кодекс УСРР 1927 року (далі – КК УСРР 1927 року) – другий в історії кримінального права України кодифікований нормативно-правовий акт, що містив норми права, які регулювали провадження у кримінальних справах [2, с. 431].

При визначенні загального поняття злочину КК УСРР 1922 року у ст. 6 наводилось, що «Злочином визначається будь-яка суспільно-небезпечна дія або бездіяльність, що загрожує основам державного ладу і правопорядку, встановленому робітничо-селянською владою на перехідний до комуністичного суспільства період» [2, с. 427]. На думку авторки, наведене поняття злочину є надто ідеологізованою вказівкою на перехідний період до комуністичного суспільства, побудова якого тоді вважалася неминучою.

На відміну від КК УСРР 1922 року, новий Кодекс УСРР 1927 року ставив знак рівності між поняттями «злочин» і «соціально небезпечна дія», так у ст. 4 КК УСРР 1927 року використовувалося поняття «суспільно небезпечна дія». У ній вказувалося, що за суспільно небезпечну (злочинну) дію визнається кожна

дія або бездіяльність, що загрожує радянському ладові на перехідний до комуністичного ладу період часу [1, с. 429].

Під видами злочинів вчені-дослідники трактували переважно тотожні визначення, спираючись на кримінальні кодекси УСРР 1922 та 1927 років. Склади злочинів, КК УСРР 1922 року та 1927 року, були спрямовані на виконання соціально-політичних завдань більшовиків. Крізь призму тих чи інших діянь, що визнавалися суспільно небезпечними, відносилися до категорії злочинних, конструювалися конкретні кримінально-правові норми, якими визначали відповідальність за конкретні злочини.

Особлива частина КК УСРР 1922 року (доповнена КК УСРР 1927 року) закріплювала у главі 1 державні (контрреволюційні) злочини, які було розділено на два підрозділи: Про контрреволюційні злочини, які регулювалися (ст. 57-73) та злочини проти порядку управління (ст. 74-104). Вони передбачали, що будь-яке діяння визнавалося злочином, що було спрямоване на повалення, підрив або ослаблення влади робітничо-селянських рад. Перелік посадових злочинів (ст. 105-118) тлумачились у другій главі, у ній зазначалося, про зловживання владою, тобто дії посадової особи, які вона могла вчинити завдяки своєму службовому становищу. Згідно із главою 3, вказувалося про заборону використання релігійних засобів, що були пов'язані з опором проти держави, регулювалися ст. ст. 119-125. Глава 4 передбачала господарські злочини (ст. ст. 126-141). Вона містила норму про трудове дезертирство, тобто ухилення від обліку або реєстрації органами, які проводять трудові мобілізації. Злочини проти життя, здоров'я, свободи і гідності особи, закріплено у главі 5, що регулювалися ст. ст. 149-179. У ст. ст. 180-199 глави 6 визначався перелік злочинів призначених крадіжці та різним її видам. Військові злочини глави 7 регулювалися ст. ст. 200-214. Військовими злочинами визнаються злочинні діяння військовослужбовців, що спрямовані проти встановленого законом порядку несення військової служби. Глава 8 встановлювала порушення правил, які охороняють народне здоров'я суспільну безпеку і громадський порядок (ст. ст. 215-227) [3].

Отже, під видами злочинів за КК УСРР 1922 року та КК УСРР 1927 року, переважно розумілися та набували більшого значення державні злочини, які мали на меті захищати інтереси більшовицької партії та ще більше укорінювати радянську владу на українських землях, применшуючи значення злочинів проти особи і гідності особи. Ці зміни означали процес дегуманізації законодавства та суперечили тим юридичним школам, які формувалися у Європі на шляху встановлення демократизму.

Література

1. Гончаренко В. Д. Кримінальний кодекс УСРР 1922 (КК УСРР 1922) Велика українська юридична енциклопедія. Харків: Право, 2016. Т. 1. 869 с.
2. Гончаренко В. Д. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1927 (КПК УСРР 1927) Велика українська юридична енциклопедія. Харків: Право, 2016. Т. 1. 536 с.
3. Отечественное законодательство XI – XX вв. URL: https://nibu.kyiv.ua/media/uploads/2020/03/11/istorija_ukrajiny_2004.pdf. (дата звернення: 01.05.2023).

*Шеслер Валерія,
студентка I курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Любченко Маріанна*

ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ:

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Ще з античних часів справедливість є провідною ідеєю та обов'язковим елементом права. Саме через справедливість можна прослідкувати дух права, вона є мірилом визначення того, що є «правильним» і «неправильним», є орієнтиром встановлення меж дозволеного та недозволеного. Цим пояснюється визнання справедливості основоположним правовим принципом.

Варто зазначити, що принцип справедливості як правове явище неодноразово досліджувався вітчизняними та зарубіжними науковцями, зокрема П. С. Берзіним, В. О. Гацелюком, О. О. Дудоровим, С. Г. Келіною, В. Н. Кудрявцевим, М. А. Малигіною, В. В. Мальцевим, В. О. Навроцьким, В. Д. Філімоновим, Д. Ю. Фісенком, Є. Є. Чередніченком та ін.

Однак, не дивлячись на те, що поняття «справедливості» та «принципу справедливості» є предметом значної уваги правників, законодавчо вони не визначені, що породжує нові дискусії щодо їх змісту. До того ж, нормативне визначення таких категорій пов'язане з практичною складністю, оскільки, як зазначає А. Крижановський, справедливість характеризується високим рівнем чутливості до соціокультурних, правових та законодавчих змін [1, с. 8].

До того ж, процес нормативного закріплення зазначеного принципу може ускладнюватися наявністю великої кількості підходів до його розуміння, що можна пояснити наявністю у офіційних доктринах та практиці національних правових систем власних особливостей. Окрім цього, варто зважати і на казуальний характер справедливості, який на думку К. В. Горобця унеможлиблює її разове визначення, оскільки справедливість має інтерпретуватися у кожній окремій справі по-своєму [2, с. 149]. В цілому з такою думкою можна погодитися, однак вказане стосується і інших правових принципів, які, втім, закріплені у діючих нормативно-правових актах. Звичайно, справедливість не варто визначати формально, надмірно жорстко та статично, однак остання є важливою універсальною категорією, а отже має бути відображена на нормативному рівні як загальний принцип права.

На сьогодні Конституцією України фактично не закріплено принцип справедливості, оскільки у тексті основного закону останній у доволі вузькому сенсі згадується лише один раз у ст. 95, зокрема щодо справедливості та неупередженості розподілу суспільного багатства як засади бюджетної системи України [3].

Натомість у Кримінальному кодексі України зазначений принцип не зазначається взагалі. У Цивільному процесуальному кодексі вказане поняття

використовується один раз у контексті закріплення справедливого вирішення цивільних справ як завдання цивільного судочинства [4]. Натомість Кримінальним процесуальним кодексом України принцип справедливості згадується вісім разів, зокрема у ст. 21, яка гарантує право на справедливий розгляд справи (концептуальний аспект), та у ст. ст. 337, 388, 410, 414, 474, 450 (інструментальний аспект) [5]. Однак, через відсутність законодавчого визначення принципу справедливості, останній по різному розуміється у кримінально-правовій доктрині та у практичній юриспруденції.

Щодо Цивільного кодексу України, то згідно п. 6 ст. 3 останнього, справедливість є загальною засадою цивільного права поряд із добросовістю та розумністю. Однак через відсутність у законодавстві визначення їх співвідношення, наразі таке положення є дискусійним з огляду на сприйняття принципу справедливості як самостійного цивільно-правового принципу, чи як складової частини єдиного принципу, який поєднує і справедливість, і добросовість, і розумність.

Отже, на сьогодні принцип справедливості є не повністю імплементованим у правове поле українських законодавчих актів, однак варто зазначити, що його визначення та практико-орієнтовану доктрину застосування частково розроблено органом конституційної юрисдикції. Так, Конституційним Судом України було розкрито зміст принципу справедливості, зокрема суд зазначає, що справедливість є однією із основних принципів права, саме через неї право втілює свій регулюючий характер, до того ж справедливість є загальнолюдським виміром права (рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 року у справі «про призначення судом більш м'якого покарання») [6].

Варто зауважити, що у міжнародному досвіді існує багато прикладів прямого посилання у нормативно-правових актах на поняття «справедливість». До прикладу, преамбула Конвенції ООН з морського права 1982 року містить положення щодо «справедливого та ефективного використання ресурсів». Посилання на принцип справедливості містять також Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року (п. с) ч. 3 ст. 44), Заключний акт про

принципи, що регулюють відносини між державами-учасниками Народи з безпеки і співробітництва в Європі, 1975 року (частина V) тощо [7, с. 328]. До того ж справедливість часто розглядається складовою частиною ефективного правосуддя, у такому контексті останню передбачено у Загальній декларації прав людини 1948 року, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року (ст. 2) і Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року (ст. 13).

Варто зазначити, що на принцип справедливості неодноразово посилався і Європейський суд з прав людини, розглядаючи його у контексті права на відповідь. Справедливість на думку суду є адекватним висвітленням суспільних проблем та висвітлення поглядів, що є протилежними [7, с. 328].

Отже, можна зробити висновок, що на сьогодні в українському законодавстві принцип справедливості фактично не закріплений, що призводить до різного розуміння його у правовій доктрині та практичній юриспруденції. З огляду на міжнародний досвід імплементації зазначеного принципу у нормативні акти, принцип справедливості має бути закріплений у нормативно-правовому полі України як загальна правова засада як окремих галузей права, так і права в цілому. Вказане може підвищити якість й ефективність правового регулювання суспільних відносин, сприятиме зростанню суспільної поваги до права.

Література

1. Крижановський А., Гордієнко А. Справедливість у праві: на перетині правотворчості та правозастосування. *Юридичний вісник*. 2021. № 4. С. 7–15.

2. Горобець К.В. Аксіосфера права: філософський та юридичний дискурс: моногр. Одеса: Фенікс, 2013. 218 с.

3. Конституція України: закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

4. Цивільний процесуальний кодекс України: закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

5.Кримінальний процесуальний кодекс України: закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.(дата звернення: 10.04.2023).

6.Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі № 1-33/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>. (дата звернення: 10.04.2023).

7.Бігняк О. Право справедливості у міжнародному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 327–331.

СЕКЦІЯ 2.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ГАЛУЗЕВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

*Батигіна Олена,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

*Троцька Марина,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПЕРЕДАЧІ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК У ВЛАСНІСТЬ ГРОМАДЯН ІЗ ЗЕМЕЛЬ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕЖАХ НОРМ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ

Виникнення права приватної власності на земельні ділянки громадян України відбувається за відповідними підставами передбаченими чинним законодавством України. Однією з таких підстав є безоплатна їх передача із земель комунальної власності.

За ч. 1 ст. 81 Земельного кодексу України: громадяни України набувають права власності на земельні ділянки на підставі: б) безоплатної передачі із земель державної і комунальної власності. У свою чергу, у ч. 3 ст. 116 Земельного кодексу України передбачаються випадки безоплатної передачі земельних ділянок у власність громадян, де поряд з іншим передбачена можливість одержання земельних ділянок із земель комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених цим Кодексом.

Громадяни та юридичні особи набувають права власності та права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених цим Кодексом або за результатами аукціону (ч. 1 ст. 116 Земельного кодексу України).

За ст. 121 Земельного кодексу України: громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності в таких розмірах: а) для ведення фермерського господарства – в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району; б) для ведення особистого селянського господарства – не більше 2,0 гектара; в) для ведення садівництва – не більше 0,12 гектара; г) для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах – не більше 0,25 гектара, в селищах – не більше 0,15 гектара, в містах – не більше 0,10 гектара; г) для індивідуального дачного будівництва – не більше 0,10 гектара; д) для будівництва індивідуальних гаражів – не більше 0,01 гектара.

У свою чергу, наприклад, як зазначається в постанові Верховного Суду від 11.09.2019р. у справі № 379/656/16-а громадяни мають право на отримання земельних ділянок у власність і в користування, для ведення особистого селянського господарства, незалежно від місця проживання.

Окрім того, у ч. 4 ст. 116 Земельного кодексу України передбачено, що передача земельних ділянок безоплатно у власність громадян у межах норм, визначених цим Кодексом, провадиться один раз по кожному виду цільового призначення.

Відповідно за ч. 6 ст. 118 Земельного кодексу України: громадяни, зацікавлені в одержанні безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства, ведення особистого селянського господарства, ведення садівництва, будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибної ділянки), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів у межах норм безоплатної приватизації, подають клопотання до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, який передає земельні ділянки державної чи комунальної власності у власність відповідно до повноважень, визначених статтею 122 цього Кодексу. У клопотанні зазначаються цільове призначення земельної ділянки та її орієнтовні розміри. До клопотання додаються графічні матеріали, на яких зазначено бажане місце розташування земельної ділянки, погодження землекористувача (у разі вилучення земельної ділянки, що перебуває у користуванні інших осіб) та документи, що підтверджують досвід роботи у сільському господарстві або наявність освіти, здобутої в аграрному навчальному закладі (у разі надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства). У разі якщо земельна ділянка державної власності розташована за межами населених пунктів і не входить до складу певного району, клопотання подається до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, органам виконавчої влади або органам місцевого самоврядування, які передають земельні ділянки державної чи комунальної власності у власність відповідно до повноважень, визначених статтею 122 цього Кодексу, забороняється вимагати додаткові матеріали та документи, не передбачені цією статтею.

У ч. 7 ст. 118 Земельного кодексу України передбачається, що відповідний орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, який передає земельні ділянки державної чи комунальної власності у власність відповідно до повноважень, визначених статтею 122 цього Кодексу, розглядає клопотання у місячний строк і дає дозвіл на розроблення проекту землеустрою щодо

відведення земельної ділянки або надає мотивовану відмову у його наданні. Підставою відмови у наданні такого дозволу може бути лише невідповідність місця розташування об'єкта вимогам законів, прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, генеральних планів населених пунктів та іншої містобудівної документації, схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, проектів землеустрою щодо впорядкування територій населених пунктів, затверджених у встановленому законом порядку.

Тобто, для того, щоб отримати земельну ділянку у приватну власність із земель комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації потрібно реалізувати всі необхідні вимоги передбачені у закріплених вище положеннях Земельного кодексу України.

Поряд із зазначеним необхідно акцентувати увагу на тому, що указом президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022 було введено в Україні воєнний стан строком на 30 діб. Згодом строк дії воєнного стану продовжувався.

Відповідно за п. 27 розд. X «Перехідні положення» Земельного кодексу України під час дії воєнного стану земельні відносини регулюються з урахуванням таких особливостей: 5) безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється.

Тобто, з урахуванням зазначеного вище та постанови Верховного Суду від 11.09.2019 у справі № 379/656/16-а органи місцевого самоврядування, діючи в інтересах територіальної громади, мають право розпоряджатися землями комунальної власності з урахуванням будь-яких правомірних цілей, вони не можуть ухвалювати правові акти, які не належать до їх повноважень або суперечать закону. Набуття такого права відбувається відповідно до встановлених чинним законодавством вимог та передбаченого порядку з урахуванням існуючих особливостей регулювання земельних відносин.

*Беленок Марія,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: ас. Нога Петро*

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ КОМПЛАЄНСУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ, ОРГАНІЗАЦІЙ

Сьогодні ми спостерігаємо еволюційні тенденції правової культури та свідомості нашого суспільства. Якщо раніше через значний вплив 90х років комплайнс контроль вважався чимось другорядним, то зараз законна діяльність вийшла на перше місце, що перевело комплайнс з позиції екстреної допомоги, в позицію оперативного управління на регулярній основі. Сучасне право перебуває на етапі модернізації, що наділяє його мінливим характером, й вимагає постійного відстеження. Технологічний прорив вимагає компанії переводити свою діяльність в онлайн простір, що без кваліфікованого нагляду є великим ризиком для компаній. Завдяки цим критеріям, та багатьом іншим посада комплайнс офіцера стала ще більш затребуваною

Дослідження правового статусу комплайнс офіцера через теоретичні основи та його діяльність на практиці через призму закордонного досвіду є головною метою дослідження.

Перед тим як розглядати правовий статус цієї посади, варто розглянути значення самої її назви. Термін походить з англійської мови від активної дії to comply – відповідати. З самого перекладу видно, що комплаєнс в професійному значенні означає нести відповідність притримуючись зовнішніх чи внутрішніх вимог. За визначенням Міжнародної асоціації комплаєнсу, комплаєнс – це забезпечення відповідності діяльності встановленим вимогам та стандартам. [1]. Compliance як явище правового виміру вміщує в себе цілу систему заходів управління та впливу на ризики через недотримання вимог вказаних в законах України та інших країн; в нормативно-правових документах які зазвичай встановлюють стандарти правил тощо та етичних норм у сфері діяльності певної

організації [2]. Комплаєнс дуже широке поняття через те, що ризики за якими він стежить поділяється на різні групи. З основних типів комплайнс - ризиків можна виділити наступні: фінансові ризики, ризики пов'язані з операціями та реалізацією прав і бізнес-ризики. Так зумовлене існування таких видів комплаєнсу як податковий, антикорупційний, трудовий, кримінально-правовий, антимонопольний, банківський та інші. Отже до комплайнс контролю загалом відносять три сфери спостереження: правова, операційна та репутаційна.

Так як комплаєнс є сукупністю заходів адаптації господарської організації діяльності до спеціальних та загальних вимог професія комплайнс офіцер характеризується забезпеченням об'єктивного погляду на корпоративну політику. Комплаєнс-офіцер є співробітник компанії, до компетенцій якого відносять контроль за дотриманням в компаніях зовнішніх нормативних та правових вимог, а також непорушність законів внутрішніх статутів та загальної політики компаній. Для комплайнс контролю створюються цілі відділи на чолі з комплайнс директором який несе відповідальність за безперервне виявлення ризиків та здійснення регулятивного управління для протидії їм. До компетенцій комплайнс-офіцера відносять співпрацю не тільки з персоналом, але й безпосередньо з керівництвом. Тобто вони ведуть постійну профілактику, щоб мати впевненість в тому, що господарська організація забезпечена контролем для вчасного виявлення та ефективного усунення ризиків. Комплайнс контроль на пряму працює з різними підрозділам задля виконання ними їх прямих зобов'язань.

Важливо зазначити, що не варто плутати професію юрисконсульта та комплайнс офіцера. Юрисконсульти є працівники в галузі права, з основною функцією забезпечення правової обізнаності та правового захисту компанії. Коли ми говоримо про юрисконсульта то розуміємо виконання таких функцій юриста як збирання юридичних документів для представлення в суді, представлення інтересів компанії тощо. Що ж до комплайнс офіцерів вони наглядають за діловою етикою, корпоративною культурою компанії, поведінкою співробітників та її відповідності її нормам законності та чесності.

До обов'язків Комплаєнс офіцерів входить безліч функцій. На них покладений обов'язок розробляти річні плани роботи із забезпечення дотримання вимог. Майже чи не головною задачею цих людей є постійне вдосконалення стратегій відповідності. Наглядова функція реалізується через контроль за виконанням розробленої комплаєнс програми. Також комплаєнс офіцери надають вказівок, рекомендації, консультації, провадять освітні програми, і інші роботи для просування стратегії дотримання управлінської команди.

Посада Комплаєнс Офіцера є особливою тим, що не існує єдиних критеріїв регулювання цієї посади. Це визначає вимоги та правовий статус цієї посади суто в рамках потреб кожної компанії в окремоті. Так як компанії приходять до застосування комплаєнсу еволюційно, потреба в загальному регулюванні зростала досить повільно, тож на вітчизняному просторі для створення таких чітко встановлених загальних вимог необхідно мати час та більшу розповсюдженість та попит на дану професію. Не дивлячись на відсутність сталого регулювання, розвиток законодавства набирає обертів і зараз вже можна зустріти нормативно-правові документи де згадується комплаєнс, що свідчить про майбутні перспективи комплаєнсу. Так у 2018 році НБУ затвердив Положення "Про організацію управління системами ризиків у банках України та банківських групах", де було впроваджено термінологію пов'язану з комплаєнс діяльністю, а саме "комплєєнс-ризик", "комплєєнс-менеджер". Законом України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", у редакції від 19 червня 2020 року окреслив значення діяльності комплаєнс в межах товарно-ринкових відносин, на що тепер можна посилатись в якості певного стандарту в цій сфері. Комплаєнс політика не лише індивідуальна, але й знаходиться у загальному доступі, що спрощує вивчення її специфіки. На основі такої встановленої політики державна установа «Фонд енергоефективності» встановлюють основі для себе процедури комплаєнсу в наступних рішеннях: Розроблено і запроваджено положення у сфері комплаєнсу для договорів і контрактів з діловими

партнерами/Заявниками/Бенефіціарами; Здійснюється належний моніторинг та контроль комплаєнсу з боку Фонду та Задіяних осіб; Усі Задіяні особи зобов'язані повідомляти про порушення у сфері комплаєнсу; Система повідомлення про порушення є доступною та належним чином підтримується; Інформація з обмеженим доступом щодо діяльності Фонду та третіх осіб належним чином захищена та структурована; забезпечені належні заходи технічного захисту та інші процедури які передбачає цей документ. Так і визначаються принципи комплаєнсу в фонді, де вказано законодавство яким мають керуватись особи які здійснюють контроль, антикорупційні заходи, закріплює основи корпоративної етики, управління конфліктами інтересів, та вся та повнота інформації що необхідна для діяльності комплайнс діяльності [3].

Отже, ефективна робота системи комплаєнс дозволяє вирішує проблеми ризиків та дає варіанти запобігання їм, працює з інтелектуальними потенціалами команди та супроводжує їх реалізацію, забезпечує легальну діяльність компанії на чесних засадах та проповідує право піднімаючи його культуру в суспільстві. Ці позитивні задачі Комплайн офіцера говорить нам про те, що чим вище буде рівень соціального розвитку державі, тим більшого розповсюдження та розгалужень буде набувати цей напрямок. Високий соціальний рівень не може існувати без сильної правової бази та високих відсотків її дотримання, тож професія комплайн офіцера є тотожним поняттям прогресивному майбутньому.

Література

1. International compliance association. URL: <https://www.intcomp.org/careers/a-career-incompliance/what-is-compliance/>. (дата звернення: 17.03.2023).
2. Подоляк С. Господарське право і процес. *Підприємство господарство і право*. 2020. № 12. С. 70-74.
3. Райкевіч А.М. Комплаєнс політика Державної установи «Фонд енергоефективності» від 16 липня 2020 року. URL: <https://eefund.org.ua/sites/default/files/.pdf>. (дата звернення: 17.03.2023).

*Берданов Олександр,
студент 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: ас. Нога Петро*

НЕЙРОМЕРЕЖІ У ВІДНОСИНАХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Процес розвитку цивілізацій та технологій тягне за собою необхідність постійного розвитку права. Новим викликом перед науковцями стало питання врегулювання правовідносин, що виникають внаслідок розповсюдження нейромереж. Нейромережа являє собою складну систему програмного коду, що імітує структуру та функціонування біологічних нейронних мереж й ставить перед собою завдання вирішення різного роду завдань шляхом оптимізації під вхідні данні та їх аналіз. Нагальним питанням є розгляд нейромережі як потенційного суб'єкта авторського права, адже навіть на сучасному етапі розвитку права інтелектуальної власності по всьому світу точаться відповідні спори.

Проаналізувавши українське законодавство можна стверджувати, що нейромережа не може мати жодної суб'єктності в праві інтелектуальної власності, хоча б через те, що цей термін може застосовуватися лише до осіб, творчою працею яких створено об'єкт інтелектуальної власності [1]. Нейромережа ж являє собою продукт праці, що складається з прописаного в ній програмного коду. Не дивлячись на це, законодавство все таки має положення, що врегульовують дану галузь. Закон України "Про авторське право і суміжні права" визначає згенерований комп'ютерною програмою об'єкт неоригінальним об'єктом [2]. Виходячи з цього, утворений об'єкт підпадає під особливий механізм регулювання відносин інтелектуальної власності також відомий як «sui generis». Варто відмежовувати об'єкт який створюється програмою без посередньої участі людини, та об'єкт який створюється людиною, що використовує програму як інструмент. В останньому випадку на утворений об'єкт буде розповсюджуватись авторське право.

Оскільки нейромережа не може бути суб'єктом права інтелектуальної власності, то такими варто вважати: осіб, які мають майнові права на твір; осіб, що

мають ліцензійні повноваження на нейромережу; особи, що є правомірними користувачами нейромережі [3]. Якщо звернути увагу на питання суб'єктності штучних інтелектів у праві інтелектуальної власності через призму світового досвіду, то особливих змін ми не помітимо. Так, наприклад, у 2022 році до Бюро авторського права Сполучених Штатів Америки надійшов запит на реєстрацію ряду зображень, що були створені нейромережою на веб-платформі «Creative Machine». Запит було відхилено, а Бюро наголосило на тому, що можливо було б зареєструвати надбання роботи штучного інтелекту, якби до створення прикладали руки люди [4]. Отже, проаналізувавши положення Цивільного кодексу України слід зазначити, що авторське право є складовою права інтелектуальної власності. Нейромережа, в свою чергу, буде складовою авторського права у випадках розмежування об'єктів, які складають зміст нейромережі, тобто за учасю автора, або без. Незважаючи на належність до авторського права, нейромережа не пов'язана з правом інтелектуальної власності. Таким чином, проблематику даної теми охоплює дисонанс у частині співвідношення нейромережі і положень Цивільного кодексу України. Українське законодавство на даному етапі розвитку розглядає нейромережі виключно як інструмент, завдяки якому можливе створення об'єктів інтелектуальної власності.

Література

1. Суб'єкти права інтелектуальної власності. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS000790>. (дата звернення 20.04.2023).
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n461>. (дата звернення: 20.04.2023).
3. Царик О. П., Штучний інтелект та авторське право. URL: <https://www.tsarik.com.ua/blog/shtuchniy-intelekt-ta-avtorske-pravo/>. (дата звернення 20.04.2023).
4. Нікітченко І. Авторське право і нейромережі: чи отримає ІІІ захист інтелектуальної власності. URL: <https://speka.media/avtorske-pravo-i-neiromerezi-9g14n9>. (дата звернення: 20.05.2023).

*Божко Володимир,
д.ю.н., доцент, доцент завідувач кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану вітчизняний законодавець неодноразово змінював норми, котрі спрямовані на регулювання окремих аспектів проходження служби в органах місцевого самоврядування. Зосередимо свою увагу на основних новаціях, нещодавно запроваджених Верховною Радою України, у правовому регулюванні прийняття й проходження служби в органи місцевого самоврядування, а також на аналізі відповідної правозастосовної практики.

То ж невдовзі після початку воєнної агресії вітчизняний парламент прийняв Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-ІХ (далі – Закон України № 2136). Привертає увагу той факт, що реагуючи на запровадження воєнного стану, законодавець не вніс зміни до Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (далі – Закон України № 2493-ІІІ), а прийняв спеціальний закон, дію якого було спрямовано на регулювання трудових відносин не лише на посадових осіб місцевого самоврядування, але й державних службовців, працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами упродовж воєнного стану.

Щоправда, такий крок законодавця, на нашу думку, виявився не дуже вдалим. Адже лише із другої спроби йому вдалося поширити дію Закону України № 2136 на посадових осіб місцевого самоврядування. Це стало наслідком: не

бездоганного формулювання статті 1 першої редакції вказаного Закону України, в якій було зазначено, що він «визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану»; запропонованої редакції пункту 2 Розділу «Прикінцеві положення» Закону України № 2136, відповідно до якої главу ХІХ «Прикінцеві положення» Кодексу законів про працю України було доповнено пунктом 2 наступного змісту: «Під час дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», діють обмеження та особливості організації трудових відносин, встановлені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»». Адже відповідно до частини третьої статті 7 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», на посадових осіб місцевого самоврядування поширюється дія законодавства України про працю з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом. То ж КЗпП України, й зокрема перша редакція Закону України № 2136, мала застосовуватися посадовими особами місцевого самоврядування лише у тому випадку, коли окремі аспекти проходження служби в органах місцевого самоврядування не було врегульовано спеціальним Законом України № 2493-III.

Тому 1 липня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352-IX, яким виклала статтю 1 Закону № 2136 у наступній редакції: «Цей Закон визначає особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим

воєнного стану»». А також законодавець уточнив, що у період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю, законів України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законодавчих актів, що регулюють діяльність державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування у частині відносин, врегульованих Законом № 2136 (відповідно до частини третьої статті 1 Закону № 2136 у чинній редакції).

Таким чином, фактично із 19 липня 2022 року було істотно змінено умови проходження служби в органах місцевого самоврядування. Окрім того, в умовах воєнного стану законодавець спростив порядок вступу на службу в органах місцевого самоврядування, виклавши частину п'яту статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у новій редакції, дозволивши у період дії воєнного стану сільським, селищним, міським головам, головам районної, районної у місті, обласної ради призначати на посади в органах місцевого самоврядування, керівників комунальних підприємств, установ, організацій без конкурсного відбору, обов'язковість якого передбачена законом, на підставі поданої заяви, заповненої особової картки встановленого зразка та документів, що підтверджують наявність у таких осіб громадянства України, освіти та досвіду роботи згідно з вимогами законодавства, встановленими щодо відповідних посад. Після припинення чи скасування воєнного стану, але не пізніше шести місяців з дня його припинення чи скасування, має бути оголошено конкурс на посади в органах місцевого самоврядування, а також на посади керівників комунальних підприємств, установ, організацій, на які особи були призначені без конкурсу. Граничний строк перебування особи на посаді, на яку її призначено без конкурсу (згідно із абзацом першим частини п'ятої статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»), становить 12 місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану (відповідно до абзацу другого частини сьомої статті 10 вищеназваного Закону України).

Таким чином, фактично законодавець дозволив на період воєнного стану приймати посадових осіб місцевого самоврядування на службу в органах місцевого самоврядування за строковими договорами.

*Бондаренко Владислав,
студент 1 курсу другого
(магістерського) рівня вищої освіти
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., ас. Гнатюк Андрій*

ОСКАРЖЕННЯ ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАТРИМАННЯМ ОСОБИ, ЯК ОДИН ІЗ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Судове оскарження затримання є гарантованим правом затриманого. Ці гарантії закріплюються на рівні Конвенції з прав людини в п. 4 ст. 5 та Конституції України в ст. 29 [1]. Крім того, Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) неодноразово наголошував на необхідності «без зволікань» винесення судового рішення з роз'ясненням законності затримання («Кушнір проти України» [2], «Мокалал проти України» [3]).

П. 6 ч.3 ст. 42 КПК України забезпечено право підозрюваного вимагати перевірку обґрунтованості його затримання, проте окремої процедури на оскарження незаконного затримання не встановлюється. Тому аналіз правозастосовної практики демонструє, що на практиці оскарження затримання реалізується стороною захисту на підставі ст. 206 КПК під час досудового розслідування, оскільки ст. 303 КПК України є недосконалою в цьому питанні [4].

Практично, способом подолання цієї прогалини є подання стороною захисту скарги, заяви, клопотання щодо перевірки законності затримання саме на підставі ст. 206 КПК України. Проте аналіз судової практики дає змогу стверджувати, що слідчі судді часто відмовляють у відкритті провадження, оскільки незаконне затримання не є предметом оскарження на стадії досудового розслідування. Проте, ми вважаємо, що такий підхід позбавляє права на оскарження затримання під час проведення досудового розслідування, оскільки ст. 29 Конституції України передбачає можливість оскарження затримання у

будь-який час. Все це призводить до порушення свободи та особистої недоторканості затриманих.

Водночас, норми КПК України, що регламентують підстави та порядок затримання та тримання під вартою передбачають, що кожен судовий розгляд з питання застосування запобіжного заходу має включати розгляд питання законності його застосування, а тому можемо зробити висновок, що слідчий суддя має здійснювати таку перевірку незалежно від ініціативи затриманої особи. Натомість судова практика демонструє, що в разі застосування запобіжного заходу слідчі судді відмовляють у задоволенні скарги сторони захисту на визнання затримання незаконним, оскільки існує законна підстава для тримання особи під вартою. Проте, це порушує правові позиції ЄСПЛ, в рішеннях якого неодноразово зазначається про необхідність дотримання міжнародного стандарту щодо перевірки законності затримки без зволікань.

На підставі ч. 2 ст. 303 КПК України незаконне затримання можна оскаржити на стадії підготовчого провадження в суді, проте ми вважаємо, що такий механізм не є досконалим, оскільки протягом досудового розслідування особа зазнавала дискомфорту та обмежень його свободи та гідності, такий розгляд не відповідає ч. 4 ст. 5 Конвенції з прав людини [5].

Крім того нерідкою є ситуацію, щодо визнання судами скарги на незаконне затримання неналежним предметом підготовчого провадження, оскільки це унеможливорює досконалий розгляд скарг без дослідження доказів та матеріалів кримінального провадження. Другою поширеною позицією є протилежна – суди призначають судовий розгляд на підставі ст. 206 КПК України для забезпечення права затриманого на звернення щодо незаконності свого затримання. Проте існує і третя позиція, в якій суди відмовляють у розгляді справи, резюмуючи правомірність рішення слідчого судді при розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Таким чином, вважаємо, що оскарження незаконного затримання має відбуватись на стадії досудового розслідування для забезпечення конституційних гарантій прав затриманих, вимоги Конвенції з прав людини та

практики ЄСПЛ. Проте такий механізм необхідно досконаліше регламентувати в чинному кримінально-процесуальному законодавстві, оскільки на даний момент, доведення можливості такого оскарження лягає на кваліфікованість та професійність сторони захисту щодо переконливої аргументації підстав такого звернення на стадії досудового розслідування.

Література

1. Конституція України: закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
2. Справа «Кушнір проти України» (Заява № 8531/13): Рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g09#Text (дата звернення: 12.04.2023).
3. Справа «Мокалал проти України» Рішення Європейського суду з прав людини. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=080TKDCBD7>. (дата звернення: 12.04.2023).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465117#Text>. (дата звернення: 12.04.2023).
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення: 12.04.2023).

*Бубирьов Михайло,
студент 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Куц Олексій*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОГО І ЦИВІЛЬНОГО ДОГОВОРІВ

Актуальність дослідження обумовлюється можливістю побачити характеристику договору за такими галузями права як адміністративна та цивільна. Питання щодо відокремлення даних договорів є актуальним, оскільки значення договору як регулятора суспільних відносин в цілому набуває стрімкого поширення, а отже суб'єктам правовідносин варто розмежовувати який з видів договорів їм слід укладати. Завданням автора було визначити критерії за якими різняться адміністративний і цивільний договори. Проаналізувати зміст вищезазначених договорів, та дослідити як кожна з ознак впливає на суть взаємних зобов'язань.

В Україні одним із стандартних договорів є угода між суб'єктами, які знаходяться на паритетних умовах, тобто – цивільно-правові договори. Насамперед потрібно зауважити, що одним із видів цивільного договору є публічний договір. Адміністративне право, в свою чергу, оперує поняттям публічно-правовий договір. Але таке визначення не знайшло закріплення на законодавчому рівні, тож постає питання у розмежуванні даних понять.

Основними рисами публічно-правового договору як адміністративного є такі: даний договір укладається за спільною згодою двох сторін. Однією із сторін договору є суб'єкт публічної влади, з яким повинен бути пов'язаний предмет договору [1, с. 194]. Отже, можна зробити висновок, що публічно-правовий договір – це адміністративний договір, оскільки наділений характерними для останнього рисами. Більш конкретне тлумачення поняття адміністративного договору надає Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС). Так, п. 16, ч. 1, ст. 4 КАС адміністративний договір – спільний правовий акт

суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору...визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону [2]. З даного твердження можна зробити висновок, що однією з обов'язкової умови є участь суб'єкта владних повноважень, а це в свою чергу може бути орган державної влади, або місцевого самоврядування; а також наявність волеузгодженості – тобто укладатися за вільною волею сторін. Щодо предмету договору, то у своїй науковій праці «Адміністративний договір як форма регулювання адміністративних відносин» Бандурка О. О. зазначає, що предметом є дії, які здійснюються у сфері публічного управління і спрямовані на досягнення визначеної мети, як правило – задоволенню публічного інтересу, відображаючи діяльність суб'єктів у межах їх компетенції [3]. Однією з ознак, характерних для адміністративного договору є можливість зміни умов договору в односторонньому порядку. Якщо відносини сторін побудовані відповідно до субординаційного типу управлінської взаємодії і при цьому суб'єктом змін виступає держава, то в такому випадку рішення може прийнятись в односторонньому порядку. А ось коли ініціатором змін виступає фізична особа, то в такому випадку необхідне звернення до суду [4, с. 22]. Так певною мірою обмежений базовий принцип договору – свобода. Формою адміністративного договору є письмова (електронна). У цілому, правова основа адміністративного договору складається із норм, запозичених із договірного права, які містяться у Цивільному кодексі України (далі ЦКУ), таким чином постає питання проаналізувати цивільно-правовий договір.

Відповідно до ст. 626 ЦКУ – договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Суб'єктами у цивільному договорі є будь-які особи [5]. Характерною ознакою змісту цивільного договору є те, що сторони на власний розсуд визначають умови договору, таким чином предмет договору в цивільному праві носить більш диспозитивний характер, порівняно з адміністративним. Договір може бути укладений в будь-якій формі. Змістовною відмінністю цивільного

договору від адміністративного є порядок його змін і розірвання. Основним елементом цивільного договору є зобов'язання. Так як договір є однією з підстав виникнення зобов'язання, то при зміні й розірванні договору сторони керуються загальними положеннями про зобов'язання [6, с. 44]. Відповідно до ст. 651 ЦКУ зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом [5]. Таким чином ЦКУ не передбачає внесення змін до змісту договору виключно однією стороною, на відміну від адміністративного договору.

Підсумовуючи слід зазначити, що за своїм значенням адміністративний і цивільний договори є діаметрально-протилежними. По-перше, обов'язковим учасником адміністративного договору є суб'єкт владних повноважень – який наділений відповідними правами і обов'язками, а у цивільному сторонами можуть будь-які особи. По-друге, в цивільному договорі зміна його умов можлива з настанням консенсусу між сторонами, в адміністративному не завжди. За своєю юридичною природою адміністративному договору притаманна публічна сфера, отже відносини, які складають договір є складовою публічного адміністрування. Відносинам, що регулюються цивільним договором притаманна в свою чергу приватноправова сфера. Спільним для обох договорів є процес волеузгодження.

Отже, адміністративному договору, в цілому, як публічному адмініструванню притаманний імперативний характер.

Література

1. Битяк Ю. П., Балакарева І. М., Бойко І. В. Адміністративне право: підручник. Харків : Право, 2020. 392 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2015 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 02.05.2023).
3. Бандурка О. О. Адміністративний договір як форма регулювання адміністративних відносин. *Міжнародний науковий журнал*. 2017. № 2. С. 90–92.

4. Скворцов С. С. Адміністративний договір як засіб управлінської діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 27 с.

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення: 28.04.2023).

6. Бородовський С. О. Окремі питання зміни і розірвання договору в цивільному праві України. *Право України*. 2005. № 3. С. 43–45.

*Веклич Марія,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Куц Олексій*

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Актуальність дослідження зумовлюється проблемою відмивання грошей, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Аналіз джерел адміністративного права показує, що українське законодавство не має єдиного підходу у сфері фінансового моніторингу щодо притягнення осіб до адміністративної відповідальності.

Вивчення цієї проблеми цікавило багатьох вчених. Науково-теоретичне підґрунтя заклали такі українські вчені, як: А. Г. Чубенко, І. М. Гаєвський, О.О. Глущенко, Є. В. Павліченко, А. Т. Ковальчук, С. В. Петков, О. Ю. Скрипка та ін.

Метою дослідження слід визначити аналіз теоретично-практичних проблем, що виникають під час притягнення винної особи до адміністративної відповідальності з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Проблема відмивання грошей давно стала значимою не тільки в Україні, але й у всьому світі. Основними причинами «брудних коштів» є: організована злочинність, економічні злочини, корупція тощо. Поширення криптовалют, віртуальних активів хоч і захищають від інфляції і є економічно ефективним способом транзакції, проте водночас вони й дедалі більше загострюють досліджувану проблему.

Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Закон) у ч. 1 ст. 32 зазначає, що особи, винні у порушенні вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, в тому числі у незабезпеченні належної організації та/або проведення первинного фінансового моніторингу, а також у причетності до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення або у сприянні іншим особам у вчиненні таких дій, або які фінансували тероризм чи розповсюдження зброї масового знищення, несуть відповідальність згідно із законом [1].

Запровадження адміністративної відповідальності у даному правопорушенні є дієвим і корисним, бо притягнення до адміністративної відповідальності сприяє, по-перше, попередженню скоєння злочинів, а по-друге, запобігає правопорушенню загалом. Адміністративна відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, може наставати не лише згідно із вищезазначеним законом (статті 32), але й за Кодексом України про адміністративні правопорушення (статті 166-9 та 188-34). Відповідно до КУпАП, відповідальність настає за наслідками розгляду судами протоколів про адміністративні правопорушення, що складаються уповноваженими на те посадовими особами суб'єктів державного фінансового моніторингу [2]. Відповідно ж до Закону, до адміністративної відповідальності здебільшого притягують безпосередньо суб'єкти державного фінансового моніторингу, а притягатися може як фізична, так і юридична особа. Якщо правопорушення було

вчинено і виявлено в момент здійснення перевірки зі сторони регулятора, то до відповідальності можна притягнути посадову особу, на яку покладено функції відповідального працівника, проте, якщо про це стало відомо згодом, відповідальність буде покладатися на юридичну особу [3].

Проаналізувавши перелік підстав для притягнення винної особи до відповідальності (порушення вимог щодо ідентифікації, верифікації клієнта; ненадання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації, пов'язаної з аналізом фінансових операцій; порушення вимог щодо зберігання офіційних документів тощо) можна остаточно визначити, що основу всіх правопорушень становить фінансова операція, яка підлягає фінансовому моніторингу [4]. До адміністративних заходів впливу належать: письмове застереження; анулювання ліцензії та/або інших документів, які надають право на здійснення певної діяльності; відсторонення посадової особи суб'єкта первинного фінансового моніторингу від посади до усунення правопорушення; штрафні санкції. Одним з найпоширеніших негативних наслідків для правопорушника в досліджуваній сфері є штраф, тобто грошове стягнення, що накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення [2].

Отже, з вищевикладеного можна зробити висновок, що загальні підстави та порядок притягнення до відповідальності за порушення правил фінансового моніторингу установлені Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та Кодексом України про адміністративні правопорушення. Слід зазначити, що найбільш поширеним та ефективним видом адміністративної відповідальності у сфері фінансового моніторингу є штраф, а найбільш жорстким – анулювання ліцензії певного суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Література

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX : станом на 28 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>. (дата звернення: 02.05.2023).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>. (дата звернення: 02.05.2023).

3. Козлова Ю. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу: проблеми та перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 181–184.

4. Гайворонська Я. В. Адміністративна відповідальність у сфері фінансового моніторингу. *Правове забезпечення адміністративної реформи*. 2015. № 2. С. 120–122.

5. Битяка Ю. П., Зуй В. В. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. Харків : Одісей, 2011. 240 с.

*Величко Олександра,
аспірант кафедри податкового права
Національного університету імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., ст.н.с., проф. Кривицький Ігор*

СПЕЦИФІКА ЗМІСТУ РІШЕННЯ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ

Відповідно до пункту 12.3 статті 12 Податкового кодексу України (далі ПК України) сільські, селищні, міські ради в межах своїх повноважень приймають рішення про встановлення місцевих податків та зборів [1]. Прийняття такого рішення є обов'язковим для кожного нового бюджетного періоду, до 15 липня. І хоча, в іншому випадку такі податки та збори справляються виходячи з норм ПК України із застосуванням ставок, які діяли до 31 грудня року, що передує бюджетному періоду, в якому планується застосування таких місцевих податків та зборів, деякі юристи сприймають це як право, не зважаючи на те, що обов'язок прийняття такого рішення передбачений нормами ПК України.

Імперативною є норма Податкового кодексу України в частині заборони встановлення інших податків та зборів, що не передбачені кодексом, проте визначено, що місцеві ради обов'язково встановлюються лише єдиний податок та податок на майно в частині транспортного податку та плати за землю, крім земельного податку за лісові землі. Встановлення ж інших податків, передбачених кодексом є правом, а не обов'язком органу місцевого самоврядування. Отже, рішення органу місцевого самоврядування не може розширювати перелік місцевих податків та зборів, проте може не застосовувати всіх їх види.

Розглянемо особливості рішення декількох органів місцевого самоврядування Полтавської області на прикладі встановлення ставок туристичного збору. Так, Полтавська міська рада на 2023 рік встановили ставку туристичного збору у розмірі 0,5% мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного податкового року, рішення не містить даних щодо пільг зі сплати збору. Орган місцевого самоврядування Новосанжарської територіальної громади визначим ставку туристичного збору на рівні від 0,5 до 1,5% мінімальної заробітної плати, що варіюється в залежності від територіального критерію, та виду туризму (внутрішній, в'їзний) пільг зі сплати такого збору так само не передбачається, проте дія такого рішення поширюється лише на 2 територіальні одиниці з 46, що належать до складу громади. Терешківська територіальна громада встановлює дві ставки туристичного збору – 0,5% для внутрішнього туризму та 1,5 для в'їзного, дія рішення поширюється на всю громаду, рішення також не містить положень щодо пільг. Миргородська територіальні громада встановлює єдину ставку туристичного збору – 0,5% незалежно від виду туризму та територіального критерію. Решетилівська територіальна громада встановлює туристичний збір в межах 0,5% та 1% за внутрішній та в'їзний туризм відповідно, проте лише на проживання в готелях. Інакшою є ситуація в Шишацькій, Карлівській, Скороходівській територіальних громадах, де туристичний збір не встановлюється [2].

Пункт 28 статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» надає органам місцевого самоврядування повноваження щодо прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах, а також земельному податку [3]. В свою чергу, пункт 30.5 статті 30 ПК України передбачає, що податкові пільги, порядок та підстави їх надання встановлюються з урахуванням вимог законодавства України про захист економічної конкуренції виключно цим Кодексом, рішеннями Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, прийнятими відповідно до цього Кодексу. Таким чином, чинне законодавство не забороняє органам місцевого самоврядування встановлювати розширений перелік податкових пільг, ніж той, що прямо передбачений законом.

Повертаючись до розгляду правового забезпечення справляння туристичного збору зауважимо, що основний перелік осіб, що звільняються від сплати туристичного збору міститься в пункті 268.2.2 статті 268 ПК України, проте рішеннями місцевих рад можливим є прийняття рішень щодо податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору, зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору, встановлення зниженої ставки податку та збору.

Таким чином, серед проаналізованих рішень немає жодного, який би встановлював додаткові пільги, що передбачаються ПК України. Карлівська та Шишацька територіальні громади користуються дискрецією, наданою податковим законодавством нашої держави та не встановлюють туристичний збір. Отже, такі рішення здебільшого відтворюють норми ПК України, або відсилають до нього, а варіативність спостерігається лише в частині ставки туристичного збору.

Література

1. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 21.05.2023).

2. Зведена інформація про розмір та дату встановлення на відповідних територіях ставок місцевих податків і зборів, а також про встановлен. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatki-ta-zbori/stavki-mistsevih-podatki-ta-zboriv/poltavska-oblast/zvedena-informatsiya-2023/> (дата звернення: 21.05.2023).

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 21.05.2023).

*Вишневський В'ячеслав,
студент 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гринько Лариса*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ФОТОПОРТРЕТА В СЛІДЧИХ ДІЯХ

Розвиток науки габітології постійно зазнає змін за допомогою розвитку науки, техніки, програмного забезпечення та комплексу інших ІТ-послуг. Якщо раніше в криміналістичній техніці та практиці органів досудового розслідування найпоширенішим видом габітології вважалося складання рисованого портрету підозрюваного чи розшукуваної особи для встановлення та ідентифікації особи причетної до вчинення кримінального правопорушення, то сьогодні сучасна практика та криміналістика сформували цілий спектр форм ідентифікації людини за ознаками зовнішності, проте кожний з них має ряд переваг на недоліків. Криміналістика виокремлює цілий комплекс систем створення суб'єктивних портретів (методи відтворення зовнішності розшукуваного за показаннями свідків, потерпілих): рисовані портрети, словесні та синтетичні портрети, фоторобот, комп'ютерний фото-портрет тощо. Разом з тим, комп'ютерний фоторобот слід вважати найсучаснішим методом

криміналістичної техніки формування суб'єктивного портрета підозрюваної/розшукуваної особи.

В сучасному законодавстві України відсутнє поняття «комп'ютерного фотороботу», проте наукова доктрина сформулювала дане визначення. погоджуючись з В. Ю. Шепітько, комп'ютерний фоторобот - це метод формування суб'єктивного портрета розшукуваної особи, який являє собою використання комп'ютерної програми та засобів комп'ютерної графіки з метою побудови фото композиційних портретів зі слів очевидців, потерпілих [1].

Перспективними моментами складання комп'ютерного фото-портрета слід назвати швидкість, точність, повність, контрастність, якість та заощадження часу виготовлення зображення тощо. Спосіб створення комп'ютерного фоторобота «бажаного» суб'єкта містить збір опису рис обличчя розшукуваної (підозрюваної) особи, формування базового портрету за зібраною сукупністю описових ознак і редагування сформованого електронного фото-портрету шляхом послідовного багаторазового візуального оцінювання схожості отриманого зображення з ідентифікуючими ознаками останнього. В свою чергу засоби комп'ютерної графіки дають можливість швидко сформувати та виготовити базовий портрет розшукуваної особи за допомогою сформованих типових ознак зовнішності, відображених в комп'ютерній програмі. Дані засоби містять сукупність сформованих ознак зовнішності людини, які найбільш точно та детально здатні підібрати відповідність описового портрету та створюваного комп'ютерного фото-портрета істинній зовнішності розшукуваного. Неабияку увагу складання та виготовлення комп'ютерних фотороботів не оминає робота слідчих, оперуповноважених працівників поліції при розслідуванні кримінальних правопорушень. Працівникам правоохоронних органів досить часто доводиться здійснювати пошук розшукуваних осіб, при цьому не маючи приблизного уявлення про зовнішність останньої. В такій ситуації дієвим засобом генерації зовнішності особи виступатиме саме виготовлення фотороботу. Ознаки зовнішності, які використовуються при складанні комп'ютерного фотороботу є стать, форма та особливості обличчя, висота та

ширина чола, брови, очі, ніс, рот, губи, підборіддя, вуха, волосся, характерні риси обличчя, татуювання тощо. Складність виготовлення комп'ютерного фотороботу найчастіше зумовлюється тим, що очевидець та/або потерпілий не запам'ятав зовнішніх ознак розшукуваного. Частими випадками на практиці буває таке, що особа не може згадати особливих прикмет злочинця. Отже, розвиток науки та техніки дав можливість розроблення сучасного комп'ютерного методу складання фотороботу, який є важливим фактором у розслідуванні проступків та злочинів. Дієвість цього методу залежить від вміння правоохоронних органів максимально точно з базового зображення створити найбільш необхідне.

Література

1. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. Криміналістика : підручник. Харків : Право, 2008. 464 с.

*Войтенко Карина,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Ганна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ СПОРУ ПРИ ВИКОНАННІ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ В УКРАЇНІ

У зв'язку з розвитком міжнародного співробітництва, економіки та торгівлі, міжнародний комерційний арбітраж став широко поширеним альтернативним засобом вирішення спорів. Проте доволі часто виникають складнощі при виконанні рішення міжнародного комерційного арбітражу в Україні за участі іноземного елемента, що зумовлює актуальність даної теми.

Дослідженням цього питання займалися такі науковці як Цірат Г.А., Звягіна І.Н. та Белікова С.О. та ін.

Процесуальні питання надання дозволу на виконання арбітражних рішень регулюються національним законодавством. Окремі аспекти передбачені

нормами міжнародного права, які мають важливе значення й впливають на регулювання сфери виконання рішень міжнародних судових органів.

Зокрема, Нью-Йоркська конвенція, ратифікована УРСР 22.08.1960 року, передбачає, що «кожна Договірна держава визнає арбітражне рішення як обов'язкове та приводить його до виконання відповідно до процесуальних норм тієї території, де запитується таке виконання» [1], тобто відповідно до норм власної правової системи.

Відповідно до ст. 35 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж», арбітражне рішення, незалежно від того, в якій країні воно було винесено. Також передбачено що, арбітражне рішення визнається обов'язковим при поданні до компетентного суду письмового клопотання і виконується з урахуванням положень ст. 35 та ст. 36 цього закону [2].

Виходячи з положень ст. 479 ЦПК України, після прийняття рішення про визнання та дозвіл на виконання арбітражного рішення на території України, видається виконавчий лист, який стає підставою для початку виконавчого провадження відповідно до заяви стягувача [3]

Відносини з іноземним елементом при виконанні рішення міжнародного комерційного арбітражу (далі – МКА) ускладнені тим, що іноземці не досить чітко орієнтуються в процедурі приведення до виконання арбітражних рішень за законодавством України.

Цірат Г.А. в контексті цього питання зазначає, що на стягувача з цієї причини не покладається обов'язок доводити щось, пов'язане з цим арбітражним рішенням, крім надання суду самого арбітражного рішення та арбітражної угоди, на підставі якої спір було розглянуто та рішення за ним було винесене [4].

Водночас, на переконання Звягіної І.Н., за наявності заперечень відповідача щодо примусового виконання в Україні винесеного арбітражного рішення заявник має довести, що арбітражне рішення стало остаточним для сторін і набрало законної сили [5].

Але в той же час, через необхідність дотримання низки вимог процесуального законодавства України, виникає низка проблемних аспектів для

виконання рішень МКА. Серед основних проблем забезпечення процесуальних прав стягувача на виконання рішення МКА при розгляді справи в Україні можна віднести:

- недотримання формальних вимог до змісту заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу;
- порушення публічного порядку України;
- пропущення строку звернення до суду про примусове виконання рішення.

Для першого прикладу можна навести справу №824/190/21, де суд не розглянув заяву про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, оскільки заявник не дотримав вимог щодо правильності назви суду, зазначивши «Міжнародний комерційний суд при Торгово-промисловій палаті України», та подання нотаріально завіреної копії рішення арбітражу, що в свою чергу суперечить вимогам ЦПК України [6].

Белікова С.О. також зауважує, що проблемним залишається питання щодо недолучення стягувачем до поданого ним клопотання засвідченого відповідно до законодавства перекладу документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами [7].

Також необхідно розглянути підставу для скасування та відмови у виконанні рішення МКА. Відповідно до ст. 34 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж», арбітражне рішення підлягає скасуванню, якщо компетентний суд визнає, що арбітражне рішення суперечить публічному порядку України.

Прикладом порушення публічного порядку України є справа №824/35/22 від 21.06.2022 р. щодо визнання і надання дозволу на виконання рішення МКАС при ТПП України від 31 січня 2022 року у справі №81/2021 за позовом Agrostudio Group Limited (Республіка Мальта). Постанова НБУ №18 від 24.02.2022 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» заборонила

здійснювати транскордонний переказ валютних цінностей з України, а рахунок Agrostudio Group Limited відкрито в іноземному банку.

В цьому випадку вбачається порушення прав іноземного елемента в контексті загальних засад виконання рішення, оскільки національним правовим режимом погіршено становище особи в контексті виконання рішення МКА.

Проблемою забезпечення прав іноземця на виконання арбітражного рішення виступає і строк, протягом якого особа має звернутись за виконанням такого рішення. Згідно зі статтею 463 ЦПК України, для звернення до суду з клопотанням установлений трирічний строк. Якщо цей строк порушено, то суд може відмовити в задоволенні клопотання, як передбачено пунктом 5 частини 2 статті 468 ЦПК України.

Цікавою є справа №824/4/23 від 23.01.2023 р. щодо визнання та надання дозволу на виконання Остаточного Арбітражного Рішення Лондонського Міжнародного Арбітражного Суду від 27 лютого 2018 року у справі № 122280 в частині стягнення з Кернел Холдинг С.А.

Станом на 17 січня 2023 року трирічний строк на звернення із заявою про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу сплинув. Київський апеляційний суд, під час розгляду заяви про поновлення строку відхилив усі аргументи скаржника. Суд виходить з того, що подаючи в останній день строку заяву та в подальшому аргументуючи про неможливість подання належним чином оформленого ордеру, представником не наведено жодної підстави, що перешкоджали згенерувати ордер, що відповідає типовій формі до 16 грудня 2022 року.

Зазначена представником підстава не може бути визнана судом поважною, оскільки у зв'язку з пошкодженням критичної інфраструктури в Україні протягом тривалого часу щодня відбуваються екстрені або стабілізаційні відключення електропостачання, але дана обставина не перешкоджає іншим учасникам судових процесів звертатись в установлений законом строк до суду.

Крім того, суд наголошує, що сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку.

Отже, на підставі викладеної інформації можна зробити висновок, що забезпечення процесуальних прав учасників відносин, ускладнених міжнародним елементом, є важливою складовою для належного розгляду справи при виконанні рішень міжнародного комерційного арбітражу. Аналіз судової практики підтвердив, що недотримання процесуального порядку й неврахування певних обставин, що визначаються національним законодавством можуть негативно вплинути на процес надання дозволу на виконання арбітражного рішення.

Література

1. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень : Конвенція від 10.06.1958 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU58K01R?an=2>. (дата звернення: 09.04.2023).

2. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24.02.1994 р. № 4002-ХІІ : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

4. Цірат Г. А. Міжнародний комерційний арбітраж : навч. посіб. Київ: Алерта, 2019. 410 с.

5. Звягіна І. Н. Особливості визнання та надання дозволу на виконання англійських комерційних арбітражних рішень в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2017. № 30. С. 115–118.

6. Ухвала Київського апеляційного суду від 05 серпня 2021 р., судова справа № 824/190/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98808171> (дата звернення: 09.04.2023).

7. Белікова С. О. Визнання та виконання іноземного судового рішення: теоретичні і практичні аспекти. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-43-3/1.1> (дата звернення: 09.04.2023).

8. Ухвала Київського апеляційного суду від 21 червня 2022 р., судова справа № 824/35/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103320267> (дата звернення: 09.04.2023).

9. Ухвала Київського апеляційного суду від 23 січня 2023 р., судова справа № 824/4/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108512349> дата звернення: 09.04.2023).

*Галушко Анна,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гринько Лариса*

ВИКРИТТЯ НЕПРАВДИ В ПОКАЗАННЯХ:

СКЛАДНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ

Допит є однією з самостійних слідчих дій, метою якого є отримання інформації щодо подій, пов'язаних з кримінальною справою. Викриття неправдивих показань є важливим аспектом в галузі кримінального процесу, оскільки неправдиві свідчення можуть призвести до помилкового вироку та порушень прав людини.

Під час допиту свідків (потерпілих) або обвинувачених (підозрюваних) в їхніх показаннях можливе виникнення перекручень, які є наслідком завідомої неправди. Попередження, виявлення та усунення таких перекручень - важливе завдання слідчого при допиті [1, с. 203].

На практиці можна виокремити деякі види мотивів при дачі неправдивих показань які можуть включати: - захист себе або інших осіб від кримінальної відповідальності: у свідків може бути певна відповідальність за події, які розглядаються, і вони можуть намагатися зберегти свою свободу або свободу інших людей, надання неправдивих показань, щоб уникнути кримінального переслідування; - небажання спричинити шкоду іншим людям: свідки можуть бути пов'язані з людьми, причетними до подій, і намагатися не надавати інформації, яка може завдати шкоди цим людям; - фінансові мотиви: деякі свідки можуть надавати неправдиві показання через фінансові мотиви, такі як отримання винагороди за певні відомості; - психологічний стан: свідки можуть бути психологічно піддаватися стресу, паніці, тиском або іншими факторами, які можуть спотворювати їхнє сприйняття подій та викликати неправильну оцінку подій.

Для виявлення неправдивих показань необхідно, насамперед, встановити мотиви, з яких особа дає вказані показання, і залежно від цього вибирається дійова тактика допиту. Для подолання неправдивих показань, ефективним є початок допиту щодо загальновідомих фактів чи обставин із приводу яких особа, що допитується, надає або може дати неправдиві показання. Під час допиту за цими обставинами необхідно використовувати найбільш достовірні докази, наприклад, речові. У результаті особа вимушена відмовитися від дачі неправдивих показань і повідомити правдиві. Ефективним прийомом викриття та подолання неправдивих показань є постановка під час допитів питань, які впливають із протиріч у показаннях, що неминуче виникають у випадках свідомого викривлення обставин провадження [2].

Викриття неправдивих показань може бути складним завданням, оскільки вимагає глибокого аналізу доказів та використання різних методів дослідження.

Проблема виявлення неправдивих показань особливо актуальна в правоохоронних органах, де на це звертається особлива увага. Також не виключаємо, що неправдиві показання можуть бути результатом страху, тиску, або недостатньої розуміння ситуації, в якій перебуває особа.

Застосування поліграфа для виявлення неправдивих показань також має свої проблеми, оскільки результати тесту можуть бути неоднозначними або спотвореними.

Сумніви в достовірності свідчень можуть виникнути у слідчого як під час, так і вже після допиту. У процесі допиту такі сумніви породжуються суперечливістю свідчень, їх зміною, відсутністю внутрішньої логіки, очевидною невідповідністю відомим обставинам справи, що є в розпорядженні слідчого [3, с. 373].

Після допиту неправдивість отриманих свідчень може бути виявлена при їх перевірці іншими слідчими діями: шляхом перевірки та уточнення показань на місці, проведенням слідчого експерименту тощо. Підстави для визнання певних свідчень неправдивими можуть дати допити інших осіб, виявлені нові речові докази, висновки експертів [3, с. 373].

Складність викриття неправдивих показань під час допиту полягає в тому, що:

- свідки можуть бути здатні на умисне надання неправдивих показань з різних причин, таких як захист себе чи інших осіб, небажання відкривати власну небезпеку або небажання виявляти стосунки, що можуть завдати шкоди;

- свідки можуть психологічно піддаватися стресу, паніці, тиску або іншим факторам, які можуть спотворювати їхнє сприйняття подій і викликати неправильну оцінку подій та надання неправдивих показань;

- допит може проводитися некваліфікованою або необ'єктивною особою, яка може впливати на свідка, підбадьорювати його до дачі неправдивих показань або, навпаки, залякувати, що також може призвести до викриття неправдивих показань;

- використання неадекватних методів допиту може призвести до того, що свідки відчувають тиск та необґрунтований стрес, що спотворює їхні показання;

- важко перевірити достовірність показань свідків, особливо якщо немає доказів, що можуть підтвердити або спростувати їхні заяви.

Важливо розробляти більш ефективні методи виявлення неправдивих показань, оскільки це може допомогти забезпечити справедливість у правосудді та запобігти помилковим вирокам.

Для вирішення цих проблем можуть бути використані різні методи, такі як використання знань професійних психологів, тренування правоохоронних органів в методах допиту та проведення допиту з використанням сучасних технологій, що можуть допомогти у зборі доказів та перевірці їх достовірності.

Деякі можливі способи вирішення проблеми дачі неправдивих показань можуть включати:

- поліпшення процесу допиту: правоохоронні органи можуть забезпечити краще підготовку і навчання, розвиваючи їх здатність дізнаватися правдиву інформацію і використовувати ефективні методи допиту підготовчих кадрів;

- збільшення довіри до правосуддя: забезпечення відчуття безпеки і довіри до правоохоронних органів та судової системи може допомогти свідкам надавати більш правдиві показання.

- застосування технологій: застосування технологій, наприклад, відеозапис допиту, що може допомогти у зборі доказів і запобіганні неправдивих показань;

- підтримка свідків: забезпечення підтримки та захисту свідків може збільшити їхню готовність надавати правдиві показання;

- навчання громадськості: викладання громадянам процедури допиту та їх права може збільшити розуміння громадян процесу правосуддя та зменшити відчуття страху і незахищеності;

- покарання за дачу неправдивих показань: наявність дієвих механізмів покарання за дачу неправдивих показань може допомогти зменшити кількість неправдивих показань та збільшити відчуття відповідальності.

Підсумовуючи вище сказане, можемо зробити висновок, що рішення проблеми дачі неправдивих показань може бути складним і потребує комплексного підходу, однак, використання вищезазначених способів може

допомогти зменшити кількість неправдивих показань та забезпечити більш справедливе правосуддя.

Література

1. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та ін. Криміналістика : підручник. Харків : Право, 2008. 464 с.
2. Проданець Н. М. Система тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб. *Публічне право*. № 2 (42). 2021. С. 111–118.
3. Маркусь В. О. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 558 с.

*Гнедик Євген,
к.ю.н., молодший науковий співробітник
лабораторії дослідження проблем національної
безпеки у сфері громадського здоров'я НДІ
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день, тема медичного туризму в Україні є актуальною як ніколи. Під медичним туризмом у всьому світі розуміють тимчасовий виїзд пацієнтів за кордон з метою отримання медичних послуг. В умовах війни, що була розпочата російською федерацією, медична система України не в змозі забезпечити належні умови для лікування на своїй території. Постійні «блекаути», руйнування медичних закладів, захоплення територій та від'їзд висококваліфікованих лікарів на фронт, а також їх виїзд за кордон суттєво обмежують можливості української медицини в наданні медичних послуг [1].

Тому зараз дуже гострим питанням стала можливість направлення українських пацієнтів на лікування за кордон, а також, можливість залучення до роботи на території України іноземних лікарів.

Ще на початку березня 2022 року нараховувалося більше 2 тисяч заявок від іноземних лікарів, що були готові працювати на волонтерських засадах в Україні.

Але на той час, відповідно до українського законодавства, ці спеціалісти не мали право здійснювати медичну практику без відповідних дозвільних документів, отримання яких займає досить великий проміжок часу.

Однак, вже 29 липня 2022 року вступив в силу Закон України № 2494-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану» [2]. Цим Законом було встановлено, що на час діє воєнного стану на території України, а також 6 місяців після його скасування, для надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги на волонтерських засадах можуть залучатися медичні працівники, фахівці з реабілітації, які є іноземцями (крім громадян Російської Федерації або Республіки Білорусь) або особами без громадянства і прибули в Україну для надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги на запрошення закладу охорони здоров'я або іншого підприємства, організації чи установи, що залучають до волонтерської діяльності іноземців та осіб без громадянства, якщо такі медичні працівники, фахівці з реабілітації відповідають вимогам до освіти та професійної кваліфікації і мають документи про освіту та відповідну професійну кваліфікацію, засвідчені в порядку консульської легалізації або шляхом проставлення апостилю в країні, в якій вони працюють.

Таким чином, частково було вирішено питання нестачі медичних кадрів, а також, надана можливість залучати висококваліфікованих іноземних спеціалістів для надання медичних послуг нашим громадянам на території України, без необхідності їх транспортування за кордон.

Велика кількість країн вже заявили, що готові прийняти українських пацієнтів на лікування до своїх клінік за власний рахунок. Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова «Про забезпечення організації направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на лікування за кордон» від 5 квітня 2022 р. № 411, на підставі якої є можливість направляти українських військових, що постраждали в наслідок бойових дій, на лікування за

кордоном [3]. Крім цього, Міністерством охорони здоров'я було розроблено Наказ «Про затвердження Критеріїв направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану та визначення закладів охорони здоров'я, які здійснюють координацію направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану» від 5 квітня 2022 р. № 574. Цим наказом були затверджені Критерії направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану та Перелік закладів охорони здоров'я, які здійснюють координацію направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану [4]. Це все дозволило функціонувати програмі, за якою пацієнтів спочатку заносять до спеціального реєстру, потім відгукується іноземна клініка, яка готова його забрати. Після цього хворого туди транспортують. З початку війни цією програмою скористалися більше 2.5 тисяч осіб, особливо діти [4].

Але, на думку багатьох спеціалістів, питання законодавчого врегулювання медичного туризму в Україні й досі залишається відкритим. Існує велика кількість пацієнтів, що мають необхідність та можливість самостійно, за власні кошти, виїхати за кордон для отримання необхідного лікування. Для цього, більшість з них звертаються до туристичних агентств, які беруть на себе функцію підбору іноземного медичного закладу, який зможе надати відповідні послуги та організації всього процесу лікування пацієнта за кордоном. При цьому, такі агентства не мають відповідних спеціалістів та ліцензії, для здійснення такої діяльності [5].

Серед нормативно-правових актів, які регулюють господарську діяльність у сфері медичного туризму, слід назвати: Закон України «Про туризм»; Основи законодавства України про охорону здоров'я; Закон України «Про курорти».

Для вдосконалення правового регулювання господарської діяльності з медичного туризму, на мою думку, необхідно, перш за все, передбачити в Законі «Про туризм» медичний туризм у якості окремого виду туристичної діяльності.

Специфіка цього виду туристичної діяльності обумовлена особливістю туристичного продукту, який включає в себе, як мінімум, одну послугу,

пов'язану з медичним втручанням, а також одну або декілька інших туристичних послуг (з розміщення, перевезення, супроводу, перекладу тощо) та реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною. Поняття «лікувально-оздоровчий туризм» є більш вузьким, оскільки не охоплює ті медичні послуги, які не носять лікувального характеру (наприклад, косметологічну хірургію, зміну статі, трансплантацію органу або тканини від живого донора тощо).

Учасниками господарських відносин у сфері медичного туризму, на мою думку, є: туристичні оператори; заклади охорони здоров'я (створені відповідно до законодавства України або інших держав); суб'єкти господарювання, які надають туристичні послуги (розміщення, перевезення, супроводу тощо).

Особливість формування туристичного продукту з медичного туризму обумовлює необхідність індивідуального підходу до кожного туриста (пацієнта). Зважаючи на це туристичний агент, який відповідно до законодавства не наділений правом формувати туристичний продукт, не є учасником цих відносин.

Діяльність у сфері медичного туризму має розглядатися як діяльність, в якій присутні публічні інтереси, тобто визнані державою та забезпечені правом об'єктивні потреби суспільства щодо забезпечення права громадян на життя, здоров'я та його охорону, а також на підприємницьку діяльність. Реалізація цих інтересів потребує державно-правового впливу шляхом впровадження окремих дозвільних процедур у сфері медичного туризму та запровадження спеціальних умов здійснення господарської діяльності у цій сфері.

Туристичний продукт у сфері медичного туризму формується туристичним оператором. Цей суб'єкт господарювання здійснює діяльність, що підлягає ліцензуванню, тобто він має отримати ліцензію на туроператорську діяльність. Але при цьому слід враховувати, що до складу туристичного продукту з медичного туризму входить надання медичних послуг. Тому я вважаю, що для здійснення такої діяльності туристичний оператор має отримати ліцензію на туроператорську діяльність саме у сфері медичного туризму. Для цього він повинен відповідати як загальним ліцензійним умовам здійснення

туроператорської діяльності, так і вимогам щодо здійснення діяльності у сфері медичного туризму.

Такими вимогами мають бути: 1) Наявність договорів із закладами охорони здоров'я (вітчизняними або зарубіжними) на надання медичних послуг; 2) Забезпечення участі у формуванні медичного продукту особи, яка має ліцензію на медичну практику (така особа може бути співробітником туристичного оператора або працювати з ним на умовах договору); 3) Вирішення питання щодо відповідальності за неякісне надання медичних послуг. Шляхами такого вирішення може бути покладання відповідальності на туроператора, на медичний заклад згідно договору або укладення договору страхування такої відповідальності.

На підставі вищезазначеного слід зробити висновок, що Україна вже почала активно розробляти законодавство, яке дозволить нашим громадянам отримувати медичну допомогу за кордоном, а також врегулювати надання медичних послуг в Україні іноземними лікарями, але ще багато чого треба зробити. Я вважаю, що є необхідність в розробці спеціального закону та підзаконних нормативно-правових актів, які дозволили би врегулювати діяльність з медичного туризму.

Література

1. Ресурси системи охорони здоров'я в умовах війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/resursy-systemy-okhorony-zdorovya-v-umovakh-viyny-zhovten-2022r>. (дата звернення: 09.04.2023).

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану: Закон України від 29.07.2022 р. № 2494-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20#Text>. (дата звернення: 09.04.2023).

3. Про забезпечення організації направлення осіб із складових сил оборони та сил безпеки, постраждалих у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на лікування за кордон: Постанова КМУ від 5 квітня

2022 р. № 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2022-%D0%BF> (дата звернення: 09.04.2023).

4. Про затвердження Критеріїв направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану та визначення закладів охорони здоров'я, які здійснюють координацію направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану: Наказ МОЗ від 5 квітня 2022 р. № 574. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0414-22#Text>. (дата звернення: 09.04.2023).

5. Яких пацієнтів відправляють на лікування за кордон і що для цього потрібно – пояснюють у МОЗ. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2023/01/23/252486/>. (дата звернення: 09.04.2023).

6. Пашков В.М., Гнедик Є.С. Правове регулювання медичного туризму в умовах війни в Україні : монографія. Харків: Право, 2022. 188 с.

*Гриценко Галина,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного,
господарського і фінансового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

*Беленок Марія,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА НА ЧАСТКУ У СПІЛЬНОМУ МАЙНІ ЗА ВИМОГОЮ ІНШИХ СПІВВЛАСНИКІВ

На сьогодні існує мало досліджувана проблема неоднозначності застосування умов припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників вітчизняними судами.

Метою дослідження є вивчення судової практики з розгляду цивільних справ, пов'язаних із припиненням права власності, виявлення складних і спірних

питань, які виникають у суддів при вирішенні цього виду спорів, надання пропозицій щодо можливих шляхів їх розв'язання.

Відповідно до ч. 1 ст. 365 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), право особи на частку у спільному майні може бути припинене за рішенням суду на підставі позову інших співвласників, якщо: частка є незначною і не може бути виділена в натурі; річ є неподільною; спільне володіння і користування майном є неможливим; таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї. Ця стаття регулює випадки, коли позивач - співвласник майна, домагається позбавлення інших співвласників - відповідачів по справі, права власності на частку у майні [2].

Під час дослідження проаналізовано декілька судових рішень, в яких зазначалось, що для припинення права особи на частку у спільному майні необхідно встановити наявність будь-якої із обставин, передбачених ст. 365 ЦК України, за умови, що таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї.

Верховний Суд України висловив таку позицію у постанові від 02 липня 2014 року у справі № 6-68цс14, де роз'яснив, що право власності співвласника на частку в спільному майні може бути припинено, але за умови, що така шкода не буде істотною. Саме ця обставина є визначальною при вирішенні позову про припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників. Разом з тим, висновок про істотність шкоди, яка може бути завдана співвласнику та членам його сім'ї, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням обставин справи та особливостей об'єкта, який є спільним майном. Верховний Суд в справі № 345/2723/17, провадженні № 61-5032св18 висловив аналогічну позицію [1].

Верховний Суд в рамках справи № 303/4849/16-ц зазначив, що для припинення права особи на частку у спільному майні необхідно встановити наявність будь-якої з обставин, передбачених пунктами 1-3 ч. 1 ст. 365 ЦК України. Аналогічний правовий висновок міститься в постанові Верховного Суду України від 18 грудня 2018 року в справі № 908/1754/17.

Варто зазначити, що суд постановляє рішення про припинення права особи на частку у спільному майні за умови попереднього внесення позивачем вартості цієї частки на депозитний рахунок суду. Невиконання позивачем цієї умови є підставою для відмови у задоволенні позовних вимог. Така практика відповідає позиціям ЄСПЛ (рішенням від 21.12.2010 у справі «Андрій Руденко проти України») [2].

Серед суддів триває дискусія стосовно того, чи необхідні для припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників усі чотири умови, чи достатньо однієї з них (наприклад, справа Верховного Суду України від 23 червня 2010 р. у справі № 6-22505св09; постанова від 16 січня 2012 р. у справі № 6-81цс1) [1].

Також варто зауважити що в судовій практиці непоодинокими є випадки коли стаття 364 та 365 ЦК України сприймаються неправильно. Ці статті є принципово різним, ст. 364 ЦК України звертає увагу на випадки припинення спільної часткової власності учасника за власною ініціативою, коли в статті 365 ЦК України закріплені умови і підстави для ініціативи інших співвласників про припинення права на частку одного з них. Так в останньому варіанті сторони мають дотримуватися вимоги щодо попереднього внесення другим із співвласників грошової суми на депозитний рахунок суду і це є свого роду гарантія справедливості. Тобто тут право власності у співвласника зникає з моменту винесення судового рішення. На підставі ж ч. 2 ст. 364 ЦК України право на частку, у праві співаної часткової власності у співвласника, який отримав компенсацію, припиняється з дня отримання грошової виплати. Існує правило, що якщо не допускається або це не є неможливим, співвласник наділяється правом одержання від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації замість його фактичної частки в натурі. І тут особливістю є те, що така компенсація виплачується лише за його згодою. Договір про виду натурі частки з нерухомого спільного майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню [3, с. 175].

Таким чином, зміст ст. 365 Цивільного кодексу України не дає відповіді як саме застосовувати підстави для припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників (в сукупності чи кілька з них). Разом з цим позиція Верховного Суду набула однозначності. Так, обов'язковими вимогами є п.4 ч.1 ст. 365 Цивільного кодексу України та вимога щодо попереднього внесення позивачем вартості частки на депозитний рахунок суду, а також один із п. 1-3 .1 ст. 365 Цивільного кодексу України.

Література

1. Постанова ВСУ № 6-68цс14 від 02.07.2014 року. URL: <https://protocol.ua>. (дата звернення: 01.05.2023).
2. Правомочності мають межі. URL: <https://zib.com.ua/ua/101183.html>. (дата звернення: 01.05.2023).
3. Розгон О. В. Позбавлення права власності на частку в спільному майні (на прикладах сучасної судової практики). *Науково-практичний журнал «Мала енциклопедія нотаріуса»*. 2015. № 2. С.173-182.

*Губанова Ольга,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного, господарського
і фінансового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, медіаторка*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ МЕДІАТОРА З ОСОБОЮ З ПТСР

Війна в Україні, яка набула свого кульмінаційного стану через повномасштабне вторгнення країни-агресора 24 лютого 2022 року, призвела до масової психотравматизації цивільного і військового населення країни. Високий рівень напруження адаптивних механізмів психіки під час війни вже спричинив і у майбутньому спричинить розвиток стресових розладів. Це може проявитися через соціальну дезадаптацію, збільшення кількості правопорушень, розвиток психосоматичних розладів та, зокрема, посттравматичного стресового розладу (далі – ПТСР).

Оскільки ПТСР проявляється специфічними психологічними, поведінковими і соматичними змінами, труднощами у соціально-психологічній адаптації особи [1, с. 7], зазначимо, що його симптоматика суттєво впливає на поведінку особи у її повсякденному житті. Поведінка особи з ПТСР перестає бути очікуваною і передбачуваною для інших, тож у взаємовідносинах можуть виникати ознаки боротьби, протистояння, протиборства. Тобто особа з ПТСР з високою вірогідністю може стати суб'єктом конфлікту, однією із форм якого є правовий спір.

Відомо, що ефективним альтернативним способом вирішення правових спорів є медіація. 16 листопада 2021 року був прийнятий Закон України «Про медіацію» [2]. Розвиток медіації з одного боку сучасна соціально-політична ситуація в Україні загальмувала, а з іншого - поставила виклики перед медіаторами, пов'язані з особливостями роботи в умовах війни.

Наукові роботи О. Спектора, О. Брижинського, Д. Давиденка, М. Мазаракі, О. Пасюка містять комплексні дослідження різних аспектів правового регулювання медіації. На особливостях вирішення правових спорів в умовах війни шляхом медіації зосереджують свою увагу такі дослідники як Менів Л.Д., Сулейманова С.Р, Піддубний Д.І. тощо. Водночас, особливої дискусії у вітчизняних наукових колах щодо особливостей роботи медіатора з особою з ПТСР не спостерігається, що не виключає її важливість та актуальність.

Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги (Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад) (далі - УКПМД) [3] вказує на групи осіб, що є групами ризику для розвитку ПТСР: військові та члени їхніх сімей; цивільні, що перебувають у зоні бойових дій; жертви сексуального чи/та фізичного насильства; полонені та жертви катування; свідки терактів; співробітники служби порятунку; внутрішньо переміщені особи та біженці тощо.

Згідно з «Дослідницькими діагностичними критеріями» МКХ-10 (ВООЗ, 1992) ПТСР (F43.1) – це відстрочена або затяжна реакція на стресогенні події

чи ситуацію винятково загрозового або катастрофічного характеру, які можуть зумовити дистрес майже у будь-кого. Цей психічний розлад розвивається у деяких осіб після травматичних подій, таких як природні та техногенні катастрофи, обстріли, бомбардування та інші загрози життю під час війни, сексуальне або фізичне насилля, дорожньо-транспортні пригоди, тортури тощо, які пов'язані з загрозою для власного життя (або іншої людини) або фізичної недоторканності та обумовили сильний страх, безпорадність або жах [3].

Враховуючи вищезгаданий контингент осіб, який належить до групи ризику для розвитку ПТСР, симптоматику ПТСР та пов'язану із цим зміну поведінкових реакцій, розуміємо, що спектр правових спорів, суб'єктом яких може стати особа з ПТСР, досить широкий: від сімейних, цивільних, трудових та інших приватно-правових спорів - до адміністративних і кримінальних.

На нашу думку, медіація – найкращий альтернативний спосіб вирішення правових спорів (конфліктів) з особою з ПТСР. На користь медіації свідчить той факт, що медіатор створює безпечний простір для обговорення спірного питання, атмосферу довіри, допомагає впоратися з емоціями. Така взаємодія, як правило, є емпатичною і не травмуючою для особи, що є стороною медіації. Медіація з особою з ПТСР, на нашу думку, потребує більшої активності саме з боку медіатора, особливо у випадку, коли сторона медіації проявляє симптоми уникнення і заціпеніння. Тож доцільним стане додаткове навчання медіатора навичкам та технікам, що використовують психологи у роботі з травмою (для стабілізації емоційного стану сторін).

Література

1. Кісарчук З. Г., Гребінь Л. О. Психодинамічна модель психотравми, побудована з акцентом на феномені структурної регресії як факторі розуміння механізмів симптоматичних змін у ветеранів бойових дій. *Актуальні проблеми психології. Т. III : Консультативна психологія і психотерапія: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.* 2019. № 15. С. 6-47.

2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р., № 1875-IX. Голос України. 2021. № 236.

3. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 3.02.2016 р., № 121. URL: https://dec.gov.ua/wp-content/uploads/images/dodatki/2016_121_PTZR/2016_121_YKPMO_PTZR.pdf?fbclid=IwAR067yDcA17RTxg67qO3m5jk6gnQmaS5HAe49cy0WzBggEciVhmd_hTg7k. (дата звернення: 08.05.2023).

*Дорохова Поліна,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: ас. Нога Петро*

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ ДЛЯ ПОДРУЖЖЯ В ФАКТИЧНОМУ ШЛЮБІ

На сьогодні проживання чоловіка та жінки в фактичному шлюбі є достатньо поширеною формою організації сімейного життя, навіть на рівні СК України. З введенням в дію Сімейного кодексу України від 1 січня 2004 року, держава визнала існування фактичного шлюбу, адже стаття 3 п. 2 говорить: «Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки» [1].

Говорячи про правову природу фактичних шлюбних відносин, слід зазначити, що за законодавством України фактичні шлюбні відносини мають бути віднесені до юридичних станів, а сам вступ у фактичні шлюбні відносини є юридичним фактом, оскільки має за наслідок - виникнення сімейних правовідносин [2, с. 58]. Стаття 74 Сімейного кодексу України хоч і не повною мірою, але все ж таки намагається прирівняти «фактичний шлюб» до зареєстрованого.

Спадкові відносини осіб, які перебувають у фактичному шлюбі були предметом дослідження Ю.О. Мельниченко, О.І. Сафончик, В.І. Труби та інших.

Проблема полягає у визначенні черговості спадкування: особи, що перебувають у зареєстрованому шлюбі й такі, що фактично проживають однією сім'єю, належать до різних черг.

Згідно з положеннями статей 1261 та 1264 Цивільного кодексу України той із подружжя, який пережив спадкодавця, належить до першої черги спадкування, а особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини, – до четвертої [3].

Для набуття права на спадкування за законом на підставі статті 1264 ЦК України необхідне встановлення двох юридичних фактів:

- а) проживання однією сім'єю із спадкодавцем;
- б) на час відкриття спадщини має сплинути щонайменше п'ять років, протягом яких спадкодавець та особа проживали однією сім'єю.

На мою думку, фактичний шлюб треба прирівняти до зареєстрованого, коли це стосується спадкування за законом. Сімейне законодавство України встановлює, що майнові відносини жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, регулюються в тому ж порядку, що й відносини подружжя. Це означає, що майно, набуте в таких відносинах, належить їм на праві спільної сумісної власності, і в разі його поділу застосовуються положення глави 8 Сімейного кодексу.

Вступ у спадщину за померлим, з яким проживав у фактичному шлюбі, є складною процедурою, обов'язковими умовами для визнання фактичного шлюбу, крім спільного проживання, є: ведення спільного господарства, тобто наявність спільних витрат, спільного бюджету, спільного харчування, купівля майна для спільного користування, участь у витратах на утримання житла, народження спільних дітей [4].

Чоловік та жінка, які проживали однією сім'єю, спадкуватимуть лише за відсутності спадкоємців попередніх черг або в разі їх відмови від спадщини. До того ж, у четверту чергу спадкує не лише одна зі сторін фактичного шлюбу, а й

інші особи, що проживали разом зі спадкодавцем. Особам, які обирають стосунки без реєстрації шлюбу, варто особливу увагу звернути на чітко визначений термін спільного проживання – не менше п'яти років [6, с. 77].

Право на спадкування четвертої черги, спадкоємці можуть довести та реалізувати різними доказами, наприклад реєстрацією місця проживання з особою спадкоємцем. Якщо факт постійного проживання особи зі спадкоємцем на час відкриття спадщини не підтверджено документами, нотаріус може відмовити особі в оформленні спадщини. У такому випадку, спадкоємець має право звернутися до суду із заявою про встановлення факту постійного проживання зі спадкоємцем на час відкриття спадщини, а не про встановлення факту прийняття спадщини [5, с. 460].

Отже, якщо умови щодо цього періоду не дотримано, сторони у відносинах фактичного шлюбу не мають права на спадкування за порядком черговості (тобто спадкування за законом).

Положення сімейного законодавства, які регулюють правові відносини з приводу виникнення права спільної сумісної власності подружжя, застосовуються до майна, що було придбано під час проживання осіб однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Майно осіб, між якими склались фактичні подружні стосунки, у випадку припинення відносин між ними може бути поділено на рівні частини. Також у випадку, якщо майно жінки чи чоловіка за час спільного проживання істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат іншого учасника фактичних відносин, воно у разі спору може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності цих осіб [7, с. 113]. Фактичне подружжя може прожити на спільні кошти, придбаваючи майно, протягом досить тривалого часу. Однак у разі смерті одного з них, на ім'я якого оформлене це майно, інший може сподіватися на достойний розмір спадщини тільки якщо на його користь був залишений заповіт або якщо він знаходився на утриманні померлого.

Отже, на мою думку, черга спадкування для подружжя в зареєстрованому шлюбі і фактичному шлюбі повинна бути однакова. Для цього ці два види шлюбу потрібно прирівняти на законодавчому рівні. Адже, наразі соба, яка прожила у фактичному шлюбі не один десяток років, може отримати мізерні права на спільно нажите майно, а після смерті одного із подружжя, майже вся спадщина померлого переходить до його офіційних родичів. Навіть умов, які вказані в статті 1264 ЦКУ, частка фактичного чоловіка або дружини буде значно меншою, ніж та, яку він або вона могли б отримати в зареєстрованому шлюбі. До того ж для вступу у спадщину за померлим, з яким проживав у фактичному шлюбі, є складною процедурою, оскільки необхідно тільки через суд доводити факт проживання однією сім'єю як чоловік та дружина.

Література

1. Сімейний кодекс України (зі змінами та доповненнями від 26.01.2022 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

2. Сафончик О. І., О. В. Шамота Особисті немайнові права чоловіка і жінки, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах. *Юридичний вісник*. 2021. - № 2. С. 54-61

3. Цивільний кодекс України (зі змінами та доповненнями від 12.01.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.05.2023)

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 серпня 2018 року у справі № 644/6274/16-ц (провадження № 14-283цс18). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78011421> (дата звернення 11.05.2023).

5. Фомічова Н.В. Спадкування між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю та не перебувають у шлюбі. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т Т 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 459-

461.

6. Теличко О. А., Іванюк Н. В. Правове регулювання конкубінату за сімейним законодавством України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 75-79.

7. Івашкова Т. О. До питання правових наслідків перебування у фактичних шлюбних відносинах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 2. 2011. С. 110–117.

*Кибкало Руслан,
студент 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: ас. Нога Петро*

КОЛІЗІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАТЕЙ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ» ЩОДО ПОВЕРНЕННЯ ТОВАРІВ НЕНАЛЕЖНОЇ ЯКОСТІ

Українське законодавство забезпечує захист прав споживачів у разі придбання товару неналежної якості. Проте, колізія між статтею 708 Цивільним кодексом України (далі - ЦК України) та Законом "Про захист прав споживачів" (далі - ЗУ «ПЗПС») може створювати суперечності у захисті цих прав. Це пов'язано з тим, що регулювання прав споживачів у цих законодавчих актах має деякі відмінності.

Згідно зі статтею 708 ЦК України, споживач має право вибору у випадку, коли йому продали товар неналежної якості. Він може вимагати безкоштовного усунення недоліків товару або отримати компенсацію витрат, заміну товару на аналогічний належної якості або на такий самий товар іншої моделі з доплатою або знижкою відповідно до різниці в ціні. Також споживач може відмовитися від договору і вимагати повернення грошових коштів, сплачених за товар.

Стаття 8 ЗУ «ПЗПС» регулює ті ж правовідносини, що й стаття 708 ЦК України, але відмінність полягає в тому, що ЗУ "ПЗПС" розрізняє права споживачів залежно від того, чи є недоліки у товарі і чи є вони істотними. Якщо недоліки є, споживач має право вимагати пропорційного зменшення ціни, безоплатного усунення недоліків товару в розумний строк та відшкодування витрат на усунення недоліків товару. Але на відміну від ЦК України, розірвати договір, повернути гроші або замінити товар на інший аналогічний можна лише у разі істотних недоліків.

Отже, ці дві норми законодавства регулюють права споживачів в разі придбання неналежної якості товарів, проте вони мають деякі відмінності. Зокрема, ст. 708 ЦК України дає споживачеві широкий вибір прав, які він може вимагати в разі придбання неналежної якості товару, включаючи заміну товару на аналогічний товар належної якості. З іншого боку, стаття 8 ЗУ «ПЗПС» визначає права споживачів залежно від того, чи є недоліки істотними чи просто недоліками.

Також слід зазначити про неоднакове регулювання правовідносин, що виникають у разі повернення товарів, що вже були в користуванні.

Відповідно до ч. 2 ст. 708 ЦК України, покупець, який придбав непродуктові товари, що вже були в користуванні і реалізовані через роздрібні комісійні торговельні підприємства, про що він був поінформований продавцем, має право пред'явити вимоги, передбачені частиною першою цієї статті, якщо придбані товари містили істотні недоліки, не застережені продавцем.

Проаналізувавши ЗУ «ПЗПС», можна знайти норму, яка регулює аналогічні правовідносини. Згідно з ч.2 ст. 8 вищенаведеного Закону, стосовно непродуктових товарів, що перебували у використанні та були реалізовані через роздрібні комісійні торговельні підприємства, вимоги споживача, зазначені у частині першій цієї статті, задовольняються за згодою продавця. Згідно з цією частиною задовольняються вимоги споживача щодо товарів, гарантійний строк на які не закінчився.

Однак, ЦК України передбачає право на пред'явлення вимог незалежно від того, чи є на це згода продавця та чи закінчився гарантійний строк. ЗУ «ПЗПС» ж визначає ці вимоги, як обов'язкові для повернення товарів що вже були в користуванні.

Щодо подолання описаних колізій, я вважаю, оскільки відповідно до ч.2 ст. 4 ЦК України, основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України, то слід користуватись саме Цивільним кодексом України. Також на підтвердження цього, можемо навести ст. 698 ЦК України, як більш спеціальну по відношенню до ЗУ «ПЗПС».

Література

1. Цивільний кодекс України від 28.04.2023. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. ст.356.
2. Про захист прав споживачів: Закон України від 19.11.2022. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 30. ст.379.

*Колісник Ксенія,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н, доц. Гринько Лариса*

ПРИЧИНИ СЛІДЧИХ ПОМИЛОК ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ ПРИ ПРИТЯГНЕННІ ВИННОЇ ОСОБИ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Досягнення основних цілей кримінально-правової політики держави значною мірою залежить від того, наскільки законно і кваліфіковано проводиться досудове розслідування кожного кримінального провадження. У сучасній правозастосовній практиці значна поширеність слідчих помилок є суттєвою перешкодою для ефективної роботи органів досудового розслідування та досягнення завдань кримінального судочинства. Слідчі помилки призводять до судових помилок, які проявляються у неправильній оцінці поведінки обвинувачених та неправомірному засудженні невинних осіб, а також знижують авторитет органів кримінальної юстиції в українському суспільстві.

Слідча помилка - це помилкова процесуальна дія (бездіяльність) слідчого, що є наслідком добросовісної помилки, яка призводить до одностороннього або

неповного дослідження обставин справи, істотного порушення вимог кримінального процесуального закону, неправильного застосування кримінального закону або прийняття помилкового процесуального рішення, незаконність і підстави якого зазначені в такому процесуальному акті слідчим, начальником слідчого відділу, прокурором чи судом [1].

Слід розрізняти три види слідчих помилок: а) одностороннє та неповне дослідження обставин справи; б) серйозні порушення Кримінально-процесуального кодексу; в) неправильне застосування кримінального законодавства.

Взаємозв'язок між цими типами слідчих помилок різноманітний. Все розмаїття причин слідчих помилок можна класифікувати наступним чином: а) безпосередні причини, що характеризують недоліки в розслідуванні конкретного кримінального провадження (причини першого рівня) б) причини слідчих помилок, пов'язані з діяльністю слідчого (суб'єктивні причини) та обставинами, в яких ця діяльність відбувається (об'єктивні причини); в) фактори, що визначають причини першого та другого рівнів, тобто ті, що пов'язані з умовами діяльності слідчого в цілому (причини третього рівня).

Вважаємо також за необхідне класифікувати причини слідчих помилок на об'єктивні (неналежна організація робочого місця, відсутність належних робочих місць та умов, робота кількох слідчих в одному приміщенні, відсутність необхідного обладнання, залучення до виконання різних завдань, не пов'язаних з розслідуванням кримінальних проваджень, низька якість перевірки матеріалів слідчих та відсутність належної взаємодії між ними та слідчими, неефективний нагляд та керівництво прокуратурою з боку начальника слідчого відділу, неналежне реагування на скарги громадян) та суб'єктивні (відсутність необхідної експертизи, зневажливе ставлення до вимог КПК, звинувачення у поділі КПК на обов'язкові та добровільні норми, "обвинувальний ухил", некритична оцінка доказів та процесуальних рішень, невиконання службових обов'язків та очікування, що прокурори та суди не будуть скаржитися на низьку якість розслідувань).

За результатами опитування, проведеного Марченко А.Б. в межах свого дисертаційного дослідження слідчі відмітили такі найбільш розповсюджені наслідки слідчих помилок: повернення кримінального провадження на додаткове розслідування (48,7% опитаних); втрата доказів (44,1%); нерозкриття злочину (25,7%); складнощі в проведенні слідчих дій (22,4%); закриття кримінального провадження (у зв'язку з недоведеністю вини) (18,4%); скасування постанов слідчого органами, що контролюють та наглядають за досудовим слідством (16,5%); зупинення кримінального провадження (за п.3 ч.1 ст. 206 КПК України) (14,5%); відмова від давання показань (13,8%); давання помилкових показань (9,9%)[2].

Таким чином, серед найбільш популярних слідчих помилок можна виокремити логічні, тактичні, правозастосовні, проте не можна сказати, що жодна з них буде мати менший вплив на якість судового розгляду справи та належне застосування принципу верховенства права для притягнення особи до відповідальності.

Література

1. Дзюрбель А. Д. Слідчі помилки: шляхи їх попередження, виявлення та усунення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010.
2. Марченко А. Слідчі помилки та шляхи їх подолання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 23 с.

*Костюк Діана,
студентка 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: ас. Нога Петро*

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ МАЙНУ ФІЗИЧНІЙ ОСОБІ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Військові конфлікти мають безліч деструктивних наслідків, включаючи й майнову шкоду у вигляді знищення майна. Щодня ведення війни рф проти

України¹ фізичні особи втрачають своє майно. Відповідно до статті 1161 ЦКУ України шкода, завдана особі, яка без відповідних повноважень рятувала здоров'я та життя фізичної особи від реальної загрози для неї, відшкодовується державою у повному обсязі.

Варто зазначити, що подібних прецедентів в Україні не було, крім цього процедура відшкодування може бути досить складною та вимагати проведення експертиз та збирання доказів. Так наприклад, можуть виникнути питання про те чи була шкода завдана безпосередньо внаслідок військових дій, а також про розмір компенсації, яку слід виплатити, за рахунок кого і з яких джерел вона має виплачуватися тощо.

Вперше питання про відшкодування майнової шкоди, завданої воєнними діями фізичним особам, постало в 2014 році – після анексії Криму та початку бойових дій РФ проти України на Донбасі.

У період з 2014 по 2022 рік така шкода полягала не тільки в знищенні чи руйнуванні цивільного майна в результаті штурмів та обстрілів, а й у масштабному вилученні (конфіскації) цивільного майна окупаційною владою [1]. На жаль, українське законодавство не передбачало ефективних правових механізмів захисту майнових інтересів фізичних осіб – громадян України [1].

Лише нещодавно був розроблений проєкт Закону України " «Про відшкодування збитків, завданих населенню пошкодженням та/або знищенням житла внаслідок та в період проведення антитерористичної операції або операції Об'єднаних сил» [2].

Проєкт закону передбачає відшкодування збитків власникам майна – фізичним особам, які постраждали від військових дій на тимчасово окупованій території України, внаслідок антитерористичної операції або операції Об'єднаних сил. Відшкодування може бути надане в грошовій формі .

За статтею 2 частиною 1 Проекту Закону України від 18.10.2019 № 2286, держава відповідає перед фізичними особами за матеріальну шкоду, завдану ним

¹ Робота написана в квітні 2023 року

внаслідок пошкодження та/або знищення (руйнування) їхнього житла (будинків, квартир, кімнат в гуртожитках, інших об'єктів житлової забудови, зазначених в частині 2 цієї статті Закону) внаслідок та в період проведення АТО та/або ООС та зобов'язана відшкодувати у повному обсязі шкоду за:

- повністю зруйноване внаслідок та в період проведення АТО та/або ООС житло;
- витрати на відновлення житла до стану, який передував пошкодженню житла внаслідок та в період проведення АТО та / або ООС;
- самостійно понесені власниками пошкодженого, знищеного внаслідок та в період проведення АТО та/або ООС житла та документально підтвержені витрати на відновлення (ремонт) такого житла до дня набрання чинності цим Законом [2].

Відшкодування майнової шкоди в порядку цивільного судочинства передбачено: Цивільним кодексом України (ст.ст. 22, 1166 ЦКУ) та Господарським кодексом України (ст. 225 ГКУ). Згідно з цими законами, за завдані збитки фізичній особі, остання має право на їх відшкодування в повному обсязі.

Як правило, майнова шкода відшкодовується в порядку цивільного судочинства – шляхом звернення до суду з відповідним позовом до винної особи. При цьому позивач зобов'язаний надати докази, що підтверджують факт заподіяння шкоди та її розмір, а також винуватість конкретної особи у її вчиненні [1].

Очевидно, що стандартні процедури цивільного судочинства не є ефективними при відшкодуванні шкоди, заподіяної під час війни. У більшості випадків потерпілі не можуть встановити, хто саме з ворожих військовослужбовців вчинив проти них напад, а також не можуть зібрати достатньо доказів, щоб підтвердити вину ворога. Крім цього, заподіювачі шкоди іноземці, які виконують незаконні накази керівництва.

На сьогодні український парламент розглядає два нові законопроекти, що стосуються виплати компенсацій постраждалим унаслідок агресії РФ, а саме – законопроекти № 7198 від 24.03.2022 та № 7385 від 17.05.2022 [1].

Законопроект № 7198, що був поданий 24 березня 2022 року, стосується компенсації для людей, які втратили своє житло, а також регулює процедуру виплати цієї компенсації. Проект також розширює цей порядок на об'єкти незавершеного будівництва житлових об'єктів [1].

У законопроекті № 7385, який було внесено 17 травня 2022 року, передбачається створення спеціального державного фонду, який буде відповідати за відшкодування збитків. Цей фонд матиме право вимагати відшкодування збитків у російській федерації, використовуючи її активи як джерело компенсації [1].

На мою думку, ці проекти не є досконалими, адже для вирішення проблеми відшкодування шкоди, завданої майну фізичній особі внаслідок військових дій в Україні, можна виконати наступні кроки:

- Звернутися до відповідних державних органів України, зокрема до Міністерства оборони України та Міністерства соціальної політики України, з питаннями відшкодування шкоди.
- Зібрати документацію (докази) , що підтверджує факт завданої шкоди, зокрема фотографії майна до та після військових дій, свідоцтва про право власності на майно, документи, що засвідчують вартість майна тощо.
- У разі відмови державних органів відшкодування шкоди можна звернутися до суду. В цьому випадку необхідно мати відповідну доказову базу та аргументи, що підтверджують правомірність вимоги про відшкодування шкоди.
- Якщо фізична особа має страховий поліс на майно, то можна звернутися до страхової компанії з питаннями відшкодування шкоди. В цьому випадку необхідно дотримуватися умов страхування та надати всю необхідну документацію.

Отже, можна зробити висновок, що протягом 9 років з початку військового конфлікту українська держава не зуміла ефективно налагодити систему надання компенсацій постраждалим особам внаслідок цього конфлікту. Українська влада не має системного підходу до захисту майнових інтересів тих, хто постраждав від агресії росії.

Література

1. Ярош С.В. Про відшкодування шкоди, завданої агресією Російською Федерацією. *Юридична газета online*. 2022. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/i-znovu-pro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoyi-agresieyu-rf.html>. (дата звернення 11.05.2023).
2. Проект Закону України від 18.10.2019 № 2286. <https://ips.ligazakon.net/document/JI00650A?an=2>. (дата звернення 11.05.2023).
3. Висновок Апарату Верховної Ради України. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/3997>. (дата звернення 11.05.2023).

*Кривошей Олександра,
студента 2 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: ас. Нога Петро*

УПРАВЛІННЯ ЯК МОЖЛИВА ПРАВОМОЧНІСТЬ ВЛАСНОСТІ

Дослідження даної теми зумовлюється тим, що управління майном як складова правомочності власності викликає чималі дискусії у цивільному праві. Законодавство України визнає право власника на вільне володіння, користування і розпорядження майном (ст. 317 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України)). Водночас, низка статей ЦК України (наприклад ст.ст. 326, 327) передбачають порядок управління майно. Крім цього, згідно зі ст. 1029 ЦК України договір управління майном є одним із видів цивільно-правових договорів, який передбачає передачу права на управління майном від власника до іншої особи - управителя [1].

Метою дослідження теми є аналіз правових засад управління як можливої складової права власності відповідно до вимог Цивільного кодексу України та інших нормативних актів, виявлення практичних проблем, що виникають під час управління майном, та розроблення рекомендацій щодо їх вирішення. Слід зазначити, що ця тема була розкрита у працях: Н.С. Гонтаренко, Н.Б. Масколюком, В.Л. Пількевич та інших науковців, однак, усі вони досліджували окремі елементи управління, проте комплексного дослідження з цього питання у контексті права власності досі немає.

Термін «управління» у ЦК України зустрічається доволі часто, зокрема, у договірному праві, наприклад, поняття договору управління майном визначено у ст. 1029 ЦК України, відповідно до якої за цим договором одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах управителя або особи, визначеної ним (вигодонабувача) [1].

Так, деякі науковці стверджують, що у разі передачі власником майна в управління за договором управління майном, власник тим самим реалізує свої повноваження володіння, користування і розпорядження цим майном [2, с. 64].

Схожу диференціацію понять містить і Господарський кодекс України (далі – ГК України), зокрема, у ст. 134 ГК України зазначено, що суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність на основі права власності, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених цим Кодексом [3].

Право господарського відання та право оперативного управління – це речові права осіб, які не є власниками, що захищаються відповідно до положень, установлених для захисту права власності. При цьому право господарського відання належить комерційним підприємствам – суб'єктам підприємницької

діяльності (ст.136 ГК України), а право оперативного управління – некомерційним юридичним особам (ст.137 ГК України) [3].

Також, порядок управління передбачений в контексті права власності державного та комунального майна. Згідно з чинним законодавством (п. 5 ст. 116 Конституції України), управління об'єктами державної власності відповідно до закону здійснює Кабінет Міністрів України [4]. Подібне положення містить ЦК України у ч. 3 ст. 326 [1]. А щодо управління комунальним майном, то ЦК України передбачено, відповідно до ч.2 ст. 327 ЦК України, управління майном, що є у комунальній власності, здійснюють безпосередньо територіальна громада та утворені нею органи місцевого самоврядування [1].

З огляду на аналіз судової практики, Верховний Суд зазначив, що у сукупності правомочності, передбачених ст. 317 ЦК України, вичерпують усі надані власнику можливості. Причому інколи всі разом або деякі з них можуть належати і не власнику, а іншому володільцю майна, наприклад, довірчому власнику майна, орендарю тощо. На відміну від прав власника, правомочності іншого законного володільця, навіть зі схожими правомочностями власника, не тільки не виключають прав самого власника на це майно, а й зазвичай виникають із його волі і в передбачених ним межах (наприклад, договір найму, договір управління майном) [5].

Таким чином, правове регулювання управління як складової права власності в Україні має свої проблеми. Одна з головних проблем полягає у відсутності чіткої визначеності «управління» та «права власності», що часто призводить до розбіжностей та конфліктів між ними та не дає нам можливості стверджувати, що управління є однією із складових права власності на рівні з правом володіння, користування та розпорядження майном.

Для подолання цих проблем, ми пропонуємо, вжити наступні кроки:

а) визначити чіткі правові норми та законодавство щодо управління власністю. Це допоможе уникнути розбіжностей та конфліктів між власником та управлінцем власності.

б) Встановити чіткі правила та процедури управління власністю. Це забезпечить рівень стандартів та покращить ефективність управління.

Ці кроки допоможуть забезпечити більш чітке розуміння управління та прав власності, зменшити ризик конфліктів та покращити ефективність управління власністю. Оскільки, управління власністю означає здійснення дій, що спрямовані на забезпечення ефективного використання власності та досягнення максимального користування або розпорядження нею.

Література

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення 11.05. 2023).

2. Гнатюк Т. Договір управління підприємством як єдиним майновим комплексом : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2019. 211 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/dysertatsiia.pdf>. (дата звернення 11.05. 2023).

3. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення 11.05. 2023).

4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (дата звернення 11.05. 2023).

5. Лист Верховного Суду України від 01.07.2013 «Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00069>. (дата звернення 11.05. 2023).

*Криницький Ігор,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник,
директор Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ МІСЦЕВОЇ ПОДАТКОВОЇ ПІДСИСТЕМИ: ПЕРСПЕКТИВИ ЧЕРЕЗ РЕТРОСПЕКТИВУ

Перелік місцевих податків і зборів закріплений у статті 10 Податкового кодексу України [1]. Згідно до першої редакції Кодексу до місцевих податків належали податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки і єдиний податок, до місцевих зборів – збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності, збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір. У подальшому зазначена група податкових платежів зазнала трансформації і зараз до неї входить чотири складових: два місцевих податки (податок на майно і єдиний податок) і два місцевих збори (збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір). Всі вони за своєю правовою природою є прямими податковими платежами. При цьому при формуванні цієї підсистеми присутній крен на користь майнового оподаткування. Податкові платежі зазначеного різновиду традиційно належать до місцевих, тому надання їм переваги на локальному рівні серед широкого спектру податкового інструментарію не є чимось дивним, такий акцент цілком відповідає європейській податковій матриці.

До набуття чинності ПК України місцева податкова підсистема була встановлена Декретом Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» [2]. Згідно до останньої редакції окресленого законодавчого акту до неї входило 16 податкових платежів (4 податки і 12 зборів). Навіть якщо рахувати як самостійні ті три податкові платежі, що зараз утворюють податок на майно (плата за землю, транспортний податок та податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки), ми маємо суттєве скорочення кількості місцевих податків

і зборів. Але головне, що місцеве оподаткування так і не стало ресурсозабезпечувальним механізмом територіальних громад, жодний місцевий податок або збір не набув «статусу» бюджетоутворюючого. Та й взагалі, правовий механізм низки місцевих податкових платежів побудований таким чином, що вони не можуть слугувати ефективним фіскально-регулятивним інструментарієм. Наприклад, останні п'ять років частка місцевих зборів (туристичного збору і збору за місця для паркування транспортних засобів) в надходженнях від місцевих податків і зборів коливалася від 0,31% до 0,43%. Зрозуміло, що така низька результативність провокує до прийняття рішення або про модернізацію правового механізму наведених зборів, або про їх виключення з податкової системи України. Не виправдало очікуваних сподівань і впровадження такого обов'язкового платежу як транспортний податок. Його справляння супроводжувалося незадоволенням у суспільстві, численними апеляціями платників і судовими спорами. При цьому специфіка законодавчої регламентації цього податкового платежу часто дозволяла уникати оподаткування. На нашу думку, обрані парламентарями параметри таких основних елементів його податково-правового механізму як об'єкт оподаткування та ставка податку потребують суттєвої корекції.

Вважаємо, що реальний стан місцевого оподаткування може покращити повернення до відповідної податкової підсистеми низки податків і зборів, які в свій час були виключені з неї. Зокрема, заслуговує на експертне обговорення, на наукову дискусію, на детальне проектне опрацювання питання щодо актуалізації справляння збору за першу реєстрацію транспортних засобів. Таке рішення не потягне за собою внутрішнього подвійного оподаткування, адже платіж до Пенсійного фонду України, який сьогодні сплачується у разі набуття права власності на легкові автомобілі, що підлягають першій державній реєстрації в нашій державі територіальними органами МВС України справляється відповідно до Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» [3]. Отже, він не належить до податкової системи. Водночас, при такому поновлювальному рішенні пенсійна система не зазнає

жодних втрат, а місцеві бюджети навіть при низькій ставці збору (наприклад, 0,5% від вартості транспортного засобу) отримують суттєве поповнення. Важливим фактором, що сприяє поверненню цього платежу до податкової системи є можливість використання задля оподаткування напрацьованої десятиліттями системи обов'язкової державної реєстрації транспортних засобів.

Інший варіант розширення кола місцевих податкових платежів – повернення до цієї підсистеми податку з реклами, який справлявся в нашій державі 17 років. За час від його скасування відбулися значні зміни у сфері рекламної діяльності. Ми є свідками стрімкого розквіту зовнішньої реклами, реклами на телевізійному екрані, в радіоефірі тощо. На рекламу «працюють» потужні ресурси і, на наш погляд, підприємці можуть і повинні сплачувати вказаний місцевий податок. Головне сформулювати і закріпити в ПК України його оптимальний податково-правовий механізм.

Таким чином, при законодавчій модернізації місцевого оподаткування, окрім компетентнісного та термінологічного аспектів, необхідно враховувати і структурно-системний вектор її трансформації. Зокрема, доцільно зосередитися на перегляді складу групи місцевих податків і зборів за рахунок виключення неефективних податкових важелів і включення податків і зборів, що призведуть до суттєвого збільшення надходжень до місцевих бюджетів. При цьому варто під новим кутом проаналізувати справляння місцевих податків і зборів, що входили до податкової системи України до набуття чинності профільним кодифікованим актом.

Література

1. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. №13-14, №15-16, №17. Ст.112.
2. Декрет Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. №30. Ст.336.
3. Закон України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. №37. Ст.237.

*Кушпільова Катерина,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Ганна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що укладення шлюбу є не тільки внутрішньою проблемою країн, але і важливою на міжнародному рівні через зростання міграційних процесів, які значно впливають на шлюбні відносини. Шлюбно-сімейні відносини з іноземним елементом регулюються матеріальними та колізійними нормами, але враховуючи відмінності у культурних, релігійних та правових традиціях, матеріальне право різних держав може мати розбіжності у регулюванні сімейних відносин. Україна, яка знаходиться в центрі Європи та є місцем проживання різних національностей та громадянства, також зазнає впливу цих процесів та розбіжностей у законодавстві різних країн, що може призводити до колізій правових норм. Більшість країн світу гарантують право на шлюб, але розбіжності у матеріальному праві можуть спричинити проблеми.

Проблематиці правового регулювання колізійних питань укладення шлюбу присвячують свої дослідження багато науковців, зокрема Розгон О.[2], Менджул М.В.[4], Лопата Н.[6] та ін.

Укладання шлюбу викликає колізійні питання, які регулюються як національним законодавством, так і положеннями міжнародних угод. Положення колізійних норм про право на шлюб є предметом ст. 55 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 26.03.2005р., якою встановлено, що право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які звернулися з заявою про укладення шлюбу [1].

Більшість країн має законодавство, яке містить правила, що визначають матеріальні та формальні умови укладання шлюбу, і їх дотримання є необхідною

умовою для його подальшої дійсності шлюбу. Матеріальні умови відносяться до умов, які стосуються шлюбної правоздатності та дієздатності і при дотриманні яких шлюб вважається дійсним. Ці умови є необхідними для визнання шлюбу дійсним. Існують позитивні та негативні матеріальні умови укладання шлюбу. Позитивні умови включають досягнення шлюбного віку та взаємну згоду між партнерами, яка виражає їхню волю [2, с. 185].

Ст. 23 Сімейного кодексу України прямо встановлює першу, позитивну, матеріальну умову, яка є досягнення шлюбного віку, оскільки тільки особи, які досягли шлюбного віку, мають право на шлюб. Особа, яка досягла шістнадцяти років, може подати заяву на надання права на шлюб, але її прохання повинно бути розглянуте судом, якщо встановлено, що це буде на її користь. Ст. 22 Сімейного кодексу України конкретизовано поняття шлюбного віку: шлюбний вік для чоловіків і жінок установлюється у вісімнадцять років [3].

У своїй роботі Менджул М.В. приходять до висновку досліджуючи законодавство та практику судів щодо можливості осіб, які не досягли шлюбного віку, мати право на шлюб, що право на шлюб може бути реалізоване або з моменту досягнення особою шлюбного віку, або з моменту, коли суд вирішив надати особі право на шлюб, оскільки іноді особи звертаються до суду з проханням надати їм право на шлюб до досягнення шлюбного віку [4, с. 156].

Розгон О. зазначає що згідно з Конвенцією ООН про згоду на одруження, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу від 07.11.1962 року, яку дотримуються країни-учасниці, повинні бути прийняті заходи з метою запобігання «дитячим шлюбом». Мінімальний шлюбний вік є обов'язковим для дотримання відповідно до Конвенції, і вона забороняє укладання шлюбу особами, які не досягли цього віку, за винятком випадків, коли компетентний орган видав відповідний дозвіл, ураховуючи інтереси сторін і конкретні обставини [2, с. 186].

Тому можна говорити, що коли розглядається можливість укладення шлюбу з іноземним елементом на території України, важливо врахувати положення, які були згадані раніше, і знати, що навіть якщо особистий закон особи визначає шлюбний вік за іншими критеріями або якщо встановлено інший

віковий ценз, особі, яка хоче укласти шлюб, все одно потрібно звернутися до суду відповідно до положень Сімейного кодексу України.

Шлюб є добровільною угодою між чоловіком та жінкою, тому волевиявлення сторін - це ще одна матеріальна умова, яка підтримує цю засаду. Ніхто не може бути змушеним до шлюбу. Шлюб з особою, яка визнана недієздатною, або з тим, хто не мав усвідомлення значення своїх дій, буде мати наслідки відповідно до ст.ст. 38-40 Сімейного кодексу України. Якщо шлюб було зареєстровано без вільної згоди обох сторін, то він буде визнаний недійсним за рішенням суду (відповідно до ч. 1 ст. 40 Сімейного кодексу України) [3].

Під час аналізу проблем, пов'язаних із правом на шлюб на території України, важливими положеннями є ст. 51 Конституції України [5], яка стверджує, що шлюб засновується на добровільній згоді чоловіка та жінки, а також положення ч. 1 ст. 21 Сімейного кодексу України, згідно з яким шлюбом вважається реєстрований союз чоловіка та жінки в органі державної реєстрації актів цивільного стану [3]. Ці норми свідчать про те, що на території України дозволяється лише шлюби між особами різної статі.

Можна стверджувати, що до матеріальних умов застосовується особистий закон фізичної особи (*lex personalis*) і має різне тлумачення в різних країнах. У деяких країнах *lex personalis* вважається законом громадянства (*lex patriae*), в той час як в інших – законом місця проживання (*lex domicilii*).

Як зазначає Лопата Н. формальні умови стосуються вимог, які повинні бути дотримані щодо процедури укладення шлюбу. Існують три основні форми укладення шлюбу: цивільна, релігійна та змішана. Цивільна форма передбачає, що шлюб визнається дійсним лише в разі, якщо він був укладений відповідними державними органами. Україна визнає лише цивільну форму укладення шлюбу [6, с. 102].

Колізійна прив'язка «закон місця укладення шлюбу» (*lex loci celebrationis*) застосовується щодо форми укладення шлюбу. Ця прив'язка закріплена в Конвенції країн СНД про правову допомогу та правові відносини в цивільних

сімейних і кримінальних справах 1993 року та багатьох двосторонніх міжнародних договорах України про правову допомогу [7].

Підсумовуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що колізійні норми сімейного права у міжнародному приватному праві є складним інститутом, оскільки існують стабільні національні норми, які регулюють питання сімейних відносин, що призводить до протиріч між різними регуляторними підходами при укладенні шлюбу. Наприклад, форма шлюбу визначається за місцем його укладання згідно з колізійною прив'язкою *lex loci celebrationis*, тоді як матеріальні умови визначаються за особистим законом кожної з осіб, які укладають шлюб (*lex personalis*), що може суттєво відрізнятись у різних країнах. Це унеможлиблює уніфікацію шлюбно-сімейного законодавства, тому колізійне регулювання шлюбних відносин у міжнародному приватному праві набуває визначального значення.

Література

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

2. Розгон О. Колізійні питання укладання шлюбу з іноземним елементом. *Visegrad journal on human rights*. 2016. С. 184–189.

3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III : станом на 19 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

4. Менджул М. В. Надання права на шлюб особам, що не досягли шлюбного віку: окремі проблеми. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 2. С. 149–157.

5. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

6. Лопата Н. Особливості реєстрації шлюбу за участю іноземних громадян та осіб без громадянства в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2015. № 1 (6). С.100-119.

7. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (укр/рос) : Конвенція Співдружності незалеж. держав від 22.01.1993 р. : станом на 27 груд. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text (дата звернення: 23.04.2023).

Куц Олексій,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИДИ ПОСТАНОВ ПО СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кодекс України про адміністративні правопорушення [1] (далі – Кодекс або КУпАП) по різному називає рішення, яке приймається в рамках провадження в справах про адміністративні правопорушення: постанова, прийнята за результатами розгляду справи (ч. 3, 4 ст. 221-1), постанова у справі про адміністративне правопорушення (ст. 258, 265-5), постанови у справах про адміністративні правопорушення (ст. 291, 299), постанови по справі про адміністративне правопорушення (ст. 265-1), постанови по справах про адміністративні правопорушення (ст. 260), постанови про адміністративне правопорушення (ч. 9 ст. 258). Законодавець не розділяє ці поняття, іноді навіть в одній статті використовуючи різні конструкції (наприклад, ст. 289, 291 : постанову по справі та постанову у справі). Безумовно, йдеться про тотожні поняття, але, вважаємо, що законодавцю необхідно використовувати одну конструкцію при визначенні назви даної постанови.

Відповідно до ст. 284 кодексу України про адміністративні правопорушення, по справі про адміністративне правопорушення, орган

(посадова особа) виносить одну з таких постанов: 1) про накладення адміністративного стягнення; 2) про застосування заходів впливу, передбачених статтею 24-1 Кодексу; 3) про закриття справи.

Але, якщо проаналізувати судову практику у справах про адміністративні правопорушення, можна побачити велику кількість інших постанов, які приймають суди. Зокрема, постанови про привід особи, яка притягується до адміністративної відповідальності [2], заміна невідбутого адміністративного стягнення [3], направлення матеріалів до іншого суду за підсудністю [4], повернення матеріалу для належного оформлення [5], виправлення описки в постанові [6], рішення про самовідвід у справі про адміністративне правопорушення [7], розстрочку виконання постанови у частині оплати штрафу [8], повернення адміністративного матеріалу для направлення його за підсудністю [9], тощо.

Деякі види таких постанов прямо передбачені КУпАП. Наприклад, ст. 301 КУпАП дає право органу, який виніс постанову, відстрочити виконання постанови про накладення адміністративного стягнення. Щодо окремих постанов, КУпАП їх прямо не перераховує, але відносить на розсуд органу, який виніс постанову: питання, зв'язані з виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення, вирішуються органом (посадовою особою), який виніс постанову (ст. 304 КУпАП). Тобто вирішення усіх питань, які виникають при виконанні постанови віднесено до дискреційних повноважень юрисдикційного органу. Прийняття певних постанов КУпАП не передбачено взагалі, але напрацьовані практикою. Деякі з них в подальшому, на реалізацію п. 10-2 ч. 2 ст. 46 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" [10] були санкціоновані Пленумом Верховного суду України. Так, наприклад, останній визнає правильною практику тих суддів, які вмотивованими постановами повертають протоколи про адміністративні правопорушення, складені не уповноваженою на те посадовою особою або без додержання вимог ст. 256 КпАП, відповідному правоохоронному органу для належного оформлення [11]. Хоча, відповідно до п.7 розділу II Інструкції №1376, не допускаються

закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до протоколу про адміністративне правопорушення, а також унесення додаткових записів після того, як протокол про адміністративне правопорушення підписано особою, стосовно якої його складено [12].

Вважаємо, що прийняття вищезгаданих та інших постанов, не передбачених ч. 1 ст. 284 КУпАП не суперечить цій статті. І хоча, даючи тлумачення, зокрема цієї норми КУпАП, Конституційний суд України (далі - КСУ) робить висновок про те, цей перелік є вичерпним, але зазначає, що вказаний перелік є видами постанов, якими завершується розгляд справи про адміністративне правопорушення по суті (абз. 4 п. 2.2) [13]. В наведених нами прикладах прийняті постанови не направлені на вирішення справи по суті, а вирішують інші поточні питання, що виникають на різних етапах провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Для підтвердження вищевказаного твердження можна також керуватись висновком КСУ (на наш погляд, достатньо спірним) про те, що положення КУпАП не перебувають у безпосередньому зв'язку з положеннями, розміщеними в інших главах Кодесу (абз. 7 п. 2.2) [13].

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що ч. 1 ст. 284 КУпАП закріплює вичерпний перелік постанов, якими завершується розгляд справи про адміністративне правопорушення по суті, але в рамках цього провадження можливим є прийняття інших постанов, які вирішують інші питання, що виникають при притягненні особи до адміністративної відповідальності.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 - 330) від 07.12.1984 № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
2. Постанова Дружківського міського суду Донецької обл. від 01.07.2020 р., провадження № 3/229/1100/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90235549> (дата звернення 09.05.2023).

3. Постанова Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської обл. від 01.07.2020 р., провадження № 3-в/946/13/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90172232> (дата звернення 09.05.2023).

4. Постанова Стрийського міськрайонного суду Львівської обл. від 01.07.2020 р. провадження № 3/456/1494/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90181402> (дата звернення 09.05.2023).

5. Постанова Камінь-Каширського районного суду Волинської обл. від 01.07.2020 р. провадження № 3/157/498/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90169275> (дата звернення 09.05.2023).

6. Постанова Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 01.07.2020 р. провадження № 3/333/945/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90134124> (дата звернення 09.05.2023).

7. Постанова Виноградівського районного суду Закарпатської обл. від 01.07.2020 р. провадження № 3-зв/299/36/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90133420> (дата звернення 09.05.2023).

8. Постанова Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської обл. від 01.07.2020 р. провадження № 3/175/747/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90130476> (дата звернення 09.05.2023).

9. Постанова Вінницького районного суду Вінницької обл. від 01.07.2020 р. провадження № 3/128/686/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90139488> (дата звернення 09.05.2023).

10. Про судоустрій і статус суддів: Закон України 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.

11. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05#Text> (дата звернення 09.05.2023).

12. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1376. *Офіційний вісник України*. 2015. № 99. Ст. 3405.

13. Рішення Конституційного суду України у справі № 1-7/2015 за конституційним зверненням громадянина Третяка Андрія В'ячеславовича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України 31 березня 2015 року № 2-рп/2015. *Офіційний вісник України*. 2015 р. № 30. Ст. 891.

*Липко Інна,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н, доц. Гринько Лариса*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року - день, що запам'ятається для кожного українця як день початку невтомної боротьби з агресором, численних змін у законодавстві та юридичній практиці. Указом Президента України від 24.02.2022 № № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» відповідно до п. 20 ч.1 ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» введено воєнний стан, який продовжено з 05 години 30 хвилин 19 лютого 2023 року строком на 90 діб.

Воєнний стан є досить складним періодом, адже встановлює можливість тимчасового обмеження деяких конституційних прав і свободи людини і громадянина та передбачає застосування спеціальних заходів, наприклад, введення комендантської години, перевірки документів, огляду речей,

обмеження руху осіб тощо. У тому числі воєнний стан зумовив внесення змін до КПК України, зокрема, щодо такої слідчої дії як обшук.

Згідно положень КПК України обшук проводиться слідчим, прокурором за загальним правилом на підставі ухвали слідчого судді. Проте сам момент прийняття рішення про проведення обшуку сьогодні може відбуватися дещо по-іншому.

Так, у разі неможливості слідчим суддею розглянути клопотання про проведення обшуку у встановлений строк це може зробити керівник відповідного органу прокуратури. Рішення керівника органу прокуратури приймається у формі постанови та має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді.

Таке спрощення процедури прийняття рішення про проведення обшуку є значним полегшенням у реалізації цієї процедури, адже щодня судова система та органи прокуратури нашої країни зустрічаються зі значною кількістю випробувань: окупація, обстріли, перебої електроенергії, постійні повітряні тривоги тощо, - які унеможливають їх нормальне функціонування. Проте права людини у будь-який час залишаються пріоритетними, а тому повинні забезпечуватися.

Після ухвалення рішення про проведення обшуку настає стадія її виконання. Частиною 1 ст. 236 КПК України визначено, що незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 цього Кодексу.

За загальним правилом згідно ч. 4 ст. 223 КПК України проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 години до 6 години) не допускається, але в умовах воєнного стану воно не діє. У зв'язку з введенням комендантської години виникло проблемне питання: захисник у період комендантської години не може прийти на місце проведення обшуку, проте це не звільняє слідчого, прокурора допустити його на місце проведення обшуку. Відповідно до ч. 12 ст. 615 КПК

України, дізнавач, слідчий, прокурор забезпечує участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості явки захисника - із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника. Проте на практиці трапляються випадки нехтування цим правилом, що робить слідчу дію незаконною, а її результати - неналежними доказами.

Окрім цього, нововведення стосуються питання участі понятих у проведенні обшуку. Так, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. По суті, потенційна небезпека наразі наявна в кожному куточку України, але все ж таки обшуки здебільшого проводяться за участі понятих, а випадки виняткового застосування відеофіксації є більш поширеними, зокрема, у Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій тощо областях. Переконані, що введення даної норми є важливими кроком, адже життя та здоров'я людини є найвищою цінністю і ставити їх під загрозу з метою проведення слідчої дії є зовсім недоцільним.

За результатами проведення обшуку складається протокол. Проте в період воєнного стану можлива також фіксація доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій. Цей крок також є позитивним, адже в сьогоденних умовах вкрай важливо виконувати обшук швидко, при цьому не слід забувати про належність оформлення документів, адже у протилежному випадку це може звести нанівець усю слідчу дію, а іноді навіть і все досудове розслідування.

Як бачимо, у зв'язку з воєнним станом було значно спрощено процедуру проведення обшуку. Спірним, на нашу думку, є питання проведення проведення обшуку під час комендантської години, адже це може потягнути незалучення захисника, неправильне документування, відсутність відеофіксації та понятих тощо. Проте в цілому прийняті нововведення є позитивним кроком, адже через

війну життя населення не зупиняється, державні органи повинні ефективно працювати та бути на захисті прав і свобод людини, життя якої є найвищою цінністю.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 14 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#top> (дата звернення: 13.04.2023).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

*Лисенко Оксана,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: ас. Нога Петро*

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку із воєнним станом зумовленим військовими діями рф проти України змін зазнало і правове регулювання сімейних правовідносин. Не дивлячись на всі військові злочини з боку росії, український народ згуртувався, даючи відсіч ворогу, а кількість молодих пар, які виявили бажання скріпити свої відносини шлюбом, з початку вторгнення, збільшилася в рази. Тому, на нашу думку, на сьогоднішній день доцільно проаналізувати законодавство та зміни внесені до нього, стосовно реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану на предмет співвіднесення доцільності та законності.

Серед науковців, які в тій чи іншій мірі займалися дослідженням поставленого питання, варто виокремити таких, як Логінова М.В., Лукомська А.А., Кузь Т.В., Середницька І.А., Пономаренко О.М., Кірсанов А.П. та ін.

Перш за все, варто зазначити, що під шлюбом, варто розуміти сімейний союз жінки та чоловіка, з обов'язковою умовою його реєстрації у органі державної реєстрації актів цивільного стану (ст. 21 СК України) [1].

Із введенням воєнного стану на території України, сімейне законодавство зазнало змін. Так Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 213 внесено зміни щодо державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану. Варто відзначити, що за даними прес-служби Міністерства юстиції України, станом ще на 15.03.2022 від початку війни в Україні було зареєстровано 10 683 шлюбів [2, с. 48].

В Сімейному кодексі України, а саме в ст. 34 зазначено, що в момент реєстрації шлюбу обов'язковою є присутність нареченої та нареченого, а у випадку їх відсутності, або одного з молодят, то в такому випадку шлюб визнається неукладеним [1].

Проте, в згаданій нами Постанові КМ України № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», цей припис дещо змінено, а саме, на період воєнного стану реєстрація шлюбу можлива без особистої присутності нареченого (нареченої), якщо він (вона) є: військовослужбовцем Збройних Сил, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Національної гвардії, іншого утвореного відповідно до законів України військового формування; поліцейським, особою рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби; особою начальницького складу Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки; працівником закладу охорони здоров'я [3].

Однак, для укладення такого шлюбу, обов'язковою умовою є пред'явлення особою, яка бажає здійснити державну реєстрацію шлюбу, яка виступає підтвердженням факту надання ним згоди на шлюб. Така заява має подаватися безпосередньому командирі, яким в свою чергу засвідчує, чи підпис в наданій йому заяві справжній та повинен забезпечити її передачу до відповідного відділу

державної реєстрації актів цивільного стану, до якого подано особисто нареченим (нареченою) заяву про державну реєстрацію шлюбу [3].

Керівник закладу охорони здоров'я, в якому перебувають або працюють один чи обоє наречених, має право скласти відповідний акт, відповідно за змістом якого засвідчується сам факт реєстрації шлюбу. Цей акт, командир надсилає до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану задля того, щоб надані ним відомості було внесено до Державного реєстру актів цивільного стану громадян [3].

В акті мають міститися такі відомості: дата та місце укладення шлюбу, прізвища, імена та по батькові кожного із молодят, дати народження наречених, їх громадянство, відомості про обране прізвище (у випадку обрання прізвища одного із подружжя чи приєднання до свого прізвища прізвище іншого). Також, цікавим є те, що у випадку відсутності одного із наречених, або навіть обох молодят, акт реєстрації шлюбу може відбуватися з використанням відповідних засобів відеозв'язку з тим із них, хто відсутній, проте за участю двох свідків.

До нововведень також варто віднести те, що державна реєстрація шлюбу можлива в день подачі заяви до органу державної реєстрації актів цивільного стану. До того ж, проведення перевірок відомостей про наречених, не застосовується [3].

Отже, дослідивши питання щодо державної реєстрації шлюбу, ми можемо дійти висновку, що аналіз змін, внесених із введенням в країні воєнного стану дещо спростили процедуру укладення шлюбу. Дехто може сказати, що такі зміни, зі спливом часу, можуть лише збільшити кількість розлучень, через не обдуманість своїх дій, а дехто може вважати навпаки, що із внесенням таких змін, процедура укладення шлюбу стала набагато простішою, а робота органів державної реєстрації актів цивільного стану стала набагато легшою. Таким чином, вважаємо, що внесені зміни, через свою зручність, легкість і швидкість, збільшать попит молодих пар щодо укладення шлюбу, а також зменшать роботу органів державної реєстрації актів цивільного стану.

Разом з цим, варто в ст. 34 Сімейного кодексу України зазначити, «присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою, якщо інше не встановлено законодавством». Це дозволить вказати на виняток з правил передбачених вищевказаною статтею Сімейного кодексу України, що міститься у Постанові КМ України № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» та забезпечить дотримання принципу законності, правової визначеності.

Література

1. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. (дата звернення: 28.11.2022).
2. Логінова М.В., Лукомська А.А. Особливості процесу реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць «Молодий вчений»*. 2022. № 5. С. 46–49.
3. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 р. № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 28.11.2022).

*Логвінова Ольга,
аспірант Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: д.ю.н., ст.н.с., проф. Криницький Ігор*

СПЛАТА ПОДАТКУ В СТРУКТУРІ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ

Обов'язок щодо сплати податків закріплений у ч.1 ст.67 Конституції України [1]. Часто науковці довільно тлумачать наведену норму, стверджуючи, що цей обов'язок поширюється на всіх платників податків як безумовна вимога держави [2, с.32; 3, с.171].

Натомість, якщо підходити до змісту наведеної норми з формального боку, то можна стверджувати, що вона розповсюджується тільки на фізичних осіб, а ще точніше – на громадян. Не випадково зазначена стаття розміщена в розділі II

Основного Закону нашої держави, що закріплює права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Ризикнемо припустити, що такий підхід ґрунтується на приписі Загальної декларації прав людини, яка встановлює, що кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи (ст.29) [4].

Зрозуміло, що парламентарі при формуванні системи законодавства України відштовхуються від конституційних норм-принципів і у розвиток наведеного конституційного припису в Податковому кодексі України розміщена низка норм, які утворюють умовний блок, присвячений визначенню і загальній характеристиці податкового обов'язку. До нього, зокрема, можна включити статті: 16 (обов'язки платника податків), 36 (податковий обов'язок), 37 (виконання податкового обов'язку) [5].

При цьому на рівні зазначеного профільного кодифікованого акта здійснюється корекція кола осіб на яких покладено виконання податкового обов'язку. Так, при визначенні принципу загальності оподаткування (пп.4.1.1 п.4.1 ст.4 ПК України) вже використовується абстрактний підхід щодо зобов'язаних осіб, застосовується схема: кожна особа зобов'язана сплачувати податки і збори. Зазначений крок є цілком виправданим, адже оподаткування як економіко-правове явище має «тотальний», всеохоплюючий характер. Подальша деталізація виконання податкового обов'язку, визначення кола платників конкретних податків і зборів міститься у спеціалізованих розділах Податкового кодексу України, що передбачають їх правову регламентацію.

У науковій літературі податковий обов'язок розглядається у вузькому та широкому значенні. При дослідженні його вузького ракурсу до податкового обов'язку відносять тільки сплату податків і зборів. У разі його широкого розуміння до структури податкового обов'язку поряд з обов'язком зі сплати податкового платежу зазвичай відносять обов'язки щодо: податкової реєстрації, податкового обліку, податкової звітності, податкового контролю. Нам більше імпонує широкий підхід, адже він об'єктивно відповідає правовій природі

податкового обов'язку, забезпечує цілісність правового супроводження цієї системоутворюючої у сфері оподаткування категорії.

Вітчизняні вчені (як прихильники вузького, так і широкого розуміння податкового обов'язку) надають особливого значення обов'язку зі сплати податків і зборів. Одні з них ототожнюють сплату податку з основним обов'язком платника податку [2, с.33; 7, с.7; 9, с.7; 10, с.124], інші зазначають, що він є першочерговим [3, с.174] або першочерговим і безумовним [6, с.130; 8, с.104; 11, с.39].

Така позиція вочевидь є результатом сприйняття фіскальної функції як основної функції податку. Дійсно головне призначення будь-якого податку чи збору – це наповнення публічних фондів коштів.

Натомість, при всій її вазі в сфері оподаткування, варто виходити з однопорядковості сплати податкового платежу з іншими складовими податкового обов'язку. Водночас, на нашу думку, логічно вести мову про пріоритетність сплати податку через призму конституційних обов'язків. Адже крім цитованої ч.1 ст.67 Основного Закону нашої держави, частина друга цієї статті закріплює інший конституційний обов'язок – з податкової звітності. І саме такий особливий рівень регламентації цих податкових обов'язків дає нам підстави для пропозиції щодо формування на їх базі умовних зобов'язуючих з'єднань у сфері оподаткування. Таким чином, на базі обов'язку зі плати податку і обов'язку з податкової звітності (як своєрідних центрів цих утворень) доцільно виокремити обліково-оплатний та звітно-контрольний блоки податкових обов'язків.

Література

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. №30. Ст.141.
2. Солдатенко О., Сігарьова Н. Конституційний обов'язок громадян щодо сплати податків в Україні та Російській Федерації. *Юридична Україна*. 2013. №5. С.31 – 36.

3. Фігун Н.І., Россоляк О.Б. Нормативний та науковий підходи до визначення поняття «податковий обов'язок». *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: зб. тез доп. XIII Всеукр. студ. конф. Тернопіль: Вектор, 2016. С.171 – 174.*
4. Загальна декларація прав людини. *Голос України* від 10 грудня 2008. №236.
5. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. №13-14, 15-16, 17. Ст.112.
6. Коваль О.О. До питання виконання податкового обов'язку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Випуск 31. Том 2. С.130 – 134.
7. Дуванський О.М. Примусові заходи, пов'язані з невиконанням обов'язку зі сплати податків і зборів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 21 с.
8. Покатаєва О.В. Виконання податкового обов'язку: правові проблеми та шляхи вирішення. *Право та державне управління*. 2020. №1. Том 1. С. 104 – 109.
9. Браславський Р.Г. Правове регулювання процедур виконання податкового обов'язку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. 20 с.
10. Кучерявенко М. Податковий обов'язок: зміст, структура, засоби забезпечення. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. №3. С.122 – 134.
11. Покатаєва О.В., Коваль О.О. Правова природа податкового обов'язку. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2015. №1. С.33 – 40.

*Мелконян Арміне,
викладач циклової комісії правових
фундаментальних та професійно-практичних
дисциплін Полтавського фахового коледжу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

*Нога Петро,
асистент кафедри цивільного, господарського
і фінансового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
молодший науковий співробітник лабораторії
дослідження проблем національної безпеки у сфері
громадського здоров'я НДІ вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВІДБРАННЯ РЕПРОДУКТИВНОГО МАТЕРІАЛУ В ОСІБ, ЩО НАПРАВЛЯЮТЬСЯ В ЗОНУ БОЙОВИХ ДІЙ

З моменту опублікування останньої наукової праці (у 2018 [1] та у 2022 році [2]) в Україні у 2022 році офіційно було визнано на законодавчому рівні необхідність розвитку комплексу заходів направлених на забезпечення права на біологічне батьківство та/або материнство шляхом забору, консервації та зберігання репродуктивних клітин, які отримані від військовослужбовців, на випадок втрати репродуктивних функцій унаслідок поранення, травми або контузії. Звісно, визнання зумовлено початком повномасштабної війни РФ проти України. Разом з цим, в котре наголошуємо, що нагальність в повній мірі гарантувати право на батьківство та/або материнство особам (яке гарантовано ч. 3 ст. 51 Конституції України, ст. ст. 49, 50 Сімейного кодексу України), діяльність яких пов'язана із виконанням військового обов'язку в зонах бойових дій виникла в Україні ще з 2014 року.

Законопроект «Про внесення змін та доповнень до деяких законів України з метою забезпечення прав учасників війни на біологічне посттравматичне

батьківство/ материнство» від 08.09.2022 № 8011 [3] був прийнятий за основу 21.03.2023 року.

Разом з цим, крім визнання факту необхідності термінового запровадження комплексу таких заходів, текст вказаного законопроекту лише взятий за основу (на це знадобилося шість місяців), тобто до реалізації його положень пройде ще досить багато часу, а, нагадаємо, відібрання репродуктивного матеріалу необхідно здійснювати до моменту виконання службових чи бойових завдань в районах воєнних дій. Тобто розробка подібного нормативного акту мала відбуватися одразу після повномасштабного вторгнення або з 2014 року.

Також, вказаний законопроект передбачає, що перелік зазначених заходів, порядок їх реалізації, фінансування, умови та порядок обліку учасників встановлюється Кабінетом Міністрів України, а отже, механізм реалізації вищевказаного акту відтермінується до моменту розроблення самої процедури.

За планами законодавця пілотний проект по відібранню репродуктивного матеріалу в осіб, які відправляються в зону бойових дій має запуснитися до 31 грудня 2024 року. Тобто до 2024 року мають бути всі передумови його реалізації (як юридичні – нормативне підґрунтя, так і фактичні – розроблення медичних протоколів, стандартів, створення інфраструктури закладів охорони здоров'я, реєстрів осіб, які можуть скористатися зазначеними програмами тощо).

Варто зазначити, що подібний механізм є складним з точки зору технічного здійснення саме забору, консервації та зберігання репродуктивних клітин. Економія часу можлива лише на початковому – нормативному (юридичному) його рівні забезпечення, який необхідно пришвидшити за рахунок, наприклад, врахування позитивного зарубіжного досвіду. Зауважимо, що на сьогодні лише в США та Ізраїлі задача репродуктивного матеріалу перед виконанням бойових завдань для військовослужбовців та інших службових осіб стало нормою.

Також, цілком зрозумілим є те, що запровадження подібних програм, оскільки вони фінансуються з державного бюджету, можливо лише з нового бюджетного періоду.

Акцентуємо також увагу на тому, що реалізація посмертних репродуктивних програм (постмортальних) (найбільш складних юридично та етично) взагалі не врегульовується зазначеним проектом, а отже є забороненою.

Таким чином, якщо говорити про сучасний стан та перспективи удосконалення процедури відібрання репродуктивного матеріалу в осіб, що направляються в зону бойових дій, то варто зазначити позитивне зрушення у вигляді розробки проектів нормативних актів. Однак, фактичну реалізацію зазначених нормативних положень законодавець передбачає тільки через два роки (і пов'язана вона може бути з новим бюджетним періодом або цільовим зовнішнім запозиченням). З огляду на повільність нормативного регулювання даного питання, його фактична реалізація може затягнутися ще на довший термін, що, звісно негативно відобразиться на генофонді нації (як відомо, наслідком будь-яких військових дій є скорочення чисельності здорового, працездатного чоловічого (а в умовах інтенсивних військових дій рф проти України у 2022 році – не лише чоловічого) населення). Позитивними є також ті моменти, що проект визначає коло осіб, яким гарантується безкоштовна участь в комплексі заходів, які реалізуються державою, з метою забезпечення права на біологічне батьківство (материнство) шляхом забору, консервації та зберігання репродуктивних клітин, які отримані від військовослужбовців, на випадок втрати репродуктивних функцій унаслідок поранення, травми або контузії, але питання постмортальної репродукції обходяться поки.

Література

1. Noha P., Pashkov V., Gutorova N. Reproductive function: the protection of the rights of the people which are sent to the area of the fighting. *Wiadomosci Lekarskie*. 2018. № 72. С. 403-407.

2. Нога П.П., Губанова О.В. Щодо гарантій забезпечення права осіб, які направляються в зону бойових дій, на батьківство та/або материнство.

Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану: матеріали міжнародного круглого столу. (м. Полтава, 16 червня 2022 р.). Харків: Право, 2022. С. 31-37.

3. Про внесення змін та доповнень до деяких законів України з метою забезпечення прав учасників війни на біологічне посттравматичне батьківство/материнство: проект закону від 08.09.2022 № 8011. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=8011&conv=9> (дата звернення: 30.04.2023).

*Нога Петро,
асистент кафедри цивільного, господарського
і фінансового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
молодший науковий співробітник лабораторії
дослідження проблем національної безпеки у сфері
громадського здоров'я НДІ вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України*

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ЯКОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Специфіка проведення перевірок Держлікслужбою полягає в тому, що предметом заходів контролю є якість лікарських засобів, перевірити яку видається можливим лише за умови дослідження супровідних документів (накладних, сертифікатів якості, реєстраційного посвідчення тощо), лабораторного аналізу зразків лікарських засобів, проведення візуального контролю відповідності лікарського засобу вимогам специфікації якості (перевірка зовнішнього вигляду упаковки, маркування, опису тощо).

Держлікслужба паралельно з держлікконтролем здійснює контроль за дотриманням ліцензійних умов провадження господарської діяльності, що пов'язана з обігом лікарських засобів. Вважаємо, що для економії часу та

адміністративних ресурсів необхідно здійснювати ці два види контролю одночасно. Така позиція зумовлена тим, що, по-перше, це знизить регуляторний тиск на суб'єктів господарювання; по-друге, два види контролю здійснюються одними і тими самими експертами; по-третє, способи проведення перевірки та предмет перевірки уможливають таке суміщення двох видів контролю; по-четверте, суміщення не суперечить чинному законодавству.

У нашому дослідженні зосереджено увагу на випадках, коли суб'єкт господарювання правомірно може не допустити контролюючий орган до проведення перевірки. Зокрема, такими випадками є: 1) порушення періодичності проведення перевірок (перевірки лікувально-профілактичних закладів та суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво, продаж лікарських засобів проводяться не частіше 1 разу на 1 рік, для всіх інших – не частіше 1 разу на 5 років); 2) відсутність повідомлення про проведення перевірки за 10 днів до її початку; 3) невнесення запису до Журналу реєстрації перевірок; 4) інспектором не надано копію посвідчення (направлення) на проведення перевірки (копію погодження ДРС України - у випадку проведення позапланового заходу контролю за скаргою фізичної особи) або зміст посвідчення не відповідає вимогам закону № 877-V, або інспектором не пред'явлено службового посвідчення; 5) не затверджено та не оприлюднено на офіційному сайті контролюючого органу уніфіковану форму акта, в якій визначено перелік питань (ця підстава надзвичайно актуалізується на сьогодні, оскільки далеко не всі контролюючі органи затвердили такий акт, а Держлікслужба не є виключенням); 6) позапланова перевірка здійснюється повторно з одного й того самого питання. У випадку порушення строків проведення перевірки, використання інспекторами неуніфікованої форми акта, вихід за межі питань перевірки суб'єкт господарювання має право вимагати припинення перевірки. Акцентовано увагу на тому, що найчастіше в умовах мораторію позапланові перевірки Держлікслужбою відбуваються на підставі звернень фізичних осіб за погодженням із ДРС України (строк дії якого суттєво обмежений темпорально).

При аналізі судової та іншої правозастосовної практики (процедури проведення перевірок) вироблені наступні практичні рекомендації для суб'єктів господарювання: 1) затвердити Положення про проведення перевірки, в якому визначити уповноважених осіб (в тому числі і для структурних підрозділів), момент початку проведення перевірок, затвердити журнал реєстрації перевірок та порядок роботи з ним тощо; 2) уважно та прискіпливо вивчати зміст всіх наданих інспекторами документів, актів перевірок, робити з них копії; 3) приймати рішення про допуск чи недопуск до проведення перевірки до моменту початку такого заходу; 4) здійснювати відео-фотофіксацію, залучати свідків; 5) залучати третіх осіб та представників громадських об'єднань для супроводу перевірок; 6) підписувати акт перевірки обов'язково із зауваженнями (за їх наявності).

Узагальнено на підставі матеріалів судової практики найбільш типові помилки, які здійснюють інспектори Держлікслужби під час проведення перевірок. Зокрема, такими порушеннями є: 1) неповідомлення за 10 днів про початок проведення перевірки суб'єкта господарювання; 2) проведення перевірки за відсутності службового посвідчення; 3) проведення перевірки не в присутності уповноваженої особи; 4) вихід за межі питань, в перевірці яких виникла потреба; 5) невідповідність змісту посвідчення на проведення перевірку вимогам закону чи наказу на проведення перевірки; 6) порушення правил відбору зразків лікарських засобів (відбір відбувається безпідставно, без рішення керівника обласної Держлікслужби, не в присутності уповноваженої особи, без дотримання вимог щодо кількості зразків, без забезпечення належних умов транспортування для збереження якості, про відбір не повідомлено виробника, дистриб'ютора, порушено строки проведення експертиз та строки доставлення відібраних зразків до лабораторії тощо).

Встановлено, що суб'єкт господарювання при здійсненні щодо нього заходів контролю інспекторами Держлікслужби може здійснити захист своїх прав декількома способами. Зокрема, шляхом: 1) подання скарги до ДРС України; 2) подання скарги до керівника Держлікслужби; 3) оскарження

результатів державного контролю до МОЗ України; 4) подання позовної заяви до адміністративного суду; 5) звернення до громадських об'єднань, які мають право ініціювати консультації контролюючих органів з громадськістю; 6) самозахист під час проведення перевірок (шляхом недопуску контролюючих органів до проведення перевірки, вимоги зупинити за наявності підстав перевірку). Встановлено, що найбільш ефективними способами захисту прав суб'єктів господарювання є: судовий та самозахист під час проведення перевірки.

Крім того, важливу роль у захисті прав суб'єктів господарювання відіграє громадськість. Це означає, що громадські об'єднання, які, наприклад, представляють інтереси фармацевтичних працівників, в особі їх уповноважених представників мають право здійснювати захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання під час здійснення щодо них заходів державного контролю. Органи державного контролю зобов'язані розглядати звернення громадських об'єднань, їх уповноважених представників в інтересах суб'єктів господарювання в порядку, встановленому для розгляду звернень суб'єктів господарювання. За ініціативою громадських об'єднань контролюючі органи також проводять консультації з громадськістю в порядку, визначеному постановою КМУ від 24.05.2017 № 398. Такі консультації можуть бути проведені як у письмовій формі, так і у формі публічних обговорень. Результати обговорення оприлюднюються на офіційному веб-сайті контролюючого органу у вигляді консультацій. Однак, зважаючи на низьку кількість та малоефективність діяльності фармацевтичних громадських об'єднань у сфері захисту прав суб'єктів господарювання під час інспектування, ми вважаємо, що такий спосіб відстоювання прав поступається іншим, зокрема судовому оскарженню та оскарженню до ДРС України.

Отже, аналізуючи вищенаведене, ми можемо стверджувати, що положення закону № 877-V дозволяють суб'єкту господарювання самостійно здійснювати ефективний захист власних прав (самозахист) навіть на етапі проведення перевірки (наприклад, шляхом недопуску до проведення перевірки). Для цього потрібно уважно ознайомлюватися із всіма наданими інспекторами

документами, актами перевірок, робити з них копії, особисто бути присутніми під час проведення перевірки та приймати рішення про допуск чи недопуск інспекторів до проведення перевірки.

*Олаз Вікторія,
студентка 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: PhD., ас. Скрипник Андрій*

ПОЛІГРАФ (ДЕТЕКТОР БРЕХНІ) ЯК ДОКАЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМАТИКИ

На сьогодні у практиці широкого застосування набувають науково-технічні засоби для отримання інформації, яка необхідна для кримінального розслідування. В Україні вже давно обговорюється питання про використання поліграфа як джерела доказів у кримінальному провадженні, а використання поліграфічних досліджень в кримінальному процесі зустрічається в практиці дедалі частіше. Питання правової природи доказу, що отримується при використанні поліграфу, та правового врегулювання детектора брехні залишається дискусійним питанням як серед науковців, так і серед практиків.

Питання використання поліграфу, як доказу в кримінальному провадженні досліджували О.П. Заворіна, К.І. Засорін, О.В. Линник, П.А. Лупинська, А.П. Сошнікова, А.В. Трубнікова, Ю.І. Холодний та ін.

Варто було б почати з самого визначення даного питання, яке не врегульовано жодним законом, що стосується кримінального провадження. Натомість законодавчо закріплене пояснення терміну міститься у наказі Міністерства оборони України від 14. 04. 2015 № 164 «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України». Згідно із зазначеним документом поліграф - це належним чином сертифіковані комп'ютерні технологічні засоби, які використовують спеціальні

методи для реєстрації змін у психофізіологічних реакціях людини на пред'явлення певних психологічних стимулів, не створюючи небезпеки для життя, здоров'я людини чи навколишнього середовища [1].

Дискусії щодо правової природи поліграфа тривали багато років, доки не була винесена Постанова Верховного Суду від 26.01.2023 р. у справі №183/3452/19. Суд зауважує, що результати застосування поліграфа на досудовому розслідуванні мають доказове значення лише у вигляді таких доказів, як висновок експерта [2]. Можна зазначити, що до цієї правової позиції більшість судів визначали детектор брехні, як призначення експертизи. До прикладу, в ухвалі Шевченківського районного суду м. Львова суд призначив у кримінальному провадженні № 12014140030000919 від 25.12.2014 за обвинуваченням ОСОБА_1 у вчиненні злочину, передбаченого ч.3 ст.190 КК України, застосувати спеціальний технічний засіб судово-психологічної експертизи – комп'ютерний поліграф [3].

Науковці висловлюються позитивно стосовно поліграфу, вважають, що його можна використовувати як доказ у кримінальному провадженні. Психологи, в свою чергу, зазначають в більшості про недовіру до результатів такої експертизи. Вони вважають, що надійність відповідей, отриманих за допомогою поліграфа, залежить від конкретної техніки, яка використовується для формулювання запитань, уміння та навичок поліграфолога визначити конкретне коло питань, а також від того, як налаштоване обладнання [4].

Варто зазначити, що судова експертиза у вигляді проведення дослідження на поліграфі повинна обов'язково узгоджуватись з іншими доказами, та лише у їх сукупності мати силу доказування у кримінальному провадженні. Самого лише висновку експерта-поліграфолога недостатньо для обвинувачення людини у суді. Також хочеться зауважити, що жоден доказ не має наперед встановленої сили, що зазначено у ст. 94 Кримінального процесуального кодексу України, тому варто не забувати про потребу встановити узгодженість цього доказу з іншими [5].

На даний час існує проблема в тому, що чинне законодавство не передбачає перевірки показань за допомогою спеціальних технічних засобів – поліграфа (детектора брехні), та використання отриманих даних як доказів. Через це виникають деякі суперечності на практиці, бо поліграфічні дослідження можна проводити лише за згодою особи, яку перевірятимуть, що передбачено ст.8 закону «Про оперативно-розшукову діяльність» [6]. Судова експертиза, що призначається судом, здійснюється без згоди особи, щодо якої вона була призначена. У випадку проведення експертизи примусово за ч. 3 ст. 242 Кримінально процесуального кодексу України, виникає суперечність між даними нормами. Доки не буде закріплено в кримінально-процесуальному законі поняття поліграфічної експертизи та підстав її призначення, буде виникати багато непорозумінь у судово-практичній площині. У результаті можна зазначити, що будь-хто, чи то підозрюваний, чи то свідок має можливість відмовитись від перевірки на детекторі брехні, заблокувавши рішення про проведення експертизи, або ж судом буде призначено проведення примусової експертизи.

Література

1. Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 14.04.2015 р. №164 : станом на 30 лист. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0477-15#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

2. Постанова Верховного Суду від 26 січня 2023 р., судова справа № 183/3452/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686155> (дата звернення: 02.05.2023).

3. Ухвала Шевченківського районного суду м. Львова від 25 грудня 2014 р., судова справа № 466/9314/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72544336> (дата звернення: 02.05.2023).

4. Ковальов А. В. Доцільність використання поліграфа у кримінальних провадженнях. *Prikhodko&Partners*. URL: <https://prikhodko.com.ua/my-i-zmi/my->

[i-zmi/stattya/doczilnist-vikoristannya-poligrafa-u-kriminalnih-provadjhennyah/](https://zakon.rada.gov.ua/i-zmi/stattya/doczilnist-vikoristannya-poligrafa-u-kriminalnih-provadjhennyah/) (дата звернення: 05.05.2023).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 08.05.2023).

Пашков Віталій,
*д.ю.н., професор, завідувач лабораторії
дослідження проблем національної безпеки
у сфері громадського здоров'я
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташица НАПрН України,
професор кафедри цивільного, господарського
і фінансового права Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАХИСТ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ В ЗАКОНОДАВСТВІ ФРН

Необхідно відзначити, що законодавство ФРН щодо захисту прав пацієнтів кардинально відрізняється від законодавства України. Необхідно визнати, що українське законодавство, з цього приводу носить декларативний характер. Загадаємо хоча б ст.ст. 283, 284 Цивільного кодексу України, які зовсім не конкретизовані.

В той же час, в ФРН 26.02.2013 р. набрав чинності новий закон про права пацієнтів. Договір на лікування тепер регулюється новими §§ 630a-630h Цивільного кодексу Німеччини (Bürgerliches Gesetzbuch), і лікар повинен дотримуватись особливих вимог та правил.

На текст закону особливо вплинула прецедентна практика, що постійно розвивалася Федеральним судом Німеччини. І хоча, робота лікаря є та

залишається послугою, а така послуга не містить гарантії успіху. Проте цей закон насамперед сприймається багатьма як «закон про обов'язки лікарів».

З прийняттям цього закону у Цивільному кодексі ФРН, основною тезою став факт закріплення відносин між лікарем та пацієнтом в рамках окремого договору де зафіксовані основні права пацієнтів, в тому числі, право на вичерпну та своєчасну інформацію або право на ознайомлення з документами про лікування. Регулюються договірні зобов'язання обох сторін, в тому числі, зобов'язання особи, що лікує. Область застосування закону не обмежується лікуванням представниками медичних професій, такими як лікарі, стоматологи та психотерапевти, але також включає представників інших медичних професій, таких як альтернативні лікарі, фізіотерапевти та акушерки.

Передбачається, що пацієнти мають бути всебічно поінформовані та освічені про все, що важливо для лікування. Це включає всі істотні обставини лікування, такі як діагноз, наслідки, ризики і можливі альтернативи лікування. Втім, необхідна інформація стосується не тільки медичних, але в деяких випадках і економічних аспектів лікування. Якщо виникають сумніви щодо відшкодування лікарняної касою витрат на лікування, особа, яка лікує, повинна у письмовій формі повідомити пацієнта про майбутні витрати. Це особливо вірно, коли він знає, що пацієнт має сам нести витрати.

Закон також зміцнює правові позиції застрахованих у сфері обов'язкового соціального страхування.

Якщо медична страхова компанія не приймає рішення про послугу протягом трьох тижнів без достатніх підстав або протягом п'яти тижнів, якщо йдеться про медичну послугу, застраховані особи можуть отримати послугу самостійно після закінчення цього періоду. Тоді медична страхова компанія має відшкодувати ці витрати у вигляді понесених витрат.

Якщо в лікуванні припущено помилку, страхові компанії з медичного страхування та довгострокового догляду повинні будуть підтримати своїх страхувальників у задоволенні вимог про відшкодування шкоди. Це можна зробити, наприклад, за допомогою медичних висновків, які полегшують надання

доказів застрахованій особі. Належне управління якістю у стаціонарній сфері тепер також включає обов'язкове управління скаргами, що стосуються, зокрема, пацієнтів та їх родичів, яке має бути розроблене в орієнтованій на пацієнта манері. Федеральному об'єднаному комітету доручено розширити керівні принципи внутрішнього управління якістю відповідно до § 137, пункт 1, номер 1 SGB V, щодо заходів щодо посилення безпеки пацієнтів та мінімальних стандартів управління ризиками та помилками.

Розширенні не лише права самого пацієнта, а і його представника, в тому числі в частині поширення інформації про негативні випадки.

Цікаво те, що ЦК ФРН взагалі не містить декларативних норм, на кшталт ст.ст. 283, 284 ЦК України, а основним джерелом забезпечення прав пацієнтів в ЦК ФРН стала судова практика.

*Петренко Дмитро,
студент 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: ас. Нога Петро*

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВВЕДЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ

У цивільних правовідносинах існує вірогідність настання наслідків за неналежного виконання або невиконання тих зобов'язань взагалі, що пов'язано з порушенням прав однієї зі сторін – цивільно-правова відповідальність. Така категорія є однією із визначальних структурних елементів діяльності та статусу адвоката. Адже такий специфічний суб'єкт, доволі вірогідно може допускати помилки у своїй професійній діяльності, що інколи заподіює шкоду інтересам клієнта. Відтак, у випадку, коли адвокатом була заподіяна така шкода, то обов'язком адвоката є відшкодувати її у зв'язку із здійсненням ним професійної правничої допомоги. Виникає питання: «Чому б не створити систему відносин, які будуть дозволяти уникнути чи мінімізувати несприятливі наслідки в процесі

реалізації професійної діяльності адвоката, що буде собою являти так звану оптимізацію?». Відповіддю на що є запровадження в національному законодавстві положень про страхування цивільно-правової відповідальності адвоката. Але в рамках даного питання залишається невирішеним характер такого страхування (обов'язкове чи добровільне) та в цілому ступінь доцільності цього, що робить дану тематику актуальною.

У колі наукових досліджень, звертають увагу до цієї тематики ряд дослідників, зокрема Н.М. Бойко, Т.Б. Вільчик, І.І. Задоя, К.Ю. Кармазіна, А.С. Михайлової, С. В. Ківалов, Ю. Є. Полянський, Г. К. Акишева, І. С., Н. О. Обловацької, Н. М. Бакаянова, Д. В. Кухнюк, Р. Г. Мельниченко, Г. М. Нілус, Н. О. Обловацька та інші.

Метою роботи є дослідження питання про введення страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів, зокрема, через призму добровільності чи обов'язковості його закріплення, що буде виражати рівень доцільності таких змін.

«Страхування професійної відповідальності адвоката» - це поняття, що включає в собі два структурних елементи: 1) особливості статусу діяльності адвоката та 2) загальні положення про страхування як вид цивільноправових відносин. Говорячи про стан речей в Україні сьогодні, то страхування професійної відповідальності адвокатів має суто добровільний характер, що є висновком з аналізу п. 15 ст. 6 Закону України «Про страхування» [3, с. 75].

Згаданим законом передбачено форми страхування: добровільна та обов'язкова. Стаття 7 визначає види обов'язкового страхування, але не включає до них страхування професійної відповідальності адвокатів. Однак п. 27 ч. 1 цієї ж статті говорить, що обов'язкове страхування професійної відповідальності мають ті особи, чия діяльність може завдати шкоди третім особам, згідно з переліком, який затверджений Кабінет Міністрів України. Проте цей перелік і умови обов'язкового професійного страхування до цього часу не були встановлені найвищим органом виконавчої влади нашої країни. Тому сьогодні

адвокати страхують свою професійну відповідальність лише за своїм бажанням за загальними правилами [2, с. 66].

У колі досліджень домінують дві діаметрально різні позиції стосовно форми цивільно-правової відповідальності адвокатів. Перша передбачає необхідність обов'язковості, тоді ж як друга відстоює суто добровільний характер такого страхування [4, с. 171-172].

Перша позиція має наступні аргументи: фінансова захищеність адвоката; створення необхідних гарантій платоспроможності адвоката; зменшення обсягів можливої майнової відповідальності адвоката; мінімізація негативних наслідків, якщо адвоката буде притягнуто до цивільно-правової відповідальності; вільний характер заняття професійною діяльністю адвоката; буде змінено стан речей, коли жоден адвокат не захищений від помилок професійного характеру, котрі можуть заподіяти інтересам клієнта майнову шкоду; створення необхідних гарантій платоспроможності адвоката; [1, с. 131] підвищення якості адвокатських послуг; підвищення рівня відповідального ставлення до адвокатських обов'язків; зникне проблема, коли адвокат не в змозі через завдану шкоду клієнтові виплатити останньому належну суму; [4, с. 172] затверджені Радою адвокатських асоціацій та правових товариств Європи (ССВЕ) Мінімальні стандарти страхування професійної відповідальності європейських адвокатів також відстоюють необхідність вимоги обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності; [1, с. 132] більшість європейських та в цілому зарубіжних країнах застосовують обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, використовуючи при цьому той чи інший різновид такого страхування; [1, с. 132-133; 2, с. 68] це створення жорсткого, але дієвого інструменту для захисту майнових інтересів як самих адвокатів, так і споживачів їх послуг, що є найбільш раціональним і прийнятним; [1, с. 133] позитивний розвиток адвокатської професії; покращення рівня дотримання прав, свобод та законних інтересів споживачів (клієнтів) адвокатських послуг [2, с. 71].

Недоліки, що помічені за реалізації цієї позиції: страхова компанія скоріше за все не зможе компенсувати клієнту шкоду в силу спірності ситуації,

недоведеності страхового випадку, а часом і відсутність майнової шкоди, яку неможливо виміряти, оцінити; така ініціатива може погіршити стан адвокатури як інституту, поєднуючи його з комерційною системою; клієнти звертатимуться до страхових компаній кожного разу, коли програватимуть справи, що супроводжуватиметься лише додатковими витратами для [1, с. 132].

Тоді ж як друга позиція має в більшій мірі контраргументи, а не суто аргументи, що переконують у істинності цієї позиції без критики першої: відсутні економічні та соціальні передумови існування такого інституту; враховуючи обмежену кількість позовів до адвокатів про відшкодування збитків, то існування такого страхування не зумовлено якими-небудь реальними потребами; високий рівень складності оцінки дій адвоката при розгляді спорів між адвокатами та клієнтам, котрих через обов'язкове страхування буде доволі багато, що в додачу буде зумовлено індивідуальними обставинами кожної зі справ, тоді ж за добровільного, система захисту порушених прав не буде отримувати перенавантаження; відсутній єдиний підхід до визначення розмірів збитків; введення такого інституту призведе до істотного подорожчання вартості послуг адвоката; [1, с. 132] адвокатська діяльність не належить до діяльності, що створює підвищену небезпеку, а тому не потребує інституту обов'язкового страхування; кількість позовів до адвокатів про відшкодування шкоди є вкрай незначною; страхування призведе до істотного подорожчання вартості послуг адвоката та більшість адвокатів буде не в змозі сплачувати страхові внески; [4, с. 172] право вибору страхування власної цивільно-правової діяльності для адвокатів (наприклад, як у США), звичайно, виглядає більш демократичним в порівнянні із обов'язковим характером такого страхування [1, с. 133].

Недоліки, що помічені за реалізації цієї позиції: добровільне страхування своєї цивільно-правової відповідальності адвокатами, які здійснюють індивідуальну адвокатську діяльність, здійснюється вкрай рідко [2, с. 68].

Відтак, аналізуючи обидві позиції «за» та «проти» обов'язкової форми страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, то в своїй більшості науковці приходять висновку про доцільність саме обов'язкового, а не

добровільного характеру такого страхування. Але звісно, що позиції тих, що вважають за доцільне запровадження добровільної форми є вартим уваги, зокрема для того, щоб врахувати це як недоліки обов'язковості. А це в свою чергу провокує цілком очевидний пошук шляхів вирішення проблемних аспектів, що означає подальшу актуальність дослідження цієї тематики [1, с. 133; 2, с. 71; 3, с. 76; 4, с. 172].

Ми дослідили позиції науковців, які підтримують або заперечують інститут страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, зокрема щодо його обов'язкового чи добровільного характеру, а також зважили на досвід інших країн, де страхування відповідальності адвокатів є звичайною практикою, яка сприяє належному функціонуванню адвокатури. Тому вважаємо за доречне законодавчо закріпити такий вид страхування в Україні. Інститут страхування цивільно-правової відповідальності адвоката захищає не тільки інтереси адвоката, але й інтереси його клієнтів, яким постійно потрібна професійна правова допомога для реалізації своїх прав та законних інтересів. Сьогодні в Україні немає спеціальних норм, що регулюють страхування професійної відповідальності адвокатів. Тому ми пропонуємо внести в Закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та «Про страхування» конкретні зміни і доповнення в частині питань страхування професійної відповідальності адвокатів, але за умови, що це буде відбуватися згідно до положень законодавства країн ЄС. Ми переконані, що страхування професійної відповідальності адвоката необхідне в Україні, оскільки це буде ефективним інструментом для захисту майнових інтересів як клієнтам, так і самим адвокатам.

Література

1. Заборовський В. В. Щодо доцільності запровадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності адвоката. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету: Серія Право*. 2022. № 74. С. 130-136.

2. Кармазіна К. Ю., Фурсова М. Ю. Страхування адвокатської діяльності в Україні: бути чи не бути? *Правова держава*. 2018. № (30) 2018. С. 65-73.

3. Скриньковський Р. М., Заяць О. С. Актуальні питання страхування професійної відповідальності адвокатів в Україні. Science and global studies: Abstracts of scientific papers international scientific conference. (м.Братислава, 30 грудня 2019). С. 74-77.

4. Чекмарьова Л. Ю. Обов'язкове страхування професійної відповідальності адвоката: доцільність запровадження. Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В. В. Долежана. МОН України, НУ «ОЮА». Одеса: Юридична література, 2018. С. 171-173.

*Полховська Інна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Згідно з ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» національні інтереси України – це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян. У свою чергу Закон України «Про санкції» зазначає, що пріоритетами національних інтересів України є, зокрема, гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина, захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України.

З 24 лютого 2022 року Україна живе в умовах воєнного стану. За цей час було ухвалено низку рішень щодо забезпечення національних інтересів України. Так, 20 травня 2022 року парламент ухвалив Закон України «Про заборону

пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну», відповідно до якого політичний режим Російської Федерації є нацистським за своєю суттю і практикою та ідеологічно наслідує націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарний режим (ст. 2). Закон забороняє пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму та використання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну.

Також, ураховуючи пряму військову агресію з боку Російської Федерації, зважаючи на антиукраїнську політичну та організаційну діяльність, пропаганду війни, публічні заяви та заклики до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, реальні загрози порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки, а також дії, спрямовані на незаконне захоплення державної влади, демонстрацію проявів колабораціонізму, насильства, зважаючи на програмні та статутні цілі, що містять антиукраїнську позицію, поширення відомостей про виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України Президент підписав Указ № 153/2022 про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій». Тим самим на період дії воєнного стану в Україні призупинено діяльність 11 політичних партій.

Щодо культурної сфери, то відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки національного музичного продукту та обмеження публічного використання музичного продукту держави-агресора» забороняється організація та проведення гастрольних заходів, учасниками яких є музичні виконавці (співаки), які є громадянами держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, крім учасників, які включені до Переліку музичних виконавців (співаків) держави-агресора, які засуджують агресію проти України. Також забороняється на території України публічне виконання, публічний показ, публічна демонстрація, публічне

сповіщення (доведення до загального відома, в тому числі через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за її власним вибором) фонограм, відеограм та музичних кліпів, які: містять зафіксоване виконання музичного недраматичного твору з текстом, здійснене співаком (співачкою), який є або був у будь-який період після 1991 року громадянином держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, за винятком колишніх громадян держави-агресора, які є або на момент смерті були громадянами України і не мають (не мали на момент смерті) громадянства держави-агресора, та/або вироблені фізичною особою та/або юридичною особою, яка на момент їх оприлюднення була, відповідно, громадянином або зареєстрована в державі, яку в будь-який час визнано державою-агресором.

З метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави можуть застосовуватися спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи. З лютого 2022 року Рада національної безпеки і оборони України неодноразово ухвалювала рішення про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), які в подальшому затверджувались Указами Президента.

Таким чином, вище були наведені окремі приклади реагування з боку держави на злочинні дії агресора. Як бачимо, Україна невідкладно та ефективно реагує на наявні й потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці. Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована насамперед на захист людини і громадянина, їхніх життя і гідності, безпечних умов життєдіяльності; демократичних цінностей суспільства, добробуту та умов для його сталого розвитку; а також держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності.

*Понятенко Микола,
студент 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н, доц. Гринько Лариса*

ПРАВОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Нормотворча діяльність спрямована на забезпечення прав і свобод людини, а тому має бути комплексно досліджена задля панування принципу верховенства права в правовому просторі.

Правова експертиза є особливим етапом нормотворчої діяльності, яка проводиться спеціально уповноваженою особою, фахівцем (експертом), який має спеціальні знання, та в результаті якої надається аргументований висновок щодо проекту нормативно-правового акту. Метою такої експертизи є оцінка відповідності проекту нормативно-правового акту певним правовим вимогам. До переліку таких критеріїв належать: обґрунтованість застосування закону, відповідність положень нормам Конституції України, дотримання правил законодавчої техніки, дієвість – розгляд завдань, що розв'язуються в конкретній сфері, та відповідність результатів поставленій меті, цілям, культурним особливостям і надбаням держави [1, с. 167].

Проте ми вважаємо, що хоча на проведення експертизи проектів нормативно-правових актів держави існує певна монополія лише публічно-правової сфери, проте фактично правовій експертизі можуть підлягати і проекти документів приватно-правової сфери шляхом звернення за консультацією до юристів щодо експертного висновку для актів, створених суб'єктом звернення та актів застосованих до суб'єкта звернення.

Проте цікавим видається питання використання технологій проведення експертизи юридичних документів. Згідно Методичних рекомендацій щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів, які

схвалено постановою колегії Міністерства юстиції України № 41 від 21 листопада 2000 року, можна виділити наступні технології експертизи юридичних документів: технологія концептуальної оцінки письмового правового акта, що полягає в можливості визначення галузі права та певних суспільних відносин, які він має регулювати, технологія системно-юридичної оцінки письмового правового акту полягає у встановленні відповідності даного нормативного акту чинному законодавству України, що регулює питання в цій сфері суспільних відносин, а також передбачає проведення порівняльно-правової експертизи, яка полягає у порівнянні характеру попередніх нормативно-правових актів з тих самих або подібних питань та міжнародно-правової експертизи, яка покликана виявити та усунути можливі суперечності та неузгодженості, а також ідентифікувати проект закону з відповідними чинними міжнародними актами, технологія юридико-технічної оцінки письмового правового акту відповідає за аналіз відповідності правового акту правилам побудови та редакційно-лексичного оформлення відповідних правових актів [2].

Результати такої експертизи знаходять своє відображення в експертному висновку, який класично складається зі вступної частини (передбачає визначення об'єкту та предмету правової експертизи, містить дані про назву документу, дату і місце його прийняття, інформацію про експерта або експертну групу), аналітичної частини (містить зауваження щодо тексту документу та пропозиції щодо можливого усунення вказаних недоліків) та підсумкової частини (містить сформульовану загальну оцінку акту).

Загальна оцінка законопроекту базується на балах за кожен з вищезазначених блоків питань правової експертизи (концептуальна оцінка, інституційна оцінка, юридична оцінка та технічна оцінка). При визначенні загальної оцінки слід враховувати різну вагу оцінок за окремими блоками питань. Результати концептуальної та інституційно-правової експертизи мають значний вплив на остаточні висновки щодо проекту, а її негативний характер може призвести до загального висновку про те, що проект нормативно-правового акту має бути відхилений. Неякісна юридико-технічна експертиза також може

призвести до висновку, що проект потребує більш-менш суттєвих змін або доопрацювання.

Узагальнивши різні підходи до розуміння досліджуваного питання, поняття "висновок правової експертизи нормативно-правових актів" - це результат розумово-логічної діяльності суб'єкта правової експертизи (експерта), що відображає всю необхідну інформацію щодо предмета правової експертизи, відповідає на всі поставлені на початку правової експертизи питання, оформлений у письмовій формі та містить остаточну аргументовану думку експерта про його допустимість чи недопустимість.

Література

1. Перерва Ю.М. Деякі питання експертизи законопроектів в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 42. С. 166–171.

2. Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів : Рекомендації Міністерства юстиції від 21.11.2000 р. № 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va041323-00#Text> (дата звернення: 16.04.2023).

*Проходка Ганна,
к.ю.н., асистент кафедри теоретико-правових
дисциплін Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Штучний інтелект почав активно втручатися в сферу міжлюдських стосунків, в особисте життя, виявився здатним впливати на долю людини і людства.

У цьому проявляється актуальність порушеної теми, оскільки, зазначені технології помітно випереджають правову науку і на сьогодні ООН, інші

міжнародні організації, держави, науковці: Coeckelbergh M., Буров М., Тарута О.В., Шепітько М.В. тільки розпочинають наукові дослідження із з'ясування ризиків від використання технології штучного інтелекту.

На думку Coeckelbergh M., можливі ризики, пов'язані із дотриманням основних прав людини у сфері застосування штучного інтелекту, які можуть проявлятися у військовій справі, через порушення фундаментальних прав людини, наприклад, права на життя, у праві на свободу слова і зібрань; недопущенні дискримінації; у праві на ефективну юридичну допомогу; в забезпеченні справедливого суду, у тому числі при реалізації процесуальних прав. Штучний інтелект здатний утримувати широкий спектр інформації про особу, що впливає на так званий "електронний суверенітет особи", з її правами та обов'язками [1].

Варто зауважити, що в нормативно-правовому регулюванні розвитку штучного інтелекту, особлива увага приділяється зв'язку штучного інтелекту із забезпеченням дотримання прав людини. Концепція визнання і захисту прав людини пройшла тривалу цивілізаційну еволюцію, а штучний інтелект може стати тим елементом, який здатен їй зашкодити.

Наприклад, у світлі дотримання прав людини, використання штучного інтелекту може бути співставлене із запровадженням «електронної особи», з якою пов'язується встановлення правосуб'єктності штучного інтелекту, яка поділяється на: правосуб'єктність штучного інтелекту за зразком фізичної особи; правосуб'єктність штучного інтелекту за зразком юридичної особи.

На даний час ми не маємо сформованого міжнародно-правового стандарту визначення штучного інтелекту. Наприклад, Організація економічного співробітництва та розвитку (далі - ОЕСР) в Рекомендації Ради зі штучного інтелекту вказує, що система штучного інтелекту-це система на базі машини, яка може для певного набору визначених людиною цілей робити передбачення, рекомендації або рішення, які впливають на реальне або віртуальне середовище. Системи штучного інтелекту розроблені з різним рівнями автономії [2].

У межах національного права, найбільш яскраво визначення штучного інтелекту представлено у законодавстві США, де сформульовано низку ознак, які визначають поняття штучного інтелекту і за якими останній демонструє такі рівні взаємодії людини і кібернетичних технологій, при яких штучний інтелект здатен здійснювати самостійний пошук шляхів вирішення поставлених завдань, діяти автономно по відношенню до людини і як мінімум, бути здатним до навчання [3].

Правове регулювання штучного інтелекту, на думку Булова М., може полягати в уявленні роботів: а) як *об'єктів* суспільних відносин, де роботи зі штучним інтелектом сприймаються тільки як можлива допомога в суспільних відносинах, коли суб'єктами є фізичні та юридичні особи; б) як окремих суб'єктів правовідносин, де роботи зі штучним інтелектом, сприймаються, як окремі суб'єкти суспільних відносин, з можливістю відносно самостійно та в достатньому обсязі усвідомлювати й оцінювати значення своїх дій і дії інших осіб; с) як окремих суб'єктів правовідносин, так і можливих їх об'єктів [4].

Безперечно, зазначені напрямки розвитку штучного інтелекту поки що є більш футуристичними, особливо у підході до роботів, як окремих суб'єктів правовідносин, оскільки це буде означати певне прирівнювання штучного інтелекту до інтелекту самої людини. Це у свою чергу породжує ряд проблемних питань, оскільки складно сказати, як у майбутньому буде співвідноситися правова регламентація наслідків застосування штучного інтелекту та захист прав людини в усіх його проявах [5].

Разом з тим, очевидна користь технології та її неупинний розвиток, будуть вимагати необхідних юридичних кроків з боку держав [6].

На сьогодні, Україна активно бере участь у світовій дискусії щодо розвитку штучного інтелекту, поступово інтегрується у цифровий (віртуальний) простір, кожного року збільшуючи кількість та різноманітність наданих цифрових послуг у державі. Зокрема, українську Концепцію щодо розвитку штучного інтелекту прийняли до уваги міжнародні організації, її почали вивчати у Раді Європи та ЮНЕСКО.

Втіленням однієї з цифрових ініціатив став онлайн-портал державних послуг "Дія" - точка доступу до всіх публічних послуг, які держава надає громадянам та бізнесу. Запуском цього застосунку зроблено значний крок уперед щодо цифровізації особистих документів, зокрема Україна стала першою державою у світі, де нормативно та практично імплементовано цифровий паспорт громадянина.

Література

1. Coeckelbergh M. Robot rights? Towards a social relational justification of moral consideration. *Ethic sand Information Technology*. 2010. 209 p.
2. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. URL: <https://www.legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>. (дата звернення: 01.05.2023).
3. Future of Artificial Intelligence Act of 2017//US Congress. URL: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/2217/text>> accessed 28Ma. (дата звернення: 01.05.2023).
4. Буров М. Хто несе відповідальність за помилки штучного інтелекту? *Юрист і Закон*. 2019. № 17. URL: <https://www.uz.ligazakon.ua/ua/magazine/900508>>accessed 15February2022. (дата звернення: 01.05.2023).
5. Тарута О.В. Штучний інтелект через призму фундаментальних прав людини. URL: <https://www.visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/262876>. (дата звернення: 01.05.2023).
6. Шепітько М.В. Міжнародні перспективи штучного інтелекту в Україні: між війною та реформуванням. URL: <https://www.http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/267202>. (дата звернення: 01.05.2023).

*Савченко Єлизавета,
студента 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: ас. Нога Петро*

ВІДМЕЖУВАННЯ МАЙНОВОГО ПОРУЧИТЕЛЯ ВІД ПОРУЧИТЕЛЯ

Такі два суб'єкта як майновий поручитель та поручитель сприймаються неоднозначно. Їхнє сприйняття учасниками цивільних відносин і судовими інстанціями породжує багато спорів та судову неоднозначну практику.

Актуальність цієї теми полягає у її проблематичності на практиці виникає багато спорів та непорозумінь. Такі договори, як договір позики та кредитний договір, останнім часом набули популярності, а такі види забезпечення зобов'язання, як порука та застава характерні для них.

Цю тему досліджували, такі науковці: В.М. Касап, В.І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатєєва, В.Л. Яроцький, М.М. Агаркова, Т.В. Боднар, Р.О. Стефанчук, О.С. Іоффе та ін.

Термін «поручитель» згадується у главі 39 Цивільного кодексу України, а саме параграф 3, що описує договір поруки.

А щодо терміну «майновий поручитель», то він також застосовується у Цивільному кодексі України в раніше наведеній мною главі, але у параграфі 6. Він характеризує договір застави, та зазначає, що майновий поручитель у цьому випадку є третьою особою. Аналогічний зміст міститься у статті 11, що описує сторони договору, Закону України «Про заставу».

Закон України «Про іпотеку» у статті 1 дає визначення терміну майновий поручитель, а саме, це особа, яка передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання зобов'язання іншої особи – боржника [1].

Проаналізувавши вище наведені закони України та частину першу статті 583 ЦКУ, можна зазначити, що майновий поручитель для основного договору, який забезпечує заставу, є третьою особою, а для договору застави є його стороною.

В. М. Касап зазначає, що термін «майновий поручитель» був введений для того, щоб назвати одного з можливих учасників заставних відносин – заставодавця, що не є боржником за основним зобов'язанням, надає своє майно для забезпечення іншого зобов'язання [2, с. 60].

У результаті неточності правової конструкції правозастосування стикнулось з ситуацією ототожнення понять майнового поручителя та поручителя і відповідно при аналізі статусу майнового поручителя застосуванням норм про інститут поруки [2, с. 61].

Слід зазначити, що до правовідносин застави, в яких бере участь майновий поручитель, положення про поруку не можуть застосовуватися. Таким чином, можемо сказати, що забезпечення виконання зобов'язання, яке відбувається через поруку, то кредитор має право пред'явити до поручителя вимогу про виконання порушеного боржником зобов'язання та стягнення штрафних санкцій, викликаних цим порушенням [3, с. 299].

Отже, підсумувати все мною вище сказаним, можна посилаючись на постанову Верховного Суду [4], а саме згідно зі статтею 546 ЦК України порука та застава визначені як окремі види забезпечення зобов'язань. Поручитель і майновий поручитель є суб'єктами різних за змістом цивільних правовідносин. Поручитель є суб'єктом такого виду забезпечення виконання зобов'язання, як порука, а майновий поручитель є суб'єктом іншого виду забезпечення виконання зобов'язання - застави. Правовий статус поручителя й майнового поручителя врегульовано окремо, із суттєвими видовими відмінностями, достатніми для їх розрізнення та для вирішення спорів за їхньої участі шляхом безпосереднього застосування відповідних норм цивільного закону.

Література

1. Про іпотеку: Закон України від 10.10.2022 року №898-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15?find=1&tex #w1_1. (дата звернення 11.05.2023).

2. Касап В. М. Майновий поручитель як суб'єкт виконання зобов'язання. *Університетські наукові записки*. 2015. № 55. С. 59–65.

3. Борисова В.І., Спасибо-Фатєєва І.В., Яроцький В.Л. Цивільне право: підручник : у 2 т. Харків: Право. 2011. Т. 2. 656 с.

4. Постанова Верховного Суду від 05.05.2020 р. №161/6253/15-ц. https://verdictum.ligazakon.net/document/89316420?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.144598709.1266397868.1681038488-685165616.1649759839. (дата звернення 11.05.2023).

*Свірідова Яна,
студента 3 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: ас. Нога Петро*

СУБРОГАЦІЯ І РЕГРЕС, ЩО ОБРАТИ В СТРАХОВИХ ВІДНОСИНАХ

Відшкодування шкоди у страхових правовідносинах має свій правовий режим, відносно якого виникає чимало спорів. Основним питанням таких спірних правовідносин є застосування суброгації чи регресу.

Вочевидь, що дане питання є актуальним не тільки в судових рамках, адже дискусія відносно розмежування цих двох категорій та надання переваги одній з них більше за іншу, було завжди цікавим. Особливої значимості набуває це питання в контексті розмежування цих двох явищ в межах самих зобов'язань.

Регрес та суброгація є тими правовими інститутами, котрі забезпечують право вимоги, але це не робить їх тотожними поняттями. Тим більш, залежно від надання переваги тому чи іншому інституту, виникатимуть різні правові наслідки, зокрема в частині тієї ж позовної давності, різні процесуальні можливості та інше. Відтак, залежно від обраного засобу, буде запущено конкретний механізм: або суброгація, де будуть зміни активного суб'єкта зі збереженням самого зобов'язання, або ж регрес, де одне зобов'язання замінить собою інше, а переходу прав від одного кредитора до іншого не відбудеться.

Вивченням даної теми займаються чимало науковців, адже вона є доволі актуальною та спірною в колі судових спорів, нормативно-правового поля, а

також відображає доктринальні дискусії . Цій проблемі присвячені роботи Жила О. В., Новицький І.Б., Суханов Є.О., Скакун Ю. Є., Головачов Я. В., Пікуль А.А. та інші. Через те, що суброгація одночасно є механізмом, що забезпечує зміну кредитора і опосередковує право зворотної вимоги, то подібне є ключовою підставою для розмежування з регресом, де передбачається компенсація витрат, що виконується чужим коштом. Основна ж перевага суброгації - це перехід всіх прав кредитора до майнового поручителя. Відтак, як теоретики, так і практиканти зустрічаються із вибором між регресом та суброгацією.

У кожній із цих категорій є випадки поодинокого застосування, тобто, коли мають місце самостійні випадки одного із досліджуваних правових інститутів. Тому варто підкреслити, що не може бути відносно усталеного висновку щодо переваги одного над іншим та вигідності чи кращості. Тим більш, можуть виникати поодинокі випадки, наприклад, в іпотечному зобов'язанні, коли доходить до вибору між регресом та суброгацією, але через законодавчі вади немає можливості застосувати у вільному порядку суброгацію, або не чітко визначені підстави для регресу. Тобто дискутоване питання є відносно прикладним, але на практиці воно буде мати дещо інше відображення. Все через те, що практика йде більш деталізованим шляхом опису норм, що відрізняється від наукового бачення. Саме таких висновків доходять науковці чи практиканти, зокрема Лазовський О., котрий аналізував як норми права, так і прецеденти їх застосування відносно регресу та суброгації [2]. Суброгація стала відома законодавству дещо пізніше регресу, а тому останній інститут застосовувався в порядку заміни першому. Через це термін «регрес» іноді використовують при описі суброгації. Відтак, у судовій практиці право вимоги страховика до особи, відповідальної за заподіяння збитків страхувальникові або вигодонабувачеві є регресом. Але цивільне законодавство розглядає таке право вимоги як суброгацію, оскільки таке право виражається не у регресній вимозі, а в особливому виді переходу права вимоги [1, с. 176-179].

Як суброгація, так і регрес забезпечують правило: «вже виплачені кошти повинні бути повернуті особі, що їх виплатила, у межах обсягу виплати». Але

відмінності між ними все ж є: а) суброгація характерно сингулярне правонаступництво, тоді ж як регрес виникає як нове зобов'язання; б) на відміну від регресу, термін «суброгація» у національному законодавстві практично не використовується; в) при суброгації зберігають значення заперечення боржника до первісного кредитора, а при регресі заперечення боржника значення не мають [1, с. 180]; г) регрес підпорядковується законодавчо закріпленим нормам, а суброгація здійснюється згідно правил, що регулюють відносини між страхувальником і особою, відповідальною за заподіяння шкоди; г) різні строки позовної давності (регрес – три роки, суброгація - може бути загальним, скороченим, необмеженим); д) регрес у страхуванні виникає відносно вузького кола осіб, а суброгація застосовна відносно будь-якої особи, відповідальної за настання страхового випадку [1, с. 181]; е) при суброгації більше обов'язків; є) суброгація передбачає цілих два випадки, коли страховик звільняється від виплати, тоді ж регрес подібного не передбачає; ж) у кредитора відсутні правові можливості примусу суброганта до виконання зобов'язання боржника, а регредієнт, як правило, зобов'язаний виконати зобов'язання за боржника за своєю волею [1, с. 182]; з) регресне зобов'язання завжди є похідним від основного, а суброгація впливає безпосередньо із закону і не потребує підтвердження договором страхування [4]. Суди та судді при дослідженні питання змішання неодноразово згаданих інститутів, виявляють стурбованість, перш за все відносно строків давності. На переконання представників судової гілки влади, основна відмінність регресу від суброгації це джерело виникнення відносин, так регрес виникає з відносин із заподіяння шкоди (тобто позадоговірних, деліктних відносин), а суброгація - із страхових відносин, які є договірними [4]. Питання розмежування та застосунку регресу й суброгації підтверджується не тільки позиціями науковців, але й суддів. Так, на думку судді КГС ВС Олександра Банаська: «... правовий режим суброгації як учасниками справи, так і судами досить часто підміняється правовим режимом регресу». Не рідко, звертаючись до суду, страховики зазначають застосування регресу, хоча по своїй суті, що викладена у позовних вимогах та впливає із страхових

правовідносин, мала б застосовуватися суброгація. Інколи це пов'язують з наданням переваги регресу через його строки давності [4]. Відтак, серед всіх відмінностей регресу та суброгації, найбільшій уваги отримують строки позовної давності. Звісно основна перевага строку давності регресу це його визначеність та сталість, яка визначена в 3 роки, тоді ж при суброгації такий строк може бути загальним, скороченим, необмеженим. Крім того, що приділяється увага самим вирахуванням строків, важливим в цьому контексті є початок їх обчислення. Так, в порядку суброгації строк позовної давності буде обчислюватись з моменту заподіяння такої шкоди і є обставиною, що задовольняє сторін значно менше. Оскільки регресні зобов'язання забезпечують строк позовної давності, який буде розпочинати свій перебіг заново, тобто з моменту виплати страховиком за договором майнового страхування страхового відшкодування, що ї є перевагою для сторін у страхових правовідносинах [3, с. 180].

Отже, суброгація та регрес є невід'ємними елементами страхової діяльності, але їх поняття довго змішувалися у судовій практиці, що спричинило її неоднозначність. У будь-якому випадку, завдяки цим двом механізмам страховик має можливість компенсувати частину своїх витрат, пов'язаних зі страховою виплатою, покладаючи їх на особу, відповідальну за настання страхової події. На наше переконання, особи, що приймають участь у аналізованих правовідносинах занадто сильно звертають увагу саме на строках давності, не враховуючи решту відмінних особливостей цих правових інститутів. Беззаперечно це не відміння вигідності для страховиків обраного права вимоги, але ж вони при цьому не беруть до уваги правильність дій та їх необхідність, наприклад випадків, коли об'єктивно вигідніше та розумніше застосовувати суброгацію аніж регрес. Хоч суброгація між науковцями визначається як механізм, що кращий за регрес, але доки законодавець не налагодить той самий рівень нормативного закріплення суброгації та доведення до відома про її застосування в судових інстанціях, то буде продовжуватися надання переваги регресу. З таким висновком складно погодитися, оскільки хоч об'єктивно він і є правильним, але на перспективу в майбутньому, коли практика та норми

суброгації та регресу будуть забезпечені на рівні, то таке переконання може стати хибним або ж не актуальним.

Література

1. Головачов Я. В. Суброгація у страхових правовідносинах: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юр. наук. Одеса, 2017. 210 с.

2. Лазовський О. Регрес, суброгація або... нічого? *Юридична газета*. №31 (633). 2018. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/regres-subrogaciya-abo-nichogo.html>. (дата звернення: 11.05.2023).

3. Скакун Ю. Є. Регрес і суброгація в страхових зобов'язаннях. Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав : матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова. (м. Харків, 18 груд. 2015 р.). Харків, 2016. С. 179–182.

4. Судді Верховного Суду стали спікерами онлайн-практикуму щодо страхових спорів. URL: <https://www.supreme.court.gov.ua/supreme/press-centr/news/1019926/#:~:text>. (дата звернення: 15.05.2023).

*Семенова Аміна,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мурога
Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Ганна*

ПОВЕРНЕННЯ ДІТЕЙ, ПЕРЕМІЩЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЗА НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

Актуальність теми пов'язана з тим, що 24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне військове вторгнення на територію нашої країни, яке було пов'язане із терором мирного населення, обстрілами житлових будинків й інших об'єктів громадського призначення. Відповідно, небезпека

зумовила еміграцію з території України найбільш вразливих категорій населення, серед яких є, звісно, діти.

Серед науковців, які досліджували тему соціального становища дітей у суспільстві, та право дитини на сім'ю, слід назвати Берегову Н.П., Федорчука П.І., Бельо Л. Ю. та інших [1, 2].

Загально відомим є те, що діти повинні зростати у сім'ї, адже це повністю відповідає цінностям суспільства. На цьому наголошують і науковці, зокрема, Берегова Н. П. і Федорчук П. І. вказують, що «сімейне виховання є найбільш затребуваним видом виховання в усі часи»[1, с. 10]. Бельо Л. Ю. вказує, що «сім'я є початком формування та розвитку особистості» [2, с. 75].

Повернення в Україну дітей, яких було переміщено з метою безпеки, під час дії воєнного стану, регулюється низкою нормативно-правових актів національного та міжнародного характеру. Відповідно до ст. 1 Конвенції про права дитини (далі – Конвенція), дитина – це кожна людська істота, яка не досягла вісімнадцятирічного віку, якщо за законом, що застосовується до цієї дитини, вона не досягає повноліття раніше [3]. Відповідно, Україна виступає державою-учасницею даної Конвенції, й згідно з ч. 1 ст. 11 повинна вживати заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону [3]. Відповідно до ст. 11 ЗУ «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків [4]. У відповідності зі ст. 22 Конвенції, Україна сприяє захисту дітей, які бажають одержати статус біженця або ж які вважаються біженцем, та надають їм допомогу у пошуку батьків чи інших членів сім'ї. У тих випадках, коли батьки або інші члени сім'ї не можуть бути знайдені, цій дитині надається такий самий захист, як і будь-якій іншій дитині [3].

Положення Закону України «Про охорону дитинства», а саме ст. 30-1, відповідає вказаній Конвенції, та встановлює, що центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, здійснює заходи з встановлення місцезнаходження членів сім'ї дитини, сприяє пошукам, що здійснюються

членами сім'ї, громадськими, благодійними, волонтерськими, гуманітарними організаціями та фондами, що беруть участь у возз'єднанні сімей [4].

Ст. 3 Закону України «Про порядок виїзду України і в'їзду в Україну громадян України» вказує на те, що процедура перетинання громадянами України державного кордону відбувається з пред'явленням паспорта громадянина України або посвідчення особи на повернення в Україну на державному кордоні [5]. Кабінет Міністрів України, аби уникнути певних проблем щодо перетинання кордону дітьми, ухвалив Постанову «Деякі питання повернення дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України з метою отримання тимчасового захисту під час воєнного стану в Україні» від 07.07.2022 р. № 794 [6].

З аналізу п. 1 вказаної Постанови можна вказати, що у разі неможливості здійснення законними представниками, яких належним чином уповноважили компетентні органи України, функцій щодо захисту прав дітей, закордонними дипломатичними установами України вживаються заходи до захисту прав та представництва інтересів дітей до повернення їх законним представникам, призначеним відповідно до законодавства України, або передачі їх уповноваженій особі для повернення в Україну. У разі ж неможливості повернення дітей, які залишилися без піклування батьків, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на територію, де вони проживали до виїзду, уповноважені органи публічної влади забезпечують повернення та влаштування таких дітей з урахуванням їх потреб та найкращих інтересів [6].

При цьому, у відповідності із ст. 66 Закону України «Про міжнародне приватне право», варто враховувати, що права та обов'язки батьків і дітей визначаються особистим законом дитини (закон громадянства/закон місця проживання) або правом, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами і якщо воно є більш сприятливим для дитини [7].

Важливо також зазначити, що відповідно до Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 29 жовтня 1996: при її

застосуванні вагоме значення має лише місце проживання дитини. Ст. 7 Конвенції 1996 року зазначає, що у разі неправомірного переміщення або утримання дитини органи Договірної Держави, в якій дитина мала звичайне місце проживання безпосередньо до переміщення або утримування, зберігають свою юрисдикцію доти, доки дитина не набуде звичайного місця проживання в іншій Державі [8].

Отже, діти є вразливою верствою населення, і відповідно потребують захисту своїх прав, особливо в умовах дії воєнного стану, адже є загроза їх життю та здоров'ю. Відповідно, Україна, яка ратифікувала низку міжнародних нормативно-правових актів, що пов'язані з питанням повернення дітей на територію України, повинна реалізовувати свої зобов'язання, шляхом здійснення заходів захисту дітей. Важливим є те, що ці заходи повинні здійснюватися у найкращих інтересах дітей, незалежно від того, чи має дитина батьківське піклування, чи позбавлена такого, внаслідок здійснення військового вторгнення й інших причин. У даних правовідносинах має застосовуватись право постійного місця проживання дитини, до її виїзду за кордон.

Література

1. Берегова Н. П., Федорчук П. І. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини. *Вісник Львівського університету*. Вип. 6. С. 10–15.
2. Бельо Л. Ю. Право на сім'ю: його зміст та особливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2022. С. 74–77.
3. Конвенція ООН про права дитини : Конвенція від 20.11.1989 р. : станом на 20 лис. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 02.05.2023).
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III : станом на 31 бер. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#n377> (дата звернення: 02.05.2023).

5. Про порядок виїзду України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21.01.1994 р. № 3857-XII : станом на 01 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

6. Деякі питання повернення дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України з метою отримання тимчасового захисту під час воєнного стану в Україні: Постанова Каб. Міністрів України від 07.07.2022 р. № 794. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

7. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#n409> (дата звернення: 02.05.2023).

8. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей : Конвенція від 19.10.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text (дата звернення: 02.05.2023).

*Семенова Крістіна,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Ганна*

ПРОЦЕДУРА УСИНОВЛЕННЯ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ:

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ЗМІНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Враховуючи юридичне визнання пріоритету прав та інтересів дитини перед правами та інтересами інших учасників сімейних відносин, важливим є забезпечення дієвого процесуального механізму здійснення усиновлення з точки зору забезпечення попередження можливих порушень сімейних прав та інтересів дитини, особливо якщо усиновлення здійснюється іноземцями.

Серед науковців, які досліджували різні аспекти усиновлення з іноземним елементом, слід назвати Косовського Л. М., Письменну О. П., Іванову М. М. та інших [1-3].

На думку Косовського Л.М. іноземний елемент є кваліфікуючою державно-територіальною ознакою для певних правовідносин, з відповідними основними складовими елементами. Також, науковець акцентував увагу на тому, що наявність іноземного елемента у правовідносинах вказує на необхідність обрання правопорядку тієї чи іншої держави [1].

У ч. 1 ст. 69 Закону України «Про міжнародне приватне право» вказано про те, що усиновлення та його скасування регулюються особистим законом дитини та особистим законом усиновлювача [4]. Дане положення є частиною колізійної норми, яка містить відсилання до закону тієї держави, що підлягає застосуванню.

Письменна О. П. та Іванова М. М. вказують про те, що справи з іноземним елементом потрібно вирішувати з урахуванням положень міжнародних договорів, які уклалися з Україною [2;3].

Тобто, можемо вказати про те, що усиновлення регулюється у більшості випадків шляхом застосування особистого закону (*lex personalis*). Наприклад, у таких країнах, як Англія та Бельгія питання усиновлення вирішується за законом суду (*lex fori*). Тобто, суд у своєму рішенні застосовуючи колізійну норму, кваліфікує її поняття відповідно до змісту, який міститься у законодавстві правової системи місцезнаходження суду [5].

Проте, після введення воєнного стану на території України процедура усиновлення з іноземним елементом зазнала значних законодавчих трансформацій.

У положеннях Постанови КМУ № 905 було закріплено імперативну норму про те, що під час дії воєнного стану та протягом 3 місяців після його припинення чи скасування будь-які дії щодо усиновлення не здійснюються [6].

Винятки щодо процедури усиновлення в умовах воєнного стану містяться у положеннях Постанови КМУ № 907. Відповідно, якщо іноземці познайомилися та встановили контакт з дитиною за направленням Нацсоцслужби, яке було

видано до введення в Україні воєнного стану, то дана процедура може завершитися відповідно до законодавства України [7].

Наразі Нацсоцслужба не розглядає справи та не видає згоди на усиновлення дітей іноземцями, адже через активні бойові дії неможливо забезпечити проведення якісної процедури усиновлення.

Для удосконалення механізму захисту дітей Президент України своїм Указом № 568/2022 від 8 серпня 2022 року створив Координаційну раду з питань захисту та безпеки дітей. Вона є консультативно-дорадчим органом при Президентові України та відповідає за захист прав та безпеку дітей в умовах воєнного стану.

Отже, з вищевикладеного можна зробити висновок про те, що український уряд, незважаючи на військові дії, що відбуваються на території України, продовжує вживати заходів для розвитку, оптимізації та популяризації процедури усиновлення. При цьому дані заходи провадяться з урахуванням безпеки дітей та непорушністю їхніх прав. Процедура усиновлення з іноземним елементом з моменту введення воєнного стану призупинилася, задля дотримання прав та безпеки дітей. Єдиною умовою продовження даної процедури є отримання направлення Нацсоцслужби, яке було видано до введення воєнного стану на територію України.

Література

1. Косовський Л. М. Забезпечення примирення сторін як основна мета стадії підготовки справи з іноземним елементом до судового розгляду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 29 (2.3). С. 41–47.

2. Письменна О. П., Мордяк І. А. Основні аспекти усиновлення українських дітей іноземними громадянами. *Науковий юридичний журнал*. 2020. Вип. № 10. С. 115–121.

3. Іванова М. М. Становлення і розвиток законодавства України про усиновлення. *Lex Portus*. 2018. № 3. С. 241–255.

4. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

5. Фединяк Г. С. Міжнародне приватне право : підручник / Г. С. Фединяк, Л. С. Фединяк. 4-те вид. перероб і допов. Київ : Атіка, 2009. 500 с.

6. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Каб. Міністрів України від 08.10.2008 р. № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

7. Про внесення змін до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Каб. Міністрів України від 16.08.2022 р. № 907. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

*Сидоренко Анна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

COVID-19 ТА ЯК НАСЛІДОК – ПОПУЛЯРНІСТЬ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ

Сьогодні дистанційна робота стала досить популярною і універсальною відповіддю на сучасні виклики для працівників та роботодавців. COVID-19 кинув виклик звичайним підходам до реалізації здатності до праці та управління підприємствами, установами й організаціями. Поширення коронавірусу стало поштовхом для введення нових форм зайнятості у сучасному світі, а його наслідки в сфері праці виявилися категоричними та зміни ринок праці.

Особливо популярною формою зайнятості стало запровадження дистанційної роботи. До коронакризи лише незначна частина працівників

працювали в дистанційному режимі. Те, що стало вимушеним заходом в період епідемії, сьогодні може стати довготривалим та актуальним явищем.

Основними міжнародними документами, що регулюють питання дистанційної роботи є Конвенція Міжнародної організації праці №177 «Про надомну працю» та Рекомендація МОП №184 «Щодо надомної праці», а також Рамкова угода про дистанційну роботу від 16 липня 2020 року.

Міжнародною організацією праці розроблено веб-сайти, методичні рекомендації й посібники в яких надано роз'яснення і рекомендації щодо дистанційної роботи загалом; забезпечення безпеки на робочому місці та охорони праці; організації роботи та режиму робочого часу. Разом з тим, визначено, що регулювання дистанційної роботи зумовлено певними особливостями, серед яких: робочий час й питання організації праці; управління виробництвом; комунікації; охорона праці; навчання й підвищення кваліфікації.

Варто звернути увагу на те, що згадана вище міжнародна організація разом з Всесвітньою організацією охорони здоров'я виокремлюють певні переваги й недоліки дистанційної роботи та її вплив на стан здоров'я, а також заходи необхідні для адаптації. В підсумковому звіті вищезгаданих організацій визначено, що до переваг такого формату роботи слід віднести встановлення балансу у відносинах роботи та особистого життя; можливість гнучкого режиму робочого часу; скорочення трафіку та часу в дорозі в процесі відвідування офісу. А також, дистанційна робота може призвести до підвищення виробництва і зниження операційних витрат для багатьох компаній. Разом з тим, можливими недоліками такої роботи визначено: почуття ізоляції; професійне вигорання; депресія; негативний вплив на здоров'я [1].

Говорячи про правовое регулювання дистанційної роботи на національному рівні Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» [2] від 04.02.2021 р. №1213-ІХ внесено зміни до чинного КЗпП України та доповнено статтею 60-2 «Дистанційна робота». Відповідно до

положень цієї статті дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [3].

На законодавчому рівні визначено: обмеження для залучення окремих працівників до дистанційної роботи; визначено особливості допуску до роботи, що перебачено нормами статті 29 КЗпП; робочий час і час відпочинку при такій організації праці; визначено основні питання, що стосуються необхідного обладнання і засобів для виконання роботи; окреслено та врегульовано питання, що стосуються охорони праці (ст.153КЗпП); встановлено форму договору й матеріально-технічне забезпечення; особливості забезпечення трудовими гарантіями тощо.

Такі новітні підходи до правового регулювання праці говорять про те, що виокремлюються певні тенденції, які в найближчому майбутньому змінять особливості ринку праці й не тільки в нашій державі, а й поза її межами. До таких тенденцій відносять: збільшення ролі електронної комерції; прискорення процесу автоматизації і використання штучного інтелекту; дистанційна робота стане нормальним та зручним процесом [4].

З огляду на вищевикладене варто підсумувати те, що сьогодні все більше провідних компаній підтримують формат дистанційної роботи. Цьому сприяють певні фактори. По-перше, це нові технології, які дозволяють працювати в такому режимі з використанням відеоконференцій. По-друге, це колосальна економія коштів, шляхом відмови від оренди приміщень під офіси.

Література

1. Здорова і безпечна дистанційна робота. Технічне завдання. URL: <https://www-who-int.translate.goog>. (дата звернення: 02.05.2023).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021

р. №1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text>. (дата звернення: 02.05.2023).

3. Кодекс законів про працю України: Закон, Кодекс від 10.12.1971 №322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>. (дата звернення: 02.05.2023).

4. Manyika J., Smit S., Woetzel J. The future of work after COVID-19. URL:<https://www.mckinseg.com/featured-insights/future-of-work/the-future-of-work-after-covid-19#>.(дата звернення: 02.05.2023).

*Юренко Валерія,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Ганна*

ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

У зв'язку зі збільшенням масштабів міграції населення з початком повномасштабної війни в Україні, питання щодо правового статусу біженців у міжнародному приватному праві, забезпечення прав біженців та адаптації чинних міжнародних документів відповідно до сучасних реалій набула своєї актуальності. Дослідженням даної теми вчені займалися здебільшого в контексті історичних передумов виникнення цього інституту, його поняття та особливостей, до числа яких належать Чуєнко В., Пожидаєва М., Свящук А. [1,3, 4], та інші. Саме тому вважаємо за необхідне проаналізувати колізійні норми щодо правового статусу біженців в міжнародному приватному праві.

Так, Чуєнко В. досліджував спроби міжнародної спільноти законодавчо врегулювати вказане питання, зокрема створюючи міжнародні універсальні угоди, серед яких можна виділити Конвенцію про міжнародний статус біженців від 23 жовтня 1933 року, Резолюція 319 (IV) від 3 грудня 1949 р., відповідно до якої Генеральна Асамблея ООН у 1951 році створила Управління Верховного

Комісара ООН у справах біженців [1, с. 311], Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 року [2]. Як зазначає Свящук А., розроблення Протоколу у 1967 році значно розширило сферу дії вказаної Конвенції [3, с.88] та низка інших.

На думку Пожидаєва М., Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод забезпечує особливий механізм захисту, в тому числі через Європейський суд з прав людини. Біженці мають право звертатися до Суду із заявами про порушення прав, які закріплені в Конвенції, так само, як і інші фізичні особи, що перебувають під юрисдикцією Конвенції [4, с. 68].

З початком збройної агресії з боку Росії значна частина населення України була вимушена покинути домівки та набула статусу біженців. Згідно з рішенням Ради ЄС від 4 березня 2022 року, активовано Директиву 2001/55/ЄС, що стосується надання тимчасового притулку особам, які масово рятувалися на території ЄС від війни або порушень прав людини. Директива забезпечує захист переміщених осіб, дозволяє допомогти великій кількості людей в умовах надзвичайної ситуації і знизити тиск на систему органів надання притулку [5].

Сьогодні існує низка проблем, що стосуються відшукання житла та працевлаштування, поширення неофіційної зайнятості, що підвищує ризик порушення трудових прав та експлуатації. Можуть виникати ситуації, коли трудове законодавство держави, громадянином якої він є та держави, у якій він працевлаштований, можуть значно відрізнятись, у такому випадку слід звернутися до статті 53 Закону України «Про міжнародне приватне право». Відповідно до якої трудові відносини громадян України, які працюють за кордоном, регулюються правом України у випадках, коли вони працюють у закордонних дипломатичних установах України; уклали з роботодавцями - фізичними або юридичними особами України трудові договори про виконання роботи за кордоном, у тому числі в їх відокремлених підрозділах, це передбачено законом або міжнародним договором України [6].

Інститут правового статусу біженців в міжнародному приватному праві функціонує із застосуванням колізійних норм. Так, прямі колізії у міжнародному

приватному праві необхідні для того, щоб визначити, правом якої країни повинні врегулюватися трудові відносини, стороною яких виступають біженці.

У силу наявності іноземного елемента діє колізійна прив'язка до закону місця роботи, особистого закону сторін, зокрема їх громадянства, місцезнаходження, доміциля, міста підприємницької діяльності наймача. На думку Гайворонського В. та Жушмана В., у випадках, коли особа виконує роботу в декількох країнах чи перебуває у відрядженні вказані вище колізії необхідно застосовувати спеціальні колізійні положення з прив'язкою до закону прапора, особистого закону наймача, принципу найбільш тісного зв'язку або закону місця вчинення акту [7, с. 293-300].

Отже, правовий статус біженців в міжнародному приватному праві є колізійним, оскільки виникає низка питань щодо врегулювання їх прав та обов'язків як працівників та роботодавців. Законодавчі акти та процедури щодо біженців можуть значно відрізнятися, саме тому при вирішенні таких питань слід звертатися до колізійних норм міжнародного приватного права.

Література

1. Чуєнко В. Історичні передумови виникнення та періодизація становлення правового статусу біженців у міжнародному праві. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 2. С. 310–315.

2. Конвенція про статус біженців : Конвенція від 28.07.1951 р. : станом на 10 січ. 2022 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011/page (дата звернення: 30.04.2023).

3. Свящук А. Л. Проблеми прав біженців та виклики сучасності : навч. посіб. Харків : Вид-во, 2018. 324 с.

4. Пожидаєва М. В. Права не громадян і заборона дискримінації у сучасному міжнародному праві. *Міжнародне публічне і приватне право*. 2005. № 4. С. 68–89.

5. Директива 2001/55/ЄС від 04.03.2022 р. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Implement_rish_Ukraine.pdf (дата звернення: 30.04.2023).

6. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

7. Міжнародне приватне право : навч. посіб. за ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 368 с.

*Юхименко Катерина,
студентка 4 курсу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к.ю.н., ас. Прохазка Ганна*

ДО ПИТАННЯ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Активні глобалізаційні та євроінтеграційні процеси зумовили стрімке зростання кількості укладення шлюбів з іноземцями. Так, право на шлюб гарантується практично в усіх державах, однак водночас характеризується суттєвими відмінностями у нормативно-правовому регулюванні, що і зумовлює актуальність даного дослідження. Стик різних правопорядків у регулюванні шлюбно-сімейних відносин спричиняє виникнення колізій як в матеріальному, так і процесуальному аспектах, які зумовлюють необхідність їх вивчення та порівняння.

Сімейні правовідносини в контексті питання укладання шлюбу з іноземним елементом були предметом праць таких науковців, як: Л. В. Берегович, К. А. Казарян, В. І. Кисіль, Ю. В. Корнєєв, О. В. Розгон, О. Г. Турченко, О. Чумак та інших [2, 4, 6, 7].

Предмет регулювання колізійних норм щодо права на шлюб, ускладненого іноземним елементом визначається у ст. 55 Закону України «Про міжнародне приватне право», відповідно до якої право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу. У разі укладення

шлюбу в Україні застосовуються вимоги Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу [1].

Отже, для визнання шлюбу дійсним, необхідно неухильно дотримуватися матеріальних та процесуальних умов його укладення. Як зазначає В. В. Ткаченко, матеріально-правові норми містяться у внутрішньому законодавстві країн, тому проблемою постає вибір закону, що визначає ті юридичні умови, за яких шлюб може бути укладений і визнаний дійсним у державах обох із подружжя. Для вирішення цього питання існує низка спеціальних колізійних прив'язок. До матеріальних умов застосовується особистий закон – *lex personalis*, який неоднаково характеризується у різних державах. Так у Греції, Австрії, Бельгії, Єгипту, Швеції застосовують закон громадянства (*lex patriae*), в Австралії та Новій Зеландії – закон місця проживання (*lex domicilii*) Виділяють також змішану форму обох вищезазначених прив'язок, яка використовується в Болгарії та Франції [2, с. 283].

Зазначена різноманітність колізійних прив'язок зумовлює необхідність детального аналізу матеріальних умов укладення шлюбу з іноземним елементом.

Відповідно до ч. 1 ст. 22 Сімейного кодексу України шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років [3]. Водночас, у деяких країнах Європи спостерігається зниження вікового цензу для жінок, зокрема в Австралії шлюбний вік – 16 років для жінок і 18 років для чоловіків, у Франції – 15 років для жінок і 18 років для чоловіків [4, с 143]. Тому, зважаючи на вищезазначені положення законодавства різних країн, необхідно враховувати й уніфіковані стандарти розроблені на рівні міжнародного приватного права, зокрема Конвенція ООН про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік і реєстрацію шлюбу від 07.11.1962 р. зобов'язує країн-учасниць вживати заходів щодо недопущення так званих «дитячих шлюбів». Конвенція забороняє укладання шлюбу особою, яка не досягла мінімального шлюбного віку (крім випадків, коли компетентний орган, ураховуючи інтереси сторін і конкретні обставини, надає відповідний дозвіл) [5].

Добровільність є другим обов'язковим критерієм для визнання шлюбу дійсним. Ця умова закріплена в першу чергу на міжнародному рівні, а саме у ст. Конвенції про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів від 7 листопада 1962 р. яка визначає, що шлюб може бути укладений тільки за вільної і повної згоди обох сторін, що беруть шлюб [5]. Дані норми також імплементовані у національне законодавство різних країн, в тому числі і до ст. 23 Сімейного кодексу України [3].

Наступним критерієм, дотримання якого є обов'язковим для дійсності шлюбу – виступає одношлюбність, який є єдиним для усіх європейських держав. Як слушно зазначає О. Чумак, у мусульманських країнах, для чоловіка передбачається можливість укладання до чотирьох шлюбів. Зазначене може призвести до утворення так званого «культяючого шлюбу» – шлюбу, який визнається в одній державі і не визнається в іншій, що зумовлює необхідність подальшого врегулювання цієї проблематики [6, с. 76-77].

Водночас, необхідно звернути увагу й на дотримання особами, формальних умов, тобто тих, які визначають процедуру та форму укладення шлюбу. О. В. Розгон, основними визначає цивільну (державну), релігійну та змішану форми. У багатьох країнах визнається тільки шлюб, укладений у відповідних державних органах (Бельгія, Нідерланди, Німеччина, тощо). У деяких державах допускається укладання шлюбу лише в релігійних установах (наприклад, Ізраїль, Кіпр, Ліхтенштейн та ін.). Поширеним є й третій підхід, згідно з яким особи можуть обрати форму укладання шлюбу – державну реєстрацію чи релігійний обряд (Австралія, Бразилія, Іспанія тощо) [7, с. 187].

Отже, шлюб укладений за кордоном громадянином України із дотриманням форми, встановленої законодавством місця його укладання, визнаватиметься дійсним, навіть якщо в Україні така форма шлюбу не передбачена, що свідчить про застосування колізійної прив'язки – закону місця укладання шлюбу.

Таким чином, матеріальні та формальні умови укладення шлюбу у різних країнах суттєво відрізняються, що зумовлює неможливість уніфікації шлюбно-

сімейного законодавства. Тому, визначального значення набуває колізійне регулювання шлюбних відносин, завдяки якому матеріальних умов укладення шлюбу застосовується особистий закон кожної особи (*lex personalis*), а до формальних — закон місця укладення шлюбу (*lex loci celebrationis*). Однак, для комплексного врегулювання необхідно брати до уваги як колізійну норму, так і можливість зворотного відсилання до норм національного законодавства конкретної держави, при цьому враховуючи положення міжнародних конвенцій і договорів.

Література

1. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709–IV : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення 17.04.2023).

2. Ткаченко В. Колізійні питання реалізації права на шлюб у міжнародному приватному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 282–286.

3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III : станом на 19 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

4. Корнєєв Ю. В., Берегович Л. В. Колізійне регулювання сімейних правовідносин у міжнародному приватному праві: шляхи подолання конфлікту. *Юридичний вісник*. 2018. № 4 (49). С. 140–145.

5. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів : Конвенція від 07.11.1962 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU62015?ed=1962_12_1 (дата звернення: 17.04.2023).

6. Чумак О. Особливості колізійного регулювання укладання шлюбу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 74–78.

7. Розгон О. В. Колізійні питання укладання шлюбу з іноземним елементом. *Міжнародний спеціалізований журнал з прав людини «Visegrad Journal on Human Rights»*. 2016. № 4/2. С.184–189.

«ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРАВОВИЙ ВИМІР»

Матеріали II щорічної студентської наукової конференції

(м. Полтава, 19 травня 2023 року)

Відповідальні за випуск:

д.ю.н., доц. Божко В.М., к.ю.н., ас. Прохазка Г.А., ас. Д.Л. Аббасова, ас. Нога П.П.

Комп'ютерна верстка – Нога Петро.

Видається в авторській редакції

Підписано до друку та до поширення через мережу Інтернет 03.07.2023.

Видавництво Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.
36011, м. Полтава, проспект Першотравневий, 5
Тел./факс: (0532) 56-01-48
e-mail: poltava_inst@nlu.edu.ua

